

O'ZBEKISTON **ISSN 2181-502X** QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

№10. 2022

*15 OKTYABR ~ XALQAPO
QIYILLOQ A'LLARINI KVHNI*

*Барга педагог ва муаллимларимизни,
устоз мақомидаги олимларимизни
1 октябрь — Ўқитувчи ва мураббийлар кунини
хамда мамлакатимизнинг қишлоқ ва овулларида
яшаб меҳнат қилиб келаётган хотин-қизларни
15 октябрь — Халқаро қишлоқ аёллари кунини
муносабати билан қизчин пабрийлаймиз.
Ёш авлод камолоти, жамияти равнақи йўлидаги
фидокорона ишларини эда муваффақиятлар ва
соғлиқ-саломатлик пилаймиз.*

**САБЗАВОТ, ПОЛИЗ ЭКИНЛАРИ ВА
КАРТОШКАЧИЛИК ИЛМИЙ-ТАДҚИҚОТ
ИНСТИТУТИ жамоаси**

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҚАРОРИ

ДЕҲҚОН ХЎЖАЛИКЛАРИ ТАШКИЛ ЭТИШНИ ҚЎЛЛАБ- ҚУВВАТЛАШ ОРҚАЛИ АҲОЛИ ДАРОМАДЛАРИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА ҚЎШИМЧА ЧОРА-ТАДБИРЛАР ТЎҒРИСИДА

Мамлакатда озиқ-овқат хавфсизлигини ва ички бозорларда нархлар барқарорлигини таъминлаш ҳамда аграр соҳада аҳолининг ташаббусларини қўллаб-қувватлаш орқали уларнинг даромадларини ошириш, шунингдек, “Бир ҳудуд – бир маҳсулот” тамойили асосида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштиришни кенгайтириш ҳамда экспорт салоҳиятини ошириш мақсадида:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 23 ноябрдаги “Мева-сабзавотчилик ва узумчиликда оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида деҳқон хўжалиklarининг улушини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–20–сон қарорига мувофиқ, фермер хўжалиklари ва кластерлар фойдаланишидаги паст ҳосилли пахта ва ғалладан қисқартирилган ва аҳолига узоқ бўлмаган ҳудудлардан:

2022 йилда 80 минг гектар экин майдонларини;

2023-2025 йилларда 120 минг гектар экин майдонларини аҳолига очиқ электрон танлов орқали ижарага бериш белгиланганлиги маълумот учун қабул қилинсин.

2. Белгилансинки, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятларда фермер хўжалиklари ҳамда кластерлар фойдаланишидаги пахта ва ғалладан қисқартирилган ҳамда аҳоли пунктларига яқин ва сув таъминоти яхши бўлган ерлардан **2022 йил якунига қадар қўшимча 20 минг гектар** – умумий **100 минг гектар** экин майдонлари, **2023 йилда 95 169 гектар** экин майдонлари **1 – 1.13-иловаларга** мувофиқ аҳолига очиқ электрон танлов орқали ижарага берилади.

Бунда:

а) экин майдонлари фуқароларга **30 йил муддатга:**

сув таъминоти яхши бўлган ерлардан – **Андижон, Наманган ва Фарғона** вилоятларида **0,15 гектардан 1 гектаргача, бошқа вилоятларда 0,30 гектардан 1 гектаргача** ҳамда **Қорақалпоғистон Республикасида 0,30 гектардан 2 гектаргача** бўлган ўлчамларда;

кам сувли ерлардан – **вилоятларда 0,50 гектардан 1 гектаргача** ҳамда **Қорақалпоғистон Республикасида 0,50 гектардан 2 гектаргача** бўлган ўлчамларда ижарага берилади;

б) 2022-2023 йилларда деҳқон хўжалиги юритиш мақсадида экин майдонларини аҳолига бериш учун ташкил этиладиган очиқ электрон танловда **1 нафар талабгор иштирок этган** тақдирда, истисно тариқасида, **танлов ўтказилган хисобланади;**

в) иссиқхона тармоғи кенг ривожланган туманларда деҳқон хўжалиklарига ажратиб берилган экин майдонларида иситиш тизимларини ўрнатмаган ҳолда **енгил конструкцияли иссиқхоналар қурилишига рұхсат берилади.**

3. Шундай тартиб жорий этилсинки, унга мувофиқ:

“Темир дафтар”, “Аёллар дафтари” ва “Ёшлар дафтари”га қиритилган аҳолига деҳқон хўжалигини юритиш учун ер участкалари очиқ электрон танлов орқали ижарага берилганда, мазкур хатбошида назарда тутилаётган шахслар юқоридаги дафтарлардан чиқарилмайди ва улар учун **қонунчиликда белгиланган барча имтиёз ва преференциялар бир йил муддатга сақлаб қолинади;**

имтиёз ва преференцияларнинг бир йиллик амал қилиш муддати деҳқон хўжалигини юритиш учун **ер участкасига бўлган ижара ҳуқуқи давлат рўйхатидан ўтказилган кундан бошлаб хисобланади.**

4. Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар, туманлар (шаҳарлар) ҳокимликлари Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (А.Воитов, Х.Каримов) ва Кадастр агентлиги (Ф.Пулатов) билан бирга:

а) **бир ой муддатда 2022 йилда** аҳолига қўшимча тарзда очиқ электрон танлов орқали ижарага бериладиган **20 минг гектар** экин майдонларининг, **2023 йил 1 январга қадар 2023 йилда** аҳолига очиқ электрон танлов орқали ижарага бериладиган **95 169 гектар** экин майдонларининг аҳоли пунктларига яқин, **сув таъминоти яхши бўлган ерлардан танланиши** ва туман (шаҳар) ҳокимликларининг захирасига белгиланган тартибда қайтарилиши ва давлат мулки сифатида давлат рўйхатидан ўтказилишини;

Бунда, ер участкаларига эгаллик қилиш ҳуқуқи ёхуд ундан доимий ёки муддатли фойдаланиш ҳуқуқининг бекор қилиниши **Ер кодексининг 36-моддасида белгиланган ҳолларда**, жумладан, ер участкасидан оқилона фойдаланилмаганда, ушбу қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар учун ҳосилдорлик даражаси уч йил мобайнида нормативдан (кадастр баҳосига кўра) паст бўлишида ифодаланганда, ер участкасидан тупроқ унумдорлиги пасайишига, унинг кимёвий ва радиоактив моддалар билан ифлосланишига, экологик вазиятнинг ёмонлашувига олиб келадиган усуллар билан фойдала-

нилган тақдирда, амалга оширилади;

б) захирага олинган ер участкаларини давлат мулки сифатида давлат рўйхатидан ўтказиш ишлари туман (шаҳар) ҳокимликлари буюртмасига асосан амалга оширилишини, бунда давлат рўйхатидан ўтказиш ишлари Қорақалпоғистон Республикаси бюджет ва вилоятлар маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан молиялаштирилишини;

в) давлат мулки сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган экин майдонларининг сув таъминоти яхши бўлган ерларда – **Андижон, Наманган ва Фарғона** вилоятларида **камида 0,15 гектарга**, бошқа ҳудудларда **камида 0,30 гектарга** ҳамда кам сувли ерларда **камида 0,5 гектарга** тенг бўлган ҳажмларда лотларга ажратилиб, бир ой ичида очиқ электрон танловга қўйилишини;

г) экин майдонларини танлаш ва лотларга ажратиш ишларида маҳаллада тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш масалалари бўйича туман (шаҳар) **ҳокимлари ёрдамчиларининг иштирокини** ҳамда **улар томонидан билдирилган таклифлар инobatга олинишини**;

д) ер тўғрисидаги қонунчилик ва ижара шартномаси талаблари бажарилмаганда, жумладан, ижарага берилган ер участкасидан оқилна фойдаланилмаганда, талабгор томонидан очиқ электрон танлов орқали ернинг ижара ҳуқуқини ютиб олиш учун олинган қўшимча мажбуриятлар бажарилмаганда, ерга бўлган ҳуқуқ Ер кодекси ва “Деҳқон хўжалиги тўғрисида”ги Қонунга асосан бекор қилиниши ҳақида деҳқон хўжаликлари аъзолари орасида тушунтириш ишлари олиб борилишини таъминласин.

Мазкур бандда белгиланаётган топшириқлар ижросини ўз вақтида таъминламаган Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар ва туманлар (шаҳарлар) ҳокимлари қонунчиликда белгиланган тартибда жавобгарликка тортилиши ҳақида огоҳлантирилсин.

5. Бош вазир ўринбосари **Ш.М.Ғаниев**, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (**А.Воитов, Х.Каримов**),

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар ва туманлар (шаҳарлар) **ҳокимлари**:

2022 йил якунига қадар қўшимча 20 минг гектар, 2023 йилда 95 169 гектар экин майдонларини очиқ ва шаффофликни таъминлаган ҳолда деҳқончилик кўникмаларига эга бўлган, **“Темир дафтар”, “Аёллар дафтари”** ва **“Ёшлар дафтари”**га киритилган аҳолига ажратсин;

мазкур майдонларга **Боғдорчилик ва иссиқхона хўжалигини ривожлантириш агентлиги тавсиясига** асосан, ҳудудлар эҳтиёжлари учун зарур бўлган ва экспортбоп қишлоқ хўжалиги экинлари **экилишини таъминласин**. Бунда, **сабзавот, полиз, дуккакли, мойли ва картошка** экинларини **интенсив усулда экишга** алоҳида эътибор қаратилсин;

маҳсулот етиштирувчиларга қишлоқ хўжалиги экинларини етиштириш учун зарур бўлган **моддий-техник ресурслар**, шу жумладан, **уруғлик, кўчат, минерал ўғит** ва **кимёвий воситалар етказиб бериш**, шунингдек, **зарурий агротехник хизматлар кўрсатиш** ишларини ташкил этсин;

агросаноат кластерлари, тайёрлов, қайта ишлаш ва экспорт қилувчи корхоналарни жалб қилган ҳолда **етиштирилган тайёр маҳсулотни харид қилиш**, уни **қайта ишлаш, сақлаш, ички ва ташқи бозорларга йўналтириш** чораларини кўрсин;

Ўсимликлар карантини ва ҳимояси агентлиги (И.Эргашев) билан биргаликда экин майдонларида зараркундалар ҳамда касалликлар тарқалишининг олдини олиш мақсадида тизимли кузатувларни ташкил этиб, деҳқон хўжаликлари экинларни **ҳимоя қилиш хизматлари ўз вақтида кўрсатилишини** таъминласин;

қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини йиғиш, ташиш, сақлаш, қайта ишлаш ва сотишнинг барча босқичларини қамраб олган кичик агрогистика марказлари фаолиятини йўлга қўйиш чораларини кўрсин.

Бош вазир ўринбосари **Ш.М.Ғаниев**, қишлоқ хўжалиги вазири **А.Б.Воитов**, Боғдорчилик

ва иссиқхона хўжалигини ривожлантириш агентлиги директори **Х.М.Каримов** мазкур чора-тадбирларни ўз вақтида ва самарали ташкил этиш устидан **доимий мониторинг ўрнатиб**, амалга оширилган ишлар ҳақида **ҳар ойда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрациясига ахборот киритиб борсин**.

6. Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги (**А.Ходжаев**), Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси (**А.Хаджаев**), Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги (**А.Кўчимов**) Қишлоқ хўжалиги вазирлиги (**А.Воитов**) билан биргаликда **мазкур қарорнинг мазмун-моҳияти оммавий ахборот воситаларинда кенг ёритилишини** таъминласин.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ва Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг айрим қарорларига **2-иловага** мувофиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритилсин.

8. Қишлоқ хўжалиги вазирлиги манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда **икки ой муддатда** қонунчилик ҳужжатларига мазкур қарордан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритсин.

9. Ушбу қарорнинг ижросини самарали ташкил қилишга масъул ва шахсий жавобгар этиб қишлоқ хўжалиги вазири **А.Б.Воитов**, Маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш агентлиги директори **М.М.Убайдуллаев** ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси ва вилоятлар ҳокимлари белгилансин.

Қарор ижросини муҳокама қилиб бориш, ижро учун масъул идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш Бош вазир ўринбосари **Ш.М.Ғаниев** зиммасига юклансин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти Ш.МИРЗИЁЕВ**

*Тошкент шаҳри,
2022 йил 10 сентябрь*

ДЕҲҚОН МАНФААТИ УСТУВОР

Озиқ-овқат хавфсизлиги, қишлоқ аҳолиси бандлигини таъминлаш, меҳнат қиламан деган одамга барқарор даромад манбани яратиш мамлакатимизда давлат сиёсатининг энг муҳим йўналишларидандир. Айниқса, сўнгги йилларда бу борада юртимизда эътиборга молик ишлар амалга оширилмоқда.

Масалан, жорий йилда 92,7 минг гектар ер деҳқон хўжалиги ташкил этиш учун очиқ электрон танловларга чиқарилиб, 74,6 минг гектар ер майдони бўйича ғолиб бўлган 346 733 та фуқароларга ажратиб берилди. Натижада, «Темир дафтар», «Аёллар дафтари» ва «Ёшлар дафтари»да рўйхатда турган 100 мингдан ортиқ эҳтиёжманд оилалар, 23 минг нафар хориждан қайтган фуқаролар иш билан таъминланди.

Деҳқон хўжаликларига ажратиб берилган ер майдонларининг 14,9 минг гектарига сабзавот, 10,2 минг гектарига картошка, 9,5 минг гектарига полиз, 6,5 минг гектарига дуккакли экинлар ва 21,2 минг гектарига бошқа экинлар экилиб, “Бир худуд – бир маҳсулот” тамойили асосида 1,3 млн. тонна маҳсулот етиштирилди.

Лекин деҳқон хўжаликлар ташкил этилган худудларда олиб борилган ўрганишлар, таҳлиллар ва деҳқонлар билан ўтказилган суҳбатлар деҳқон хўжалиги ташкил этишда ер участкаси узоқлиги, олинаётган даромад, аҳоли сонининг тифизлиги, мавжуд ишсизлар сони, тупроқ унумдорлиги ва сув билан таъминланиш даражаларининг ҳисобга олинмаганлиги ушбу йўналишда ташкил этилган тадбирларнинг етарли даражада эмаслигини кўрсатди.

Натижада, деҳқон хўжалигини ташкил этиш учун очиқ танловларга чиқарилган 12 минг гектар ер участкаси аҳоли пунктдан узоқ худудда жойлашганлиги, суғориш имконияти йўқлиги сабабли талабгор чиқмасдан қолиб кетди.

Мазкур ҳолатларни ҳисобга олган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 10 сентябрда “**Деҳқон хўжаликлари ташкил этишни қўллаб-қувватлаш орқали аҳоли даромадларини ошириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида**”ги қарори қабул қилинди.

Ушбу қарор билан фермер хўжаликлари ва кластерлар фойдаланишидаги пахта ва ғалладан қисқартирилган ҳамда **аҳоли пунктларига яқин ва сув таъминоти яхши бўлган ерлардан 2022 йил якунига қадар кўшимча 20 минг гектар – умумий 100 минг гектар 2023 йилда эса 100 минг гектар экин майдонлари аҳолига 30 йил муддатга очиқ электрон танлов орқали ижарага берилиши белгилаб берилди.**

Бунда қуйидаги енгилликлар берилди:

а) экин майдонлари фуқароларга 30 йил муддатга:
сув таъминоти яхши бўлган ерлардан – **Андижон, Наманган ва Фарғона** вилоятларида **0,15 гектардан 1 гектаргача, бошқа вилоятларда 0,30 гектардан 1 гектаргача** ҳамда **Қорақалпоғистон Республикасида 0,30 гектардан 2 гектаргача** бўлган ўлчамларда;

кам сувли ерлардан – **вилоятларда 0,50 гектардан 1 гектаргача** ҳамда **Қорақалпоғистон Республикасида 0,50 гектардан 2 гектаргача** бўлган ўлчамларда ижарага берилади;

б) 2022–2023 йилларда деҳқон хўжалиги юритиш мақсадида экин майдонларини аҳолига бериш учун ташкил этиладиган очиқ электрон танловда 1 нафар талабгор

иштирок этган тақдирда, истисно тариқасида, танлов ўтказилган ҳисобланади;

в) иссиқхона тармоғи кенг ривожланган туманларда деҳқон хўжаликларига ажратиб берилган экин майдонларида иситиш тизимлари ўрнатмаган ҳолда енгил конструкцияли иссиқхоналар қурилишига рухсат берилади.

Шу билан бирга, «Темир дафтар», «Аёллар дафтари» ва «Ёшлар дафтари»га киритилган аҳолига деҳқон хўжалигини юритиш учун ер участкалари очиқ электрон танлов орқали ижарага берилганда, мазкур хатбошида назарда тутилган шахслар юқоридаги дафтарлардан чиқарилмайди ва улар учун қонунчиликда белгиланган барча имтиёз ва преференциялар бир йил муддатга сақлаб қолиниши ҳамда имтиёз ва преференцияларнинг бир йиллик амал қилиш муддати деҳқон хўжалигини юритиш учун ер участкасига бўлган ижара ҳуқуқи давлат рўйхатидан ўтказилган кундан бошлаб ҳисобланиши белгилаб қўйилди.

Алоҳида таъкидлаш лозимки, давлат раҳбарининг ташаббусига кўра, деҳқон хўжаликларини ташкил этишни янада жадаллаштириш мақсадида 2022 йил охирига қадар 100 минг гектар, 2023 йилда 100 минг гектар пахта ва ғалладан қисқарган ер майдонлари аҳолига деҳқон хўжалиги юритиш учун танлов асосида ажратиб берилиши белгилаб берилди.

Дастлабки ҳисоб-китобларга кўра, деҳқон хўжалигини ташкил этиш натижасида 2023 йил ҳосили учун 21 минг га картошка, 144,8 минг га сабзавотлар, 12,7 минг га полиз экинлари, 14,2 минг га дуккакли экинлар ва 7,4 минг га мойли экинлар экилиб, “устоз-шогирд” иш услуби бўйича ҳар бир туманга Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимидаги олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасалари профессор-ўқитувчилари ва тажрибали деҳқонлар бириктирилган ҳолда парваришлаш ишлари амалга оширилади.

2022-2023 йилларда 200 минг гектар ер майдонларининг аҳолига танлов асосида бўлиб берилиши натижасида 824 минг 913 та деҳқон хўжаликлари ташкил этилиб, 1 млн. 14 минг аҳолининг бандлиги таъминланади. Шунингдек, 473 минг тонна картошка, 3 млн 274 минг тонна сабзавотлар, 249 минг тонна полиз экинлари, 24 минг тонна дуккакли экинлар ва 18 минг тонна мойли маҳсулотлар етиштириш чоралари кўрилади.

Ташкил этилаётган деҳқон хўжаликларида қишлоқ хўжалиги экинларини етиштириш ва кафолатли сотиш тизимини йўлга қўйиш учун кооперация тизими жорий этилади.

Бир сўз билан айтганда, мазкур қарор янги иш ўринлари яратиш, кўплаб қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш йўлида ишталаб аҳолининг манфаатларига хизмат қилади, уларга имконият ва қулайликлар яратади.

Ойбек СОАТОВ,

*Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги вазирлиги
Ер тузиш ва ер муносабатларини тартибга солиш
бошқармаси бошлиғи.*

БОШОҚЛИ ДОН ПАРВАРИШИДА ОКТЯБРЬ ОЙИДАГИ АСОСИЙ АГРОТЕХНИК ТАДБИРЛАР

Жорий йилда куз ойларида куруқ ва иссиқ келиши, ёғингарчиликларнинг кам бўлиши башорат қилинмоқда. Бундай иқлим шароитида кузги буғдойдан юқори ҳосил олишда ерни экишга сифатли тайёрлаш, экиш муддат ва меъёрини навлар бўйича тўғри белгилаш, ғалла экилган майдонларда пешма-пеш суғориш ишларини тез ва сифатли ўтказиш ғалла майдонларида белгиланган миқдорда кўчат ҳосил қилинишини таъминлайди.

Бундан ташқари, куз ойларида ёғингарчилик кам бўлиб, куруқ ва илиқ келиши, сув танқислиги экилган ғалла ниҳолларининг униб чиқиши ҳамда ривожланишига ўз салбий таъсирини кўрсатади.

Бундай об-ҳаво шароитида ғалла майдонларида намликни меъёрида сақлаш талаб этилади. Шунинг учун ғалла экилган майдонларнинг эгатлари ораларида тупроқда намлик етишмаслиги оқибатида ёрилиб кетишига йўл қўймаслик, чекланган дала нам сифими 60-60-70% бўлишини таъминлаш зарур.

Шунингдек, ниҳолларнинг тупроқдаги мавжуд озуқа моддаларни тўла ўзлаштира олмаганлиги сабабли ўсимликларда сарғайиши ва қисман нобуд бўлиши кузатилиб, маҳсулдор туппланиш кам бўлганлиги дон ҳосилининг 7-10 центнергача камайишига олиб келади.

Юқоридаги ҳолатларнинг олдини олиш учун униб чиққан майдонларда тупроқда намликни доим сақлаш учун гектарига 700-800 м³ меъёрда суғориш ишларини амалга ошириш тавсия этилади.

Суғоришда сувдан тежамли фойдаланиш учун, энг аввало, сув йўлларини тозалаш, сув манбаидан узокда жойлашган ҳамда сув насослари билан суғориладиган майдонларда экилган ғаллани суғоришни биринчи навбатда бошлаш керак.

Суғориладиган шароитда куз ойлари иссиқ ва куруқ келган йилларда ғўза қатор ораси ва очиқ майдонларга экилган ғалла ўз вақтида суғорилмаса, табиий намлик ҳисобига тўла униб чиқмайди. Ғўза қатор орасига экилган ғалланинг суғориш ишлари кечиктирилса, пахта ҳосилининг иккинчи терими чўзилиб кетишига ёки бўлмаса энди униб чиқаётган майдонларда ҳосилни йиғиштириш учун иккинчи теримга тушганда ғалланинг пайхонгарчилигига ва униб чиқаётган майсаларнинг нобуд бўлишига олиб келади.

Ғалла экилган майдонларда дала майдонининг нишаблигига қараб 50-60 метрдан ошмаган ўқариқлар олиниши керак. Ғалладан тўлиқ кўчат олиш учун уруғ қадалган кундан 1-2 кун ўтказмасдан суғориш ишларини ғалла экилган майдонинг пастки қисмидан тез ва сифатли, қондириб суғориш тавсия этилади.

Уруғ сувидан кейин тупроқ намлиги етарли бўлса, 7-8 кунда экилган уруғ текис униб чиқади. Акс холда, суғориш кечиктирилса ва сифатсиз, кўллатиб ёки пуштанинг охирига етказилмасдан чала суғорилса, экилган уруғликлар етарли миқдорда намлик билан таъминланмаслиги оқибатида уруғ унвчанлигини қисман йўқотиб, униб чиққан кўчатлар сийрак бўлиб қолади. Натижада, ғалла ҳосили 15-20 центнерга камайиб, кўзланган ҳосил олинмайди ва катта

иқтисодий зарар кўрилади.

Мақбул муддатда экилган майдондаги уруғ бир хилда текис ундириб олинганда ўсимликларнинг кузги ривожини, илдиз тизими яхши ривожланиши, қишга тайёрланиши натижасида қишдан яхши чиқади ва уларнинг кейинги ривожланиши, ҳосилдорлиги юқори бўлади. Ўртача 1 га майдонда 4,5-5,0 млн. ёки 1 м² да 450-500 дона ниҳол бўлганда дала қониқарли, деб баҳо бериш мумкин.

Ғалла униб чиққандан кейин 20-25 кун ичида туплаш фазаси бошланади. Тупланиш бошлангандан кейин ғалланинг озуқага бўлган талаби ортади. Кузги ғалланинг озуқа минерал элементларига бўлган талаби, уларнинг тупроқ таркибидаги ўсимлик томонидан осон қабул қилинадиган ҳолатдаги миқдори, ўсимлик ривожланишининг жадаллиги, илдиз тизимининг яхши ривожланганлигига боғлиқ бўлади.

Дунё амалиётида кўп йиллик тажриба натижаларига кўра кузги буғдойни қишлоғва тупланган ҳолда кириши ниҳолларнинг совуққа чидамлилигини оширади, илдиз тизимининг яхши ривожланишига ва эрта баҳорги найчалаш даврига ўтишида ўсимликда етарли миқдорда озика билан таъминланишига ижобий таъсир кўрсатиши кўп илмий адабиётларда келтирилган.

Республика об-ҳаво иқлим шароитида униб чиққан буғдойнинг туплаш даврига ўтиши учун 320 даража фойдали ҳарорат йиғиндиси талаб этилади. Яъни сентябрь ойида униб чиққан буғдой ниҳоллари ушбу фойдали ҳарорат йиғиндисини 20-22 кунда, октябрда униб чиққан ниҳоллар 25-35 кун ва ноябрь ойида униб чиққан буғдой ниҳоллари туплаш даврига ўтишига етарли фойдали ҳарорат йиғиндисини 45-55 кунда олиб, туплаш фазасига ўтади.

Республикада 2023 йил ҳосили учун бошоқли дон экинларини экишга ер тайёрлаш, экиш ишлари тез суръатларда олиб борилаётганини, куз ойларида куруқ, илиқ ҳамда ёғингарчиликларнинг

кам бўлиши ҳисобига ғалла майдонларининг аксарият қисмида ниҳоллар тўла туплаб, қишлоғга киришга улгуради. Ғалла ниҳолларининг қишлоғга туплаган ҳолда кириши ниҳолларнинг совуққа, қишга чидамлилигини ошириш билан уларда кейинги ўсиш ва ривожланиш фазаларини мақбул муддатларда ўтиши таъминланади.

Октябрь ойида бошоқли дон экинлари парваришидан асосий мақсад-ғалла экин майдонларида мақбул қўчат қалинлигини сақлаш, лозим бўлса, уруғ униб чиқмаган дала қисмларида қўшимча уруғ экиш йўли билан қўчат қалинлигини шакллантириш.

Ғалла ниҳоллари тўла униб чиққан майдонларга туплагунга қадар биостимуляторлардан Гео Гумат гектарига 1 литр, УзГуми гектарига 0,5 литр, Гумимакс гектарига 0,4 литр меъёрда суспензия сепишни ташкил этиш лозим.

Кузги озиқлантириш. Фосфорли ва калийли ўғитларнинг йиллик меъёри экиш олдида берилган майдонларда тупроқдаги фосфор, калий моддалари етарли бўлади. Аммо кузги бугдой ривожланишини бошларида ўсимлик учун азот талаб қилинади.

Шунингдек, ҳозирги кунда ўғитланмаган майдондаги ғалла ниҳоллари совуққа, бошқа стресс ҳолатларга берилувчан ҳамда касаллик ва зараркундаларга тез чалинувчан бўлиб қолади.

Ғалланинг ўсиш жараёнида тупроқда азот ва намликнинг етишмаслиги натижасида туплаган майдонларда

ғалланинг барги сарғайиши ёки майсалар ривожланишининг сустлашиши кузатилади. Бундай майдонларга гектарига физик ҳолда карбамид ўғитидан гектарига 100 кг дан, агар аммиакли селитра ёки сульфат аммоний ўғитидан бериладиган бўлса, гектарига 150 кг дан берилиб, суғоришни шарбат билан ўтказиш тавсия этилади.

Туплаш фазасида берилган ўғит ўсимлик илдиз системасининг ривожланишини кучайтиради, туплаш бўғини катталашишига, ғалла ниҳоллари қишлоғга яхши ривожланган ҳолда кириб боради ва совуқдан зарарланмай, соғлом чиқади. Эрта баҳорги ривожланиш фазалари ўз вақтида жадал ўтиб, дон ҳосили юқори ва сифатли бўлади.

Эрта муддатларда экилган ва ғалласи ер устини тўлиқ қоплаган майдонларда гектарига 10-12 кг дан карбамид ва таркибида гумин кислотаси мавжуд бўлган Гео Гумат гектарига 1 литр, УзГуми гектарига 0,5 литр, Гумимакс гектарига 0,4 литр меъёрда суспензия тайёрлаб сепиш тавсия қилинади.

Айрим сабабларга кўра, экиш олдидадан фосфорли ва калийли ўғитлар берилмаган ғалла майдонларга 80-100 центнер ҳосил олишни инobatга олиб соф ҳолда фосфорли (105-150 кг/га) ва калийли (70-100 кг/га) ўғитларнинг йиллик меъёри берилиши керак.

Ғалла ҳосилини ва тупроқ унумдорлигини оширишда маҳаллий ўғитларнинг аҳмияти катта. Униб чиққан майдонларда кейинги суғориш ишларини чириган маҳаллий ўғит билан шарбат

усулида суғориш учун ғалла экилган майдонларнинг ҳар 5 гектар майдонига ҳосил чуқурларини ковлаш ва ковланган ҳосил чуқурларига гектарига 5 тоннадан чириган маҳаллий ўғит, гўнг жамғариш ишларини амалга ошириш керак.

Ниҳоллар тўлиқ униб чиққандан кейин биринчи навбатда пайҳоннинг олди олиниши зарур. Бунда дала четларини четан тўсиқлар билан ўраш талаб этилади.

Ғалла экишни очиқ майдонларда тезлик билан экиб тамомлаш. Ғўза қатор ораларига экиладиган кечки ғалла навларини 10 октябргача тамомлаш зарур. Акс ҳолда, экиш муддатлари кечикса, ҳар бир кечиккан кун ҳисобига 1 центнердан ҳосил йўқотилади. Агар ғалла экиш 20 октябргача, кечикса, гектаридан 10-15 центнер ҳосил йўқотилади.

Юқоридаги агротехник чора-тадбирларни республикамизнинг ғаллачиликка ихтисослашган кластер ҳамда фермер хўжаликлари раҳбарлари томонидан ўз муддатида сифатли амалга оширилиши келгуси йилда ғалладан мўл ва сифатли дон ҳосили олишга замин яратади.

Равшанбек СИДДИҚОВ,
*Дон ва дуккакли экинлар
илмий-тадқиқот институти
директори, РФА академиги,
қ.х.ф.д., профессор,*
Абдулла МАНСУРОВ,
*Ўзбекистон Республикаси қишлоқ
хўжалиги вазирлиги, Ғаллачилик ва
дуккакли дон экинлари бошқармаси
бошлиғини ўринбосари, қ.х.ф.ф.д.*

ҒАЛЛАКОРГА СУВЧИ МАДАДКОР

Фарғона вилояти Учкўприк тумани деҳқонлари бу йил 6800 гектар ерга бошоқли дон экиб, мўл ҳосил етиштиришни режалаштирганлар. Кузнинг ҳар бир дақиқасини ғанимат билган деҳқонларимиз бу борада ғайрат қилишмоқда. Ҳозир 1270 гектар очиқ майдонда ғалла экиш ишлари якунига етиш арафасида.

- Жорий йилда 5530 гектар ерда қатор орасига ғалла экамиз, - дейди туман ирригация бўлими бошлиғи Дилшоджон Ҳайитов. - Бу ерлардан пахта ҳосили тўлиқ териб олингандан сўнг терим тўлиқ тугагач, тезда бошоқли дон экиш ишларига киришилмоқда, чунки вақт – ғанимат.

Дастлабки очиқ майдонларга экилган ғалла майсалари униб, бўй чўзиб қолди. Шу кунларда мазкур ғалла майдонларида суғориш ишлари авж паллада.

Ҳамиджон БУРҲОНОВ.

ПИШИБ ЕТИЛГАН САБЗАВОТ ҲОСИЛИНИ ЙИҒИБ ОЛИШ ВА САҚЛАШ

Октябрь ойида сабзавот экинларидан – сабзи, ош лавлаги, турп, шолғом, пиёз, гулқарам, салатбарг, кўкатлар, шунингдек, картошка ҳосили пишиб етилади. Шу сабабли ҳосилни ўз муддатида йиғиб олиш ва сақлаш иншоотларига жойлаштириш муҳим жараён ҳисобланади. Қуйида ушбу экинлар ҳосилини йиғиб олиш ва сақлаш бўйича тавсиялар келтириб ўтилган.

Сабзи ҳосилини йиғиштириб олиш ишларини кузнинг совуқ кунларидан олдин бошлаш лозим. Куз ойларида кимёвий таркибга бой бўлган илдизмевалари ҳосилининг асосий шаклланиши содир бўлади. Сабзи ҳосилини йиғиштириш пайтида илдизмеваларини очиқ ҳавода камроқ қолишига ҳаракат қилиш керак, сўлиган илдизмевалар ўз кўринишини йўқотади ва сақлашга яроқсиз бўлади.

Ҳосилни йиғиштиришда экин майдоннинг ҳажмига қараб, қўл кучи билан, илдизмева қовлагичлар ёки ўзиюрар комбайнлар ёрдамида амалга оширилади.

Сақлаш режалаштирилган сабзини қовлашдан 10 кун олдин суғориш яхши самара беради. Сабзи барги сарғайгандан кейин қовланиб, баргидан тозаланади ва сақлаш жойига келтирилади. Сабзи совутгичли омборларда контейнер ва 30 кг ли қутиларда 0-20°C ҳароратда, нисбий намлик 90-95% бўлган шароитда яхши сақланади. Сабзини эни 50-60, чуқурлиги 80-90 см бўйи, 2,5 -3 м ўрада ҳам сақлаш мумкин. Ўра тупроғи нам бўлиши ва ўт ёки

барг тушмаслиги талаб этилади. Ўрага сабзи тўлдириш вақтида эланган қум солиб борилса, сабзи сўлимайди ва узоқ сақланади. Ўра тўлдирилгандан кейин усти похол ёки қамиш (5-10 см) билан ёпилади ва 30-35 см тупроқ тортилади.

Ош лавлаги ҳосили октябрь-ноябрь ойларида ёмғир ва қаттиқ совуқлар бошланишидан олдин йиғиб олинади, акс ҳолда, илдизмевалар мазасини йўқотади ва узоқ сақланмайди.

Ош лавлаги сақланишнинг муҳим шартлари, нав ва дурагайларни танлаш. Кўпчилик лавлаги навлари яхши сақланиб туради, цилиндрсимон лавлаги навлари бироз ёмонроқ, лекин улар асосан қайта ишлашга мўлжалланган. Илдизмеваларни сақлаш учун энг яхши ҳарорат 0-2°C гача, нисбий намлик 85-95 фоиз ҳисобланади. Қиш ва эрта баҳорда илдизмевалар одатда хандакларда сақланади. Ўзбекистон шароитида ош лавлаги учун 70-80 см кенгликда ва 80-100 см чуқурликда хандак ташкил қилинади. Қиш мавсумида омборхоналарда ош лавлаги 1,5 м.гача қутиларда сақланади.

Ош лавлаги катта ҳажмдаги илдизмеваларини салқин жойларда 3,5-4,0 метргача (5,0-6,0 метргача рухсат этилади) уюмларда сақлаши мумкин бўлади.

Турп ҳосили октябрь охири, ноябр ойи бошларида йиғиб олинади. Ҳосилни йиғиштириш ёғингарчилик ва совуқ кунлар бошлангунига қадар тугатилиши керак.

Ҳосилни йиғиш, саралаш, тўплаш, идишларга солиш ва транспортга

ортишда турп илдизмеваларни шикастлантирмаслик керак, чунки зарарланган илдизмевалар яхши сақланмайди. Қавлаб олинган илдизмеваларнинг барглари бандидан 2 см қолдириб кесиб ташланади, ундан узун қолдирилса ёки илдизмевага тақаб кесилса, сақлаш вақтида маҳсулотнинг чиришига сабаб бўлади. Барг кесилгандан сўнг илдизмевалар сараланади – ёрилган, майда, зарарланган ҳамда касалланганлари ажратилади.

Турпни узоқ муддат сақлаш учун ҳар бири ўртача 300-500 г келади-ганлари танланади. Турп йиғиб олинишидан олдин баргини пичоқ билан кесиб, суви селгигач, қўлда суғуриб олинади. Турп сақланадиган ўрани офтоб тушмайдиган, нам ерлардан қовлаш зарур. Турпни кундалик ишлатиб туриш учун ертўла ва шунга ўхшаш салқин жойларда полиэтилен қопларда сақлаш мумкин. Узоқ муддатга сақланиши учун ўрага кўмилади.

Турп сақланадиган ўра эни 70, чуқурлиги 90-100 см бўлиши мақсадга мувофиқ. Ўрага солинаётганда барг, ўт ва бошқа чиқиндилар, кўкатлар тушмаслиги керак. Ўра тўлишига 10 см қолганда 30 см қалинликда тупроқ ташланади ва икки томони нишаб қилиб текисланади.

Шолғомни сақлаш ҳам турпникига ўхшаш бўлиб, нисбатан нозикроқ ҳисобланади. Шу боис, ўранинг эни 60-70, чуқурлиги 80-90 см, бўйи 1,5-2 м қилиб қовланади. Қўқламда ўра очилиб, шолғом сараланади ва

захроқ хона ёки ертўлаларда қум остида сақланади. **Хўраки лавлаги** (қизилча) ҳам худди шолғом сингари сақланади. **Карамни** сунъий совутиладиган омборхоналарда 0-3°C ҳароратда 4 ойгача (март охиригача) сақлаш мумкин.

Пиёз ҳосили сентябрда йиғиб олинади. Пиёзни сақлашдаги асосий вазифа маҳсулот сифатини пасайтирмасликдир. Сақлаш муддати мумкин қадар узоқроқ бўлишини таъминлаш лозим.

Пиёз совутгичли омборларда тўрхалталарда турли ҳажмли қути ва контейнерларда штабелланиб, 1-3°C гача пасайтирилган ҳароратда сақланиши мақсадга мувофиқ. Умуман, яхши пишиб етилган пиёз +18°C да ҳам яхши сақланади.

Маҳсулот сақланадиган жой қуруқ, ҳавоси алмашиб турадиган бўлиши керак. Хонадаги ҳарорат илиқ, нисбий намлик 70-75% атрофида бўлгани маъқул. Пиёз музлаб қолгандан сўнг ҳам ўз ҳолига келиши мумкин. Аммо бу ҳол қайта-қайта такрорланса, маҳсулот сифати бузилади. Пиёз сақланадиган жойда намлик 75% дан ошадиган бўлса, салбий таъсир этади. Бундан ташқари,

вегетация даврида пиёз трипс касаллигига чалинган бўлса, узоқ муддатли сақлаш даврида ост ва бўғиз чириш касаллигига чалиниши,

илдиз чиқариб кўкариши мумкин. Шунинг учун омборни доимий назорат қилиб туриш талаб этилади.

Гулкарам нав ёки дурагайларига, уруғнинг сифати ва қўлланиладиган агротехникага қараб, уларнинг бошлари турли вақтда пишиб етилади. Етилган карам бошлари қордек оппоқ, қаттиқ ва ихчам бўлиши лозим. Улар 4-5 та барглари ва 2-3 см ташқи ўзаги билан қўшиб кесиб олинади.

Бундай ҳолатда бошлар узоқ сақлашга ва қутиларга жойланганда истеъмол қилинадиган қисми бир-бирига тегмаслигига имкон яратади. Етилмаган бошлари экин майдонларида тўла пишишигача қолдирилади ва усти барги билан ёпиб қўйилади.

Гулкарам ҳосили танлаб узилади, чунки унинг бош тугиши бир текис кечмайди. Ҳосил эрталаб ёки кечки пайт, иссиқ қайтгач йиғиштирилади. Карамбошлари ўта пишиб кетмасдан йиғиб олинishi лозим. Акс ҳолда, уларнинг ранги ўзгаради, емирила бошлайди ва сифати пасаяди.

Картошка ҳосили палаклар сарғайиб, пастки барглари қуригач, туганак пўсти қалинлашиб, столонлардан осонгина узиладиган бўлгач, октябрь охиригача бошлаб йиғиб олинади. Картошка ҳосили ковланиб олингандан сўнг даланинг ўзидан бир неча соат давомида қурилади ва майда-йирикликка қараб сараланади.

Ковлаб олинган ҳосил омборга келтирилганидан 20-25 кун ўтгач, уларни саралаб, лат еган ёки димиқиш туфайли зарарланганларидан ҳоли қилиб сақлашга қўйилади.

Агар даладан келтирилган картошка дарҳол сақлашга қўйилган бўлса ташқи кўринишидан зарарланганлиги сезилмайдиган айрим туганаклар 10-15 кундан кейин сасий бошлайди ва чиқит кўпайишига олиб келади. Таъкидлаш жоизки,

сақланаётган картошкани 2-3 ойдан кейин, албатта, саралаш зарур. Картошка одатда совутгичли ёки оддий омборларда контейнер, яшик, тўрхалта, тўкма ҳолда сақланади. Омборда ҳарорат 2-4 даража илиқ, нисбий намлик 80-85 фоиз бўлса, маҳсулот яхши сақланади. Бундай шароит сунъий совутиладиган омборхоналарда яратилади.

Картошкани омборда сақлаш имконияти бўлмаган шароитда сизот сувлари яқин бўлмаган ерларда ковланган ўраларга кўмиб сақлаш мумкин. Бунда ўранинг эни 60-70 см, чуқурлиги 70-80 см, узунлиги 2-3 м бўлиши мақсадга мувофиқ. Ўрага картошка жойлангач, устига 10-15 см қалинликда похол ёки қамиш ёпилади, сўнгра устидан 30-35 см қалинликда тупроқ тортилади. Картошка шундай шароитда апрель ойигача яхши сақланади.

Картошкани уй-рўзғор шароитида сақлаш учун ёруғ тушмайдиган жой танланиши керак. Чунки ёруғ тушадиган жойда туганак устида кўк ранг пайдо бўлиб, соланин моддаси кўпаяди ва аччиқ бўлиб қолади.

Рустам НИЗОМОВ,

қ.х.ф.д.,

Фахриддин РАСУЛОВ,

қ.х.ф.ф.д.,

Хайитбой Абдалиев,

стажёр-тадқиқотчи,

Шахло ХАЙИТОВА,

кичик илмий ходим,

Сабзавот, полиз экинлари ва картошқачилик ИТИ.

ПАХТА ҲОСИЛИНИ ОХИРИГАЧА ТЕРИБ ОЛАЙЛИК

Кластерлар шароитида далаларда етиштирилган пахта ҳосилини нест-нобуд қилмасдан тўлалигича териб олиш муҳим вазифадир. Зеро, ғўза тупларидаги ҳосил тўлиқ йиғиштириб олинса, пахта хом ашёси кўпаяди, кўп тола чиқади, тола ортиши билан ип ортади ва пировардида сифатли мато тўқилади. Тайёр мато товарга айланади, бозорга чиқади ва кластерга, фермерга фойда олиб келади.

Маълумки, ғўзадаги лўппи очилган пахталар машиналар билан ёки қўлда икки марта териб олингандан кейин тупларда муайян миқдорда ярим очилган кўсақлар (оқала), кўк кўрақлар ва пахта паллалари (якка чигитлар) қолиб кетади. Бундай ҳосил қолдиқлари кўсақ териш машиналари ёрдамида йиғиштириб олинса, гектар ҳисобига ялпи ҳосилдорлик ошади. Шу мақсадларда кейинги йилларда “Технолог” АЖ томонидан СКО-2,4 ва СКО-3,6 типидagi кўсақ териш машиналарини саноат усулида ишлаб чиқариш ҳамда фермер хўжаликлари ва пахта-тўқимачилик кластерларига етказиб бериш йўлга қўйилди.

Уч ғилдиракли чоппи трактори билан яримосма шаклида агрегатланган мазкур машина ишчи аппаратлар, кўндаланг шнек, лентали юклагич, пахта тозалагич ва бункер каби қисмлардан иборат.

Машина дала бўйлаб ҳаракатланганда ғўза туплари ишчи аппаратига қия ҳолда ёнма-ён ўрнатилган иккита айланувчи рифли валиклар орасидаги иш тирқишига киради. Валиклар туплардаги қолдиқ ҳосилини сиқиб олиб, ёнидаги шнекларга ташлайди. Ҳосил бу шнеклардан кўндаланг катта шнекка, ундан лентали конвейер (юклагич) орқали пахта тозалагичга узатилади.

Тозалагични икки хил технологияда ишлатиш мумкин: келиб тушган кўсақлар тозаланади ёки тозаланмайди. Кўсақлар куйидаги кетма-кетликда тозаланади: чақиш барабани кўсақларни эзиб, очади; катта аррали барабан чақилган кўсақларни чувиб, пахта ва хас-чўпларга ажратади; устма-уст жойлашган иккита кичик аррали барабанлар тишлари пахта-ларни илинтириб олади, хас-чўплар ерга тўқилади; чўткали барабан учала аррали барабанлар сиртларидаги пахталарни тозалаб олади ва кўндаланг шнекка ташлайди; шнек уларни пневмотранспорт қурурига етказиб беради; вентилятор пахталарни ҳаво оқими ёрдамида бункерга узатади.

Пахта тупидаги кўсақларнинг намлиги 35 фоиздан юқори бўлганда, тозалагичнинг заслонкаси “кўрак” ҳолатига ўтказилади. Бунда кўрақлар барабанлар орасига тушмай, тўғридан-тўғри бункерга ташланади.

Агар ғўза тупларида кўрак кўп бўлса, машина шундай со-зланадики, бунда кўрак фақат чақилади ва бункерга йиғилади. Чақилган кўраклар хирмонда тез қурийд ва чувиш машинаси ёрдамида тез ва осон тозаланади.

Ҳосил теримининг тўлиқлиги ва аралашмани тозаланиш даражаси юқори бўлиши иш бошлашдан олдин машина-нинг тўғри созланишига боғлиқ. Шунини яхши билиш лозимки, қисмлари тўғри созланган машина бирдай равон, ортиқча шовқин чиқармасдан ишлайди. Чўтка қиллари аррали барабанларнинг сиртига тегиб туриши ёки тишларга кўпи билан 2 мм ботиб туриши лозим. Бу барабанлар орасидаги тирқишлар кенлиги уларнинг таянч подшипниклари корпуслари остидаги қистирмаларнинг ортиқчасини олиб ташлаш ёки қўшимча

қистирмалар қўйиш орқали ростланади.

Чақиш барабанининг декаси корпусдаги болтларни овал шаклли ўйиқлар бўйлаб силжитиб ростланади.

Агар чўткалар барабанлар тишларига етарлича ботиб турмаса, пахта паллалари уларнинг сиртидан тўла сиқиб олинмайди ва аралашма яхши тозаланмайди.

Рифли валикларнинг учлари ва марза чўққиси орасидаги тик масофа (40-50 мм) аппарат осии қурилмасидаги бармоқлар қўйилган жойларни ўзгартириш орқали созланади.

Валикларнинг кириш қисмидаги иш тирқишининг кенлиги ғўзадаги қолдиқ ҳосил чўғига қараб 18-25 мм оралиқда танланади.

Вентилятор тасмаси бўш бўлса, парракни айланиш тезлиги, яъни, пневмотранспорт тизимидаги ҳаво босими пасаяди иш сифатига путур етади.

Барабанларни айлантирувчи тасмаларнинг таранглиги доимий назорат қилинади, узилганлари ва чўзилганлари янгиларига алмаштирилади.

Иш сифати ва унуми юқори бўлиши учун механизатор машинани далада тўғри ишлатиши керак. Аввало машина далага сеялка изидан солинади.

Кўндаланг шнек ёки транспортёр тегилиб қолганда конвейернинг тубидаги қопқоқ очилади, хас-чўплар олиб ташланади.

Мезанизатор машинада содир бўладиган камчиликларни даланинг ўзида куйидагича бартараф этади: ҳосил қолдиқлари туплардан чала терилганда – иш тирқиши торайтирилади, аппаратлар пастроққа туширилади, машина тўғри қаторларга туширилади; валиклар орасидаги иш тирқишининг охирига ғўзапоя йиғилиб қолганда – иш тирқиши кенгайтирилади, ёнма-ён жойлашган аппаратлар орасидаги масофа (90 ёки 60 см) қайта созланади; ҳосил қолдиқлари ерга кўп тўқилганда – тракторнинг тезлиги камайтирилади, машина асосий қатор ораларига ўтказилади, иш тирқиши торайтирилади; бункердаги пахтанинг ифлослиги меъёрдан ошиб кетганда – аррали барабанлар тишлари ва чўтка қиллари орасидаги тирқиш ростланади, қиллари ейилган чўткалар янгиларига алмаштирилади, тозалагичнинг етакловчи понасимон тасмаси тарангланади, барабанлар сиртига ёпишиб қолган ифлосликлар олиб ташланади, тозалагичнинг иш режими “кўрак” ёки “чақиш” ҳолатига ўтказилади.

Ҳар сменадан кейин машинага техник хизмат кўрсатилади. Резьбали бирикмалар тортиб маҳкамланади.

Шундай қилиб, ғўза тупларида қолган пахта ҳосилини тўла йиғиштириб олиш, далаларни ғўзапоялардан тезда тозалаш ва кузги шудгорни оптимал муддатларда ўтказиш ва якунлаш кўп жиҳатдан кўсақ териш машиналарини талаблар даражасида ишлатишга боғлиқ.

Муҳаммад ТОШБОЛТАЕВ,
т.ф.д., (ҚХМЭИ).

ТУМАН ИРРИГАЦИЯ БЎЛИМЛАРИ –

сув истеъмолчилари билан муносабатларда энг асосий бўгин

Биз ҳаёт манбаи дея таъриф берадиган бебаҳо неъмат – сувнинг қадри ва қиймати йилдан йилга ошиб бормоқда. Шу боис иқлимнинг глобал ўзгариши натижасида кузатилаётган сув танқислигининг салбий таъсирини юмшатиш мақсадида сув ресурсларини бошқариш, уларнинг ҳисоби ва ҳисоботини юритиш ҳамда сув муносабатларини янада такомиллаштириш, шунингдек, сувдан тежамли ва самарали фойдаланиш масалалари бугун давлат ва ҳукумат миқёсидаги муҳим ва долзарб масалага айланган.

Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги сув ресурсларини бошқариш, сувларнинг ҳисоби, ҳисоботи ва балансини шакллантириш соҳасида ягона сиёсатни амалга оширади, шунингдек, сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш, сувларнинг зарарли таъсирини олдини олиш ва бартараф этиш соҳасида давлат органлари ва бошқа ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириб боради. Республика аҳолиси, иқтисодиёт тармоқлари ва атроф-муҳитнинг сувга бўлган муттасил ошиб бораётган эҳтиёжларини қондириш учун шарт-шароитларни яратиш, сув ресурсларидан самарали фойдаланишни таъминлаш ҳам вазирликнинг асосий вазифаларидан ҳисобланади.

Мана шу жараёнда вазирликнинг энг қуйи бўғини бўлган туман ирригация бўлимлари муҳим вазифани бажаради. Айнан туман ирригация бўлимлари ва уларнинг қошида ташкил этилган махсус хизмат ходимлари сув истеъмолчилари билан муносабатларда кўприк вазифасини ўтайди. Сув етказиб бериш бўйича далолатномаларни расмийлаштириш, етказиб берилган сув миқдори ҳисобини олиш, истеъмолчилар билан кундалик ҳисоб журналларини юритиш айнан уларнинг зиммасида.

Шу боис, Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги миллий ҳамкор ҳисобланган, Швейцария тараққиёт ва ҳамкорлик агентлиги томонидан амалга оширилаётган "Ўзбекистонда сув ресурсларини бошқариш миллий лойиҳаси, II босқич" доирасида туман ирригация бўлимлари салоҳиятини оширишга эътибор қаратилмоқда.

Лойиҳа доирасида Швейцария тараққиёт ва ҳамкорлик агентлиги 156 та туман ирригация бўлимларини мебель, компьютерлар, принтер ва махсус сув ўлчаш асбоблари билан таъминлашига, Ўзбекистон ҳукумати туман ирригация

бўлимларининг биноларини таъмирлаш ва реконструкция қилиш учун маблағ ажратишига келишиб олинган.

Шунингдек, лойиҳа доирасида туман ирригация бўлимлари мутахассисларининг салоҳиятини ошириш бўйича мақсадли тренинглار ўтказиш кўзда тутилган.

Швейцария тараққиёт ва ҳамкорлик агентлиги томонидан биринчи босқичда 156 та туман ирригация бўлимларига мебеллар тўплами ва сув ўлчаш ускуналари тақдим этилган эди. Ўзбекистон мустақиллигининг 31 йиллик байрами арафасида барча туман ирригация бўлимлари ҳамда Сув хўжалиги вазирлиги тизимидаги ихтисослаштирилган касб-ҳунар коллежларига компьютерлар, принтер, дарслик ва ўқув кўргазмалари воситаларини топшириш маросими бўлиб ўтди.

Ўз навбатида, вазирлик томонидан туман ирригация бўлимлари маъмурий бинолари таъмирланиб, тўлиқ интернет тармоғига уланди ҳамда ҳар бир туман ирригация бўлимларида сув тежовчи технологиялар ва рақамлаштириш бўйича қўшимча штатлар очилиб мутахассислар жалб қилинди.

– Туман ирригация бўлимларига офис ва махсус жиҳозларни топшириш тадбири шунчаки PR акция эмас, – дейди Швейцариянинг Ўзбекистон Республикасидаги Фавқулодда ва Мухтор элчиси жаноб Константин Оболенский. – Бу Ўзбекистон сув хўжалигини ислоҳ қилишга қаратилган изчил ишларимизнинг давомидир.

Туман ирригация бўлимларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш мақсадида тақдим қилинган компьютер, офис ускуналари ва сув сарфини ўлчаш мосламалари сувнинг ҳисоб-китоби ва мониторингини шаффоф олиб бориш, шунингдек, маълумотларни онлайн алмашиш имконини беради. Лойиҳа доирасида навбатдаги қадам сифатида туман ирригация бўлимлари ходимларини сув ўлчаш воситаларидан фойдаланиш бўйича ўқитиш режалаштирилган.

Матлуба МУҲАМЕДОВА.

ЗИРОАТДАН ЭЛ КЎКАРАР, ЮРТ КЎКАРАР

Маълумки, 2019 йил 3 июль куни Адлия вазирлиги томонидан Ўзбекистон “Аграр соҳа аёллари” уюшмаси рўйхатдан ўтказилган бўлиб, бугунги кунда самарали фаолият юритиб келмоқда. Халқаро қишлоқ аёллари куни арафасида журналимиз мухбири мазкур Уюшма раиси, қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди Адиба АХМЕДЖАНОВАга бир нечта саволлар билан мувожаат қилди.

— Адиба Камилджановна, авваломбор, Ўзбекистон “Аграр соҳа аёллари” уюшмаси тўғрисида қисқача маълумот бериб ўтсангиз.

— Бажонидил. Уюшмамиз ташаббускорлари 11 кишидан иборат бўлиб, уларнинг 4 нафари қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, 2 нафари қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди, 2 нафари фермер хўжалик раҳбари, психолог ва агрономлардир. Уюшма фаолиятини янада кенгайтириш, республика ҳудудларида аграр соҳада фаолият юритаётган хотин-қизларни кўпроқ қамраб олиш мақсадида Уюшманинг вилоятларда бўлинмалари бўлиши муҳимлигини инobatга олган ҳолда бугунги кунга қадар Қорақалпоғистон Республикасида, Андижон, Фарғона ва Жиззах вилоятларида ҳудудий бўлинмалар ташкил этилди. Уюшманинг 130 нафар аъзолари мавжуд бўлиб, уларнинг 60 нафари яқка тартибда аъзо бўлган жисмоний шахслар, қолганлари эса жамоавий тарзда аъзо бўлган 14 та фермер хўжалиklarининг ходимларидир. Аъзоларимизнинг 21 нафари фан доктори ва фан номзодларидир, 10 нафари турли даражадаги давлат мукофотлари билан тақдирланганлар. Кўриб турганингиздек, Уюшмамиз самарали фаолият юритиши учун етарли имконият ва юксак салоҳиятга эга.

— Уюшманинг мақсад ва вазифаларида ҳам тўхталиб ўтсангиз...

— Уюшмамизнинг мақсад ва вазифалари аграр соҳада фаолият юритаётган хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрнини мустаҳкамлаш ва родини ошириш, иқтисодий, ҳуқуқий, касбий билим доираларини кенгайтириш, гендер тенгликни таъминлаш ва барча хотин-қизларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, давр талабига мос равишда ишлаб чиқаришни ташкил этишлари, етиштирилган маҳсулотларни ички ва ташқи бозорларга етказиб беришлари, ўз соҳалари бўйича кўникма ва малакаларини ошириб боришга қўмаклашиш; фермер, деҳқон хўжалиги ва томорқаларда банд бўлган аёллар соғлигини муҳофаза қилиш ва уларнинг бу борадаги билим ва кўникмаларини кенгайтириш, меҳнат шароитларини яхшилаш, уларнинг турмуш фаровонлигини ошириш ва камбағалликни қисқартириш,

аёллар раҳбарлигидаги фермер ва деҳқон хўжаликлари, томорқаларда етиштирилган қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлашда илғор хорижий тажрибалар асосида ташкил этишларига қўмаклашиш юзасидан кенг қамровли тарғибот ишларини олиб бориш ҳисобланади. Бу, албатта, олдимизда турган вазифаларнинг бир қисмидир холос...

— Юқоридагилардан кўриниб турибдики, Уюшма олдида кенг қамровли, катта вазифалар кўйилган. Шундан келиб чиқиб, ўтган даврда амалга оширилган ишлар ҳақида қисқача маълумот берсангиз...

— Уюшмамиз ташкил этганидан сўнг ўтган давр мобайнида Ўзбекистон Республикасининг «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги қонуни асосида Ўзбекистон “Аграр соҳа аёллари” уюшмаси агросаноат мажмуасининг 23 та вазирликлар, давлат кўмиталари, уюшмалар ва ҳокимликлар ўртасида ўзаро шериклик тўғрисидаги меморандумлар имзоланди.

Имзоланган меморандумлар доирасида Уюшма аграр соҳасидаги аёлларни қўллаб-қувватлаш бўйича бир қанча ишларни амалга оширмоқда. Жумладан, Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш агротехнологиялари илмий-тадқиқот институти ва “Олима” уюшмаси билан ҳамкорликда “Илм юлдузлари” интеллектуал кўрик-танлови, ТошДАУнинг

Андижон филиалида “Андижон вилоятида қишлоқ хўжалигини барқарор ва инновацион ривожлантиришда хотин-қизларнинг ролини кучайтириш” мавзусидаги анжуман ўтказилди. Халқаро қишлоқ аёллари кунини муносиб нишонлаш мақсадида ҳар йили Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар буйича тадбирлар ўтказилиб, минглаб хотин-қизлар рағбатлантирилмоқда. Шунингдек, ушбу сана муносабати билан Ўзбекистон Хотин-қизлари қўмитаси, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Ўзбекистон “Аграр соҳа аёллари” уюшмаси, ФАО, ТошДАУ ҳамкорлигида “Халқаро қишлоқ аёллари куни”га бағишланган “Қишлоқ аёлига эҳтиром” номли маданий-маърифий республика тадбирлари ўтказиш анъанага айланган. Шундай тадбирларнинг бирида “Қишлоқ жавоҳирлари” номли ҳужжатли фильм тақдироти бўлиб ўтди. Бундан ташқари, Қишлоқ хўжалиги ходимлари куни муносабати билан 11 та вазирлик ва идоралар ҳамкорлигида “Аграр соҳа фидойилари” номли тадбир ўтказилди, Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ва ФАО ҳамкорлигида “Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини ривожлантиришда хотин-қизларнинг ўрни” номли давра суҳбати бўлиб ўтди. Уюшмамиз томонидан Ўзбекистон Республикаси Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси билан ҳамкорликда ўтказилган “Ветеринария ва чорвачиликда гендер ёндашувининг татбиқ этилиши ва соҳани ривожлантиришда хотин-қизларнинг ўрнини кучайтириш” мавзусидаги “давра суҳбати” ҳам эътиборга лойиқдир. Ижтимоий тармоқда Уюшманинг @agrowoman канали яратилгани ҳам жамоат ташкилотимиз томонидан ўтказилаётган тадбирларни ёритишга, олдимиздаги вазифаларни тарғиб ва ташвиқ қилишга хизмат қилмоқда. Жумладан, ушбу канал орқали аграр соҳанинг турли йўналишларида самарали меҳнат қилаётган ҳамюртларимиз фаолиятлари ҳақида маълумотлар бериб борилмоқда. Пировард натижада, Уюшма аъзолари кун сайин кўпайиб бормоқда. Германия Халқаро ҳамкорлик жамияти (GIZ) ҳамда Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги билан амалга оширилаётган “Оролбўйида экологик йўналтирилган минтақавий тараққиёт” кўшма лойиҳаси доирасида GIZ ҳамда Ўзбекистон “Аграр соҳа аёллари” уюшмаси ўртасида 2022 йил 15 апрель санасида “Оролбўйи минтақасидаги аёлларни агротадбиркорликка жалб этиш орқали потенциалини кучайтириш ҳамда чиқиндилардан инновацион усулда компост тайёрлаш, шўрланган ерларнинг самарадорлигини ошириш ва ҳудуд экологиясини яхшилаш” грант шартномаси имзоланди.

— Ушбу лойиҳанинг мақсад-вазифалари ҳақида батафсилроқ айтиб берсангиз.

— Мазкур лойиҳанинг мақсад ва вазифалари кўлами жуда кенг. Масалан, Оролбўйи минтақасидаги ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган ва ишсиз хотин-қизларга замонавий билим ва кўникмалар бериш орқали тадбиркорликка жалб қилиш ва “ўз бизнес”ини ташкил этишга кўмаклашиш, турмуш фаровонлигини ошириш ва даромадни кўпайтириш; қишлоқ хўжалиги ва бошқа соҳаларда ишлаб чиқариш ҳажмларини ортишида хотин-қизлар иштирокини кўпайтириш ва жамиятдаги ўрнини мустаҳкамлашдан иборат бўлиб бугунги кунда бу борада изчил ишлар амалга оширилиб келмоқда.

— Уюшма томонидан яна қандай ишлар амалга оширилмоқда?

— 2022 йил 10-11 май кунлари Германия Халқаро ҳамкорлик жамияти (GIZ) ва Ўзбекистон “Аграр соҳа аёллари” уюшмаси билан ҳамкорликда “Оролбўйи минтақасидаги аёлларни агротадбиркорликка жалб этиш орқали потенциалини кучайтириш ҳамда чиқиндилардан инновацион усулда компост тайёрлаш, шўрланган ерларни самарадорлигини ошириш ва ҳудуд экологиясини яхшилаш” грант лойиҳасини муваффақиятли амалга оширилишини таъминлаш мақсадида Оролбўйи минтақасининг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда қишлоқ аёллари ва ёшлари учун агробизнесни ривожлантириш ва “ўсиш нуқталари”нинг мавжуд имкониятларидан самарали фойдаланишга йўналтирилган 2 кунлик семинар-тренингларни ташкил этиш режалаштирилди. Семинар-тренинг иштирокчилари учун ўзбек ва қорақалпоқ тилларида “Оролбўйи минтақасида аҳоли томорқа хўжаликларида асосий сабзавот, полиз ва картошка экинларини етиштириш бўйича тавсиянома” ва “Аҳоли хонадонларида чорва молларини озиклантириш, парвариш-лаш ва уларни уруғлантириш ҳамда турли касалликлардан ҳимоялаш бўйича тавсиянома” тайёрланди.

— Байрам муносабати билан тилакларингиз...

— Барчани, айниқса, қишнинг изғирини, ёзнинг жазирасидан қўрқмай йил ўн икки ой тинмай зироатчилик билан шуғулланаётган хотин-қизларимизни Халқаро қишлоқ аёллари куни билан табриқлар эканман, уларга сиҳат-саломатлик, бахт-саодат тилаб қоламан.

— Мазмунли ва қизиқарли суҳбатингиз учун раҳмат!

Суҳбатдош: Азамат ТООРОВ,
ўз муҳбиримиз.

Улбуви момо — ЎЗБЕКИСТОНДА ХИЗМАТ КЎРСАТГАН ПИЛЛАЧИ

Онахон 40 нафар неvara, 30 дан зиёд чевараларнинг севимли бувиси. 81 ёшга тўлган бўлса-да, ҳалигача пилла етиштириш билан шуғулланади. Бу ишда келинларига устоз. Тетикликда улардан қолишмайди. Жорий йилда ҳам кенжа келин билан 5 қути ипак қурти парваришлаб, 300 килограмм пилла етиштирди.

Пайариқлик Улбуви Тўғонова 60 йилдан бери пиллачилик билан шуғулланиб келади. Шу меҳнати орқасидан олти ўғил, уч қизни тарбиялаб, уйли-жойли қилди. 30 йил муқаддам унинг турмуш ўртоғи оғир хасталик билан оламдан ўтди. Оила ташвиши онанинг зиммасида қолди.

— Ёлғиз қолиб, катта рўзгорни тебратиш, фарзандлар тарбияси билан шуғулланиш оғир эди, — дейди у. — Ҳар қанча қийин бўлмасин, меҳнат қилиб, ҳаммасини уддалашга ҳаракат қилдим. Пиллачиликдан ташқари, далада чопиқ қилиш, пахта териш ишлари билан ҳам машғул бўлдим. Бировдан моддий ёрдам сўрамадим. Фарзандларимни меҳнатдан қочмасликка, юртга сидқидилдан хизмат қилишга ўргатдим. Улар бирин-кетин вояга етди. Ўғилларимнинг барчаси ҳарбий хизматни ўтаб қайтди. Катта ўғлим, отасидек деҳқончилик қилиб, кам бўлмади. Фермер хўжалигини ташкил қилди, укаларини ёнига олди. Бугунги кунда кўрган-кечирган азобларим унутилиб, роҳат-фароғатда яшаяпман.

— Меҳнат қилган одам соғлом бўлади, — дейди онахон. — Фарзандларим қариган чоғимда ишлашимни истамаса ҳам саломатлигим учун қимирлаб тураман. Ҳовлимизнинг тўрида алоҳида пиллахона қуриб қўйганмиз. Бу йилги мавсумда туманимиз ҳокими келиб пилла етиштириш жараёнини кузатди. Мен билан суҳбатлашди. Ипак қуртини парваришлашда нималарга эътибор

қаратиш кераклигини сўради. Билганимча сир-асрорларини гапириб бердим. 60 йилдан бери шу иш билан шуғулланаётган бўлсам, мен парваришлаган ипак қуртларининг биттаси ҳам нобуд бўлмагани, шунинг эвазига ҳар йили яхши ҳосил олишимни айтдим.

Ҳа, кейинги пайтларда раҳбарлар кўп вақтини иш столида ўтирмасдан, маҳаллаларда, одамлар орасида ўтказаятгани яхши натижа бера бошлади. Хирмонлар яратилишида ўзининг муносиб ҳиссасини қўшаётган қўли қадоқ деҳқонларнинг меҳнати кўзга ташланяпти.

— Собиқ иттифоқ даврида ҳам, Ватанимиз мустақилликка эришгандан кейин ҳам анча йиллар бизни биров сўраб келмади, — дейди Улбуви момо. — Ношукурлик қилмайман, меҳнат қилдик ва шунга яраша ҳақ тўланди, аммо бугунгидек эътибор бўлмаган. Ўтган йили “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги фидойиси” кўкрак нишони билан тақдирландим. Бу йил эса Президент имзоси билан “Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган пиллачи” фахрий унвони берилди. Мукофотни олиб, уйга келганимдан кейин мени табриқловчиларнинг қадами узилмади. Ҳовлимиз тўйхонага айланди, десам хато бўлмайди. Маҳалладошларим, қариндошларим ҳаммалари ҳавас қилишди. Ёшлар мендан дуо олишди. Бу сабр-матонат ва меҳнатнинг меваси эканлигини уларга уқтирдим. Шундай бахтли кунларга етиб келганимдан миннатдорман. Юртимиз тинч бўлсин, гуллаб-яшнасин!

Тўлқин СИДДИҚОВ.

КАСБИДАН САОДАТ ТОПИБ

Дилларини сурурга тўлдириб, субҳу шом қишлоқ йўлларини безаб бораётган қизлар, жувонлар бир-биридан дилбар. Оппоқ пахтазорларга муносиб туйғулари оқ дурларга қиёс малаклар, гуллар, сулувлар... Жаннат оёқлари остида жилва қилаётгандай, тупроқ юзасида босган изларидан сўқмоқлар пайдо бўлган юртим маликалари...

Бугунги ўзбек аёлининг суратини, сийратини чизмоқ учун бир қарашнинг ўзи камлик қилади. Йўл юриб унинг ўтмиши ва бугунини таққослашга интиламан. Тенгдошим Ойибини таниганимда анча ёш эдик, давр эпкинлари бошқача эди. 1960 йилда Шовот туман, Гулистон қишлоғи, “Ойдин” маҳалласида туғилди. Номи оламга дoston, Шовотдан чиққан илк қаҳрамон- Оводон Дўсова номи фахр бўлиб жаранлаган даврлар... Унинг зангори машинада пахта теришига ҳавас Ойибини 15 ёшида қишлоқдаги 8 нафар тенгдошини бирлаштириб, Ёшлар бригадаси тузди, “мингчилар” сафида мукофотлар олиб номи радио, телевидение, газеталарда этироф этилди. Унинг онаси бугун 82 ёшга тўлган Гулора она Бобожонова ёшгина жувон эди. “Мингчилар” сафида у ҳам пахта териб мукофотланарди.

*Мовий кўз дугонам сулувшинам,
Орзуем мўл, ҳурр оловшинам.
Далаларга дурдай тўкиганим
Меҳнатидан эъзо, қадр топганим,
Сен ўзбек аёли, қишлоқ аёли!*

Оиладаги 5 фарзанд қишлоқ ҳаёти, далалар меҳнатига боғланиб, камолга етдилар.

Ойибини Матниёзова 1980 йил Тошкент қишлоқ хўжалиги институтининг “агрономия” факультетига ўқишга кирди. Билимгоҳни тугатиб, қишлоққа қайтди, янги ташкил қилинган биофабрикага ишга келди. Бу 4 та колхоз учун бирлашган биофабрика зараркунанда ҳашаротларга қарши курашиш учун биологик маҳсулот, тирик ҳашарот ишлаб чиқарувчи илк ташкилот эди. Қорақалпоғистонликлар биологик фаол жонзотларни қандай кўпайтириш ва далаларга тарқатиш усулларини ўрганиб кетишарди. Биофабрика мудирини раҳматлик Шомурод Отахонов Ойибини устозлик қилди. 2005 йилнинг декабридан фабрика тугатилиб, “Шовот биосервис” МЧЖ ташкил қилинди. Раҳбари оддий қишлоқ аёли Ойибини. Шундан буён 6 нафар доимий ва мавсумда кўшимча ишчи-ходим ишга жалб қилган ҳолда иш олиб боради.

— Ҳали ҳам юрибсанми олтинкўзларинг билан, дегувчи курсдошларим билан учрашувда эдим. Мустақиллигимизнинг 31 йиллиги арафасида мукофотланганлар рўйхати эълон қилинганда исминини эшитиб, кулоқларимга ишонмадим. Ҳамма хурсанд, устма-уст телефон жиринглайди, — дейди Ойибини. — Мендай оддий қишлоқ аёлига Президентимиз эътибори, тушишини кутмаган эдим. Тўғри, ўзи, оиласи учун яшаётган бир қишлоқ аёлиман, деб ўйлардим. Мен Ватан фарзанди эканлигимни шунда аниқ ҳис қилдим! Кўзларим севинч ёшларига тўлди. Туманимиз раҳбарлари Одилбек Артиқов, Баҳром Шукурбаевлар илк бор табрикладилар. Турмуш ўртоғим Улуғбек Оллабергановнинг қувончи ҳамманикидан чексиз эди...

У бир вақтлардаги етакчи Ойибини эмас, “Меҳнатсевар Ойибини” деб ном олган далалар маликаси. У 512 гектар ғалла ва 550 гектар пахта майдонларида талофатсиз маҳсулот етиштириш учун меҳнат қилади. Гоҳо этак тақиб пахта ҳам теради.

Оқ туйғулари далаларга синган гўзал дугонам: “Бахтимни оқлик инган далалардан топдим, тинч оилам, фаравон ҳаётим бор. Юртимизга кўз тегмасин”. деб дуо қилади кўзларда ёш билан.

Бугун бир неча кўкрак нишонлари қаторида “Дўстлик” ордени унинг кўксини безаб турибди. Оппоқ пахтазорларга маҳлиё, “олтинкўзлари” каби мовий кўз дугонам Ойибинига ҳавас қилдим. Ҳамюртларимиз қатори эътироф муборак, юксак мукофот муборак, эй ўзбек аёли, қишлоқ гўзали!, дегим келди.

Суратда: “Дўстлик” ордени соҳибаси Ойибини Матниёзова.

Шукуржон ЖАББАРОВА,
ўз мухбиримиз.

РАШИДА ЁДГОРОВАНИНГ ЭЪТИРОФИ

БМТ Бош Ассамблеясининг 2007 йил 18 декабрида ўтказилган йиғилишида 15 октябрь “Халқаро қишлоқ аёллари куни” деб расман эълон қилинган. Бундан уч йил аввал эса, Ўзбекистон Республикаси ҳукумати Қишлоқ хўжалиги вазирлигининг ана шу санани мамлакатимизда ҳам кенг нишонлаш тўғрисидаги таклифни маъқуллади. Бу билан республикамиз аёлларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг ижтимоий-сиёсий ва ишлаб чиқаришдаги саъй-ҳаракатларини рағбатлантириш, ўзларига эса, муносиб меҳнат ва яшаш шароитини яратиш борасида яна бир улғувор ишга қўл урилди.

...Ўтган асрнинг 90-йиллари бошида, фермерлик ҳаракати эндигина йўлга қўйилаётган бир пайтда ҳамма ҳам бу ишга шахд билан қадам қўя олмагани, албатта. Кўпчиликни олдинда турган мавҳумлик, “эртага нима бўлади?” деган шубҳа ўйга соларди. Табиатан бироз ўжар ва шаддод бўлган, ана шу ҳислати ўлароқ, уни билганлар орасида ўзига яраша эътибор қозона билган Рашида Ёдгорова эса, дабдурустдан фермер бўлишга ариза берди.

Тўғри, унинг райи қайтарилмади. Аммо ўта ишонч ҳам билдирилмади: 6 гектар ер беришди, холос. “Қани шунда ишлаб кўрсин-чи, кўрармиз, кейин бир гап бўлар”, деган бўлишса ҳам, ажаб эмас.

Агар ўша пайти кимдир шу хаёлга борган бўлса, бугун ҳижолат чекаётгани аниқ. Р.Ёдгорова раҳбар бўлган “Сангзор” фермер хўжалиги кўп тармоқли мажмуага айланди. 6 гектар 100 гектарга етган. Сўнги беш-ўн йил ичида хўжалик пахта майдонларидан ўртача 45, ғалладан эса, 60 центнердан кам ҳосил кўтарилган мавсумнинг ўзи йўқ.

Фермер аёл раҳбар бўлган меҳнат жамоасида 30 дан ортиқ доимий аъзо иш билан таъминланган. Улар яхшигина ҳақ, бунинг устига буғдой, мева-сабзавот олишади. Ғалладан бўшаган майдонларда такрорий экин

экиб, мўмай даромад кўришмоқда.

– Рашида опанинг аслияти коронавирус пандемияси авж олган даврда яна бир бор ўзини намоён этди, – дейди Арнасой тумани ҳокими ўринбосари, туман хотин-қизлар бўлими бошлиғи Гулзода Ҳайдарова. – У ўша кунлари иқтисодий жиҳатдан қийналиб қолган юртдошларимизни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаб турди. Савобли ишларни бугун ҳам давом эттираётир. Кам таъминланган, эҳтиёжманд хонадонлардан қадами узилмайди. Маблағ, озиқ-овқат, ғалла, чорвачилик маҳсулотларини аямайди.

“Сангзор” фермер хўжалигининг бундан салкам 10 йил аввал 1 миллиард 250 миллион сўмга барпо этилган (бу ўша пайти қанча катта маблағ эканини мутахассислар яхши билишади) чорвачилик мажмуасида хорижнинг 200 бош Симентал зотли йирик шохли моллари савлат тўкиб юрибди.

Чорва учун ажратилган озуқ етиштириш майдонининг ўзи 130 гектарни ташкил этади. Озуқа базаси мустақамлиги, соҳа мутахассислари ва усталари ўғитларига амал қилиб ишлаш ўз самарасини бермоқда. Ўтган давр ичида сигирлардан юзлаб бош насли бузоқлар олинди. Истеъмол бозорига 120 тонна гўшт, 500 тонна сут етказиб беришга мувафақ бўлинди.

Чорвачилик мажмуаси наслчилик мақомини олган. Нафақат Жиззах вилояти, балки бутун республика бўйлаб чорвачилика қизиқиш билдирган фермер, деҳқон хўжалиқларига эҳтиёж ва имкониятларига яраша насли мол етказиб берилди.

Келтирилган ушбу маълумотлар, факт ва рақамлар ортида ўзига хос ғайрат-шижоати билан майдон узра мағрур турган қишлоқ аёлининг меҳнати турибди, шундаймасми? “Ватаннинг икки юсак мукофоти – “Дўстлик” ва “Эл-юрт ҳурмати” орденларига сазовор бўлдим! Мендаин оддий қишлоқ аёли учун бундан катта бахт, омад борми?! – дейди бунга жавобан Рашида опа.

Суратда. Рашида Ёдгорова.

“

Бундан уч йил аввал ана шу янгилик билан Арнасой туманидаги “Сангзор” фермер хўжалиги раҳбари, “Дўстлик” ва “Эл-юрт ҳурмати” орденлари совриндори Рашида Ёдгорова билан ўртоқлашганимизда, опанинг кўзлари қувончдан чарақлаб кетган эди. Кейин эса, вазминлик билан:

– Сир эмас, бизда узоқ вақт “аёл — ожиза” деган ақида ҳукмрон бўлиб келди. Ваҳоланки, аёлнинг онги ва вужудида жуда катта куч-ғайрат мужассам. Фақат ана шу ёлқинни оловлата билиш, юзага чиқаришга имконият, шарт-шароит яратиш лозим, – деганди.

Р.Ёдгорова ўзи учун тамойилга айланган ана шу гапларга ҳар доим амал қилиб келган инсон. Унинг тажрибали деҳқон, нуфузли қишлоқ мулкдори сифатида босиб ўтган чорак асрлик йўлига разм солган одам бугун бунга тўлиқ нишонч ҳосил қилади.

”

УЗОҚНИ КЎЗЛАГАН ТАДБИРКОР АЁЛ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг шу йил 20 августда эълон қилинган Фармони билан жиззахлик тадбиркор Холисхон Бобоева Ватаннинг юксак мукофоти - “Дўстлик” орденига муносиб кўрилди. Муштарийларимизда давлат раҳбари томонидан камтарона меҳнати бундай юксак эътирофга сазовор бўлган инсон ким ўзи, деган савол туғилиши табиий?

Лавҳамиз қаҳрамони Жиззах вилояти аграр соҳаси ва енгил саноати ривожига муносиб ҳисса қўшиб келаётган фаол ишбилармонлардан бири. Х.Бобоева юртимизда тадбиркорлар учун яратиб берилган кенг имкониятдан оқилона фойдаланиб, 2009 йилда “Кўхинур”, 2021 йилда эса, унинг негизда “Ал-Аббос Силк” масъулияти чекланган жамиятларини ташкил қилди. Йиллик қуввати 150 тонна маҳсулотни қайта ишлашга қодир бўлган ушбу корхона бугун вилоятнинг Арнасой ва Мирзачўл туманларида тайёрланган пиллани қабул қилмоқда.

— Дастлабки йиллари атиги 15-20 тонна пиллани қайта ишлар эдик, — дейди Х. Бобоева. — Бундай кўрсаткич билан ўзимиз кўзлаган марраларга эришимиз қийинлигини англаб етдик. 2017 йилда Хитойдан замонавий технология сотиб олинди. Бунинг натижасида корхонамизнинг ишлаб чиқариш қуввати 80 фоизга кўтарилди. Энг муҳими, тайёр маҳсулот — ипак ва ипак момигининг юз фоизини хорижга — Хитой ва Тожикистонга экспорт қилиш имконияти юзага келди.

Холисхон Бобоева пиллачилик соҳасида муваффақиятга эришининг асосий омилларидан бири ипак қурти учун озуқа базасининг мустақам бўлиши зарурлигини яхши билади. Шунинг учун ҳам, тадбиркор аёл ташаббуси билан ўтган йилларда Жиззах шаҳри, Мирзачўл, Арнасой, Ғаллаорол туманлари ҳудудларида жами 100 гектар тут плантациялари барпо этилди.

Бу борада Чин (Хитой) давлати бизнес вакиллари билан йўлга қўйилган ҳамкорлик яна иш берди. Ушбу мамлакатдан интенсив ва ҳосилдор тут кўчатлари келтирилди. Илғор инновацион усулда, яъни томчилатиб суғорилиб, озиклантирилган ниҳоллар гуркираб ўсиб, барглари ипак қурти учун тўйимли бўлишига замин яратилди.

— Ҳамюртларимизни, қишлоқлар аҳлини даромадли иш билан таъминлаш – бош мақсадимиз, — дея сўзида давом этади Холисхон опа. — Асосий ишхонамизда 50 нафар юқори малакали ишчи-мутахассислар бандлиги таъминланган. Улар хорижнинг мураккаб техникалари, асбоб-ускуналарини усталик билан бошқаришади. Мавсумий ишлар – ипак қурти

боқиш, тутзорларни парваришлаш, пиллани қайта ишлашга тайёрлаш жараёнларида эса, 8 мингдан ортиқ маҳаллий аҳоли, асосан ёшлар зиммасига юкланган. Улар ҳалол меҳнати билан ўзларининг иқтисодий аҳволни яхшилаш, рўзғори бутлигини таъминлаш имкониятига эга бўлмоқда.

Х.Бобоева мамлакат қурилиш соҳасида амалга оширилаётган ишларга ҳам муносиб ҳисса қўшиб келаётир. Тадбиркор асос солган “Нурафшон обод қурилиш” МЧЖ бунёдкорлик соҳасининг муҳим маҳсулоти - шифер ишлаб чиқаришга ихтисослашган. 30 киши иш билан таъминланган, йилига 250 минг дона сифатли ва пишиқ маҳсулот ишлаб чиқаришга мослашган кичик корхона сўнгги бир йилнинг ўзиде 8 миллиард сўм даромад кўрди.

— Коронавирус пандемияси, у сабаб жорий этилган турли чекловлар, дунё иқтисодиётида сўнгги пайтларда кузатилган жиддий ортга чекинишлар кўпчиликини қийнаб қўйди, — дейди Холисхон опа. — Бағрикенглиги, уддабуронлиги билан танилган халқимиз эса, Президентимиз бошчилигида бундай синовлардан мағрур ўтмоқда. Аксарият давлатларда асосий иқтисодий кўрсаткич — ялли маҳсулот ишлаб чиқариш пасайган бир пайтда бизда ижобий натижалар қайд қилинаётгани буни тасдиқлайди.

Х.Бобоева камтарин инсон: Фаолияти давомиде эришаётган ютуқлари у ёқда турсин, хайр-саховатли ишларга қўшаётган ҳиссаси ҳақида ҳам умуман гапиришни истамайди. Ваҳоланки, тадбиркор сўнгги бир-икки йил ичида эҳтиёжманд, камбағал оилаларга 170 миллион сўмдан ортиқ беғараз моддий ёрдам кўрсатди.

Опанинг кўксиде “Меҳр-саховат”, “Мўътабар аёл” кўкрак нишонлари ярқираб турибди. Улар ёнига қўшилган навбатдаги юксак мукофот – “Дўстлик” ордени эса, Холисхон Бобоеванинг тадбиркор сифатида ғайратига ғайрат, шижоатига куч қўшиши шубҳасиз.

Суратда: “Дўстлик” ордени соҳибаси Холисхон Бобоева.

Қўш саҳифани ўз муҳбиримиз Худойберди КАРИМОВ тайёрлади.

ЮКСАК МАРРАЛАРНИ ЗАБТ ЭТГУВЧИ

НОЗИК ХИЛҚАТ

Аёл — меҳрибон она, вафоли ёр, Яратганнинг буюк мўъжизасидир. Ҳаёт давомийлигини ўзида мужассам этган аёл зотини ҳар қанча улуғламайлик, сўзимизнинг адоғи топилмайди. Ўзининг латофати, нафосати, вафо ва садоқати, қалб саховати ҳамда фидойилиги билан оилани, жамиятни чароғон қилиб келаётган хотин-қизларимиз ҳар қанча эъзоз ва эҳтиромга муносибдир.

Юртимизда фарзанд тарбиясидек мураккаб ва шарафли вазифани адо этиш билан бирга, жамиятнинг турли соҳаларида фидокорона меҳнат қилишаётган аёллар учун барча шарт-шароитлар, имкониятлар яратиб берилган.

Жамиятимизда кўплаб касб эгалари қатори фермер аёллар ҳам фидойилик билан фаолият юритмоқда. Бугун шубҳасиз уларнинг манфаатларини муҳофаза қилишнинг тегишли ҳуқуқий асоси яратилган. Натижада, фермер аёллар пахта, ғалла етиштиришда, умуман қишлоқ хўжалигининг турли йўналишларида катта муваффақиятларга эришмоқда. Самарадорликнинг ошиб бориши аёлларимизни ўз фаолияти кўламини янада кенгайтиришга ундамоқда. Ўз хўжалигида қайта ишлаш, хунармандлик, тикувчилик цехлари очган ҳамда касаначиликни йўлга қўйган мулк соҳибалари талайгина.

Оқдарё туманида 18 йилдан буён, “Оқдарё Дилдора ҳосили” фермер хўжалигини бошқариб келаётган “Илғор фермер” кўкрак нишони ва яна кўплаб мукофотлар соҳиби Дилором Бозорова ҳам меҳнатидан барака топган аёллардан. Ҳозирда опа 104 гектар экин майдонида деҳқончилик қилиб, кўпчиликка ўрнатилган бўлиб келмоқда.

– Юртимиз хотин-қизлари барча жабҳада ўз фаоллигини намоён этмоқда. Ўзим мисолимда олсак,

аёл бўла туриб эл манфаати йўлида қарийб қирқ нафар ишчи-ходимнинг бошини бириктириб олишнинг ўзи бўлмайди, албатта. Агар давлатимиз бизни қўллаб-қувватламаса, бугунгидай натижаларга эришмаган, кўзланган ҳосилни ололмаган бўлардик, — дейди фермер Дилором опа. – Фермер хўжалигимизда 70 гектар ғалла, 34 гектар пахта майдонида деҳқончилик қиламиз. Техника ва ишчи кучимиз етарли. Хўжалигимизда янги-янги тармоқларни ишга туширмоқдамиз. Очиғи, илгари оддий қишлоқ аёлининг мулк эгаси бўлиб, бундай ишларни амалга ошира олишини тасаввур ҳам қилиб бўлмасди. Ҳозирги пахтачилик кластери тизими яратилгани деҳқонларнинг эртанги кунига бўлган ишончини янада оширди. Хомашёнинг олувчиси аниқ, териби олиш бўйича ҳам, теримчиларнинг иш ҳақларини беришда ҳам муаммолар, ортиқча бош қотиришлар ўз-ўзидан барҳам топди.

Дилором Бозорова яратилаётган имкониятлардан, ажратилаётган субсидиялардан унумли фойдаланиб, тез орада хўжаликда чорвачилик йўналишини ташкил этиш ва ундан ташқари томчилатиб суғориш технологиялари жорий этиш ниятида. Шунингдек қаҳрамонимиз нафақат пахта ва ғалла етиштиришнинг жонкуяри,

балки кам таъминланган оилаларга меҳр-мурувват кўрсатаётган, ободончилик ишларида фаол қатнашаётган саховатпеша инсон сифатида ҳам эл-юрт дуосини олмоқда. Опа раҳбарлик қилаётган фермер хўжалиги пандемия вақтларида кам таъминланган оилаларга кийим-кечак, озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб беришда намуна кўрсатди.

Дарҳақиқат, Дилором опа мисолидаги муҳтарама аёлларимиз ҳамини кўз ўнгимизда садоқатли ёр, меҳрибон она, фидойи етакчи, тимсолида гавдаланади. Албатта, бу йил мамлакатимиз бўйлаб кенг нишонланаётган “Халқаро қишлоқ аёллари куни” ҳам назокатли опа-сингилларимизга бўлган алоҳида эътибор ва ҳурмат намунаси, аслида. Дилором Бозорова каби, аввало оила, шу қаторда жамиятга ҳам файз киритадиган, хонадонларни меҳр-муҳаббат, эзгулик нури билан мунаввар этадиган бундай фидойи хотин-қизларимизнинг эзгу ишлари, умр йўллари барча аёлларимизга йўлчи юлдуз бўлса, не ажаб.

Суратда: Худуд ММТП раҳбари Комил Эшпулатов фермер Дилором Бозорова билан.

Шухрат НОРМУРОДОВ,
ўз мухбиримиз.

ЭЗГУЛИККА БАХШИДА ҲАЁТНИНГ БАҲОСИ

Ҳар бир инсон бу ўткинчи дунёда фақат эзгу ишлар, қилган яхшиликлари билан ном қолдиради. Лавҳамиз қаҳрамони Ўролбой Оққулов Жиззах вилояти аграр соҳаси, чунончи, чорвачилик тармоғида ўз изига эга бўлган, ҳаётини эзгуликга бағишлаган инсон.

Зомин азалдан чорвачилик ривож топган ҳудуд. Оддий қишлоқ оиласида таваллуд топган Ўролбой ҳам ёшлигидан шу соҳага меҳр қўйди. Шу сабаб, бундан 53 йил аввал – ўрта мактабни битирганидан оқ, иккиланмасдан Самарқанд томон йўл олиб, қишлоқ хўжалиги институтининг чорвашунослик факултетига ҳужжат топширди.

Олийгоҳни муваффақиятли тамомлаган Ў.Оққулов меҳнат фаолиятини Ўзбекистон чорвачилик илмий-текшириш институтида кичик илмий ходим сифатида бошлади. Илм даргоҳида соҳани қунт билан ўрганишга интилди, устозлари ўғити ва маслаҳати билан бир қаторда мақолалар ёзиб, матбуотда чоп эттирди.

Ўз билим ва кўникмаларини бевосита амалиётда қўллаб кўришни мақсад қилган ёш мутахассис Жиззах вилоятининг янги ташкил этилган Бахмал туманига йўл олади. Унга Бахмал хўжалиги бош чорвашуноси вазифаси ишониб топширилади. Ушбу хўжаликда ўша пайтларда хоридан келтирилган зотдор молларни маҳаллийлаштириш устида иш борарди.

Бу борада ҳам маълум тажриба тўплаган Ўролбой яна пойтахтга, бу сафар эса, Республика селекция марказига қайтиб, фаолиятини давом эттирди. Шу ернинг ўзида илмий ишини давом эттириб, диссертация ёқлашга - қишлоқ хўжалиги фанлари номзоди бўлишга муваффақ бўлди.

“Энди юртимга – Зоминга қайтсам бўлади”, деди ўзига ўзи Ў.Оққулов. Унинг фаолияти яна чорвачилик соҳаси билан чамбарчас боғланди: туман

хўжаликларидида чорвашунос, бош зоотехник, раис сифатида фаолият юритди.

– Қайси соҳада бўлмасин, кўпчилик билан бамаслаҳат ишлашга, одамлар фикрини билишга интилдим, – дейди Ў.Оққулов. – Шунинг учун бўлса керак, бугун нафақат Зомин ёки Жиззахда, балки бутун юртимиз ҳудудларида дўстларим, шогирдларим кўп. Улар билан ҳалигача яқин алоқадаман, бир-биримиздан ҳол-аҳвол сўраймиз, янгилик ва ўзгаришлар билан ўртоқлашамиз, маслаҳат, йўл-йўриқ сўраган ёшларга кўлимдан келгунича кўмак беришга интиламан.

Ўзбекистон мустақиллигининг илк йилларида вилоят раҳбарияти катта тажриба ва малакасини эътиборга олган ҳолда Ўролбой Оққуловга яна ишонч билдириб, уни қоракўлчилик бирлашмаси раислигига тавсия этди. Юксак ишонччи оқлаш учун билим ва маҳоратини ишга солишига тўғри келди. Ўша йиллари Жиззах вилояти қоракўл қўйлари сони бўйича мамлакатимизнинг пешқадам ҳудудларидан бирига айланди ва бунда шубҳасиз, соҳа раҳбарининг муносиб ҳиссаси бор эди.

– Ўролбойнинг ўз фалсафаси бор, у “юз йил яшагин-у, юз йил ўрган”, деган шиорни ўзига дастур қилиб олган, – дейди қаҳрамонимизнинг яқинларидан бири, меҳнат фахрийси Мирзаулуғ Ҳайдаров. – Шунинг учун ҳам туман ҳокимининг биринчи ўринбосари, ўрмон хўжалиги бошлиғи, “Нуроний” жамғармаси раиси бўлиб ишлаган дамларида ҳам қўлида китоб кўрардим, одамлардан ниманидир сўраб-суриштирганига гувоҳ бўлганман.

Ўролбой Оққуловнинг ҳаёт деб аталган мураккаб йўлдаги турли синовлар, муваффақияту, машаққатларни собитлик билан босиб ўтишида турмуш ўртоғи Насиба опанинг улуши беқиёс. Ака “Ортингда ишончли суянчиғинг, яхши-ёмон онларни баҳам кўрувчи одаминг бўлса, ҳаммаси “михдек” бўлади”, деганида айнан аёлини кўзда тутгани турган гап. Улар ҳамжиҳатликда 5 нафар фарзандни тарбиялаб вояга етказишди, бугун бир этак неваралар ардоғида бўлиб туришибди.

Қаҳрамонимиз айримларга ўхшаб, “пенсияга чиқдим, бўлди”, деб “оёғини чўзиб” ётадиганлар сирасига кирмайди. Ҳозирда Агросаноат ходимлари касаба уюшмаси Зомин туман кенгаши раиси сифатида фаолият юритмоқда. Туман қишлоқ хўжалиги соҳаси вакилларининг қонуний ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг самарали меҳнат қилишлари ва бўш дамларини мазмунли ўтказишлари учун шарт-шароит яратиб беришдек масъулиятли ишга бош-қош.

...Ўролбой Оққулов Истиқлолнинг 31 йиллиги нишонланаётган кунларда Президент Фармонида биноан “Дўстлик” ордени билан тақдирланди. Бутун борлигини эзгуликга, савобли ишларга фидо қилиб яшаб келаётган инсоннинг ҳаёти ва фаолиятига берилган ҳақиқий баҳо бўлди – ушбу Мукофот.

Суратда: “Дўстлик” ордени соҳиби Ўролбой Оққулов.

Ўз мухбиримиз.

МЕҲНАТ — БАРАКА КАЛИТИ

Олтиариқ тумани аҳли азал-азалдан ўзининг уста деҳқон ва тадбирли боғбонлиги билан Марказий Осиё халқлари орасида ажралиб туришади. Қайси бозорга борсангиз, албатта, мева ёки сабзавот сотаётган Олтиариқли деҳқон ёки боғбонга кўзингиз тушади. Бундан кўринадики, туман аҳли хосилни етиштиришни ҳам, уни маъқул нархларда сотишни ҳам яхши билишади. Президентимизнинг Мустақиллигимизнинг 31 йиллиги муносабати билан бир гуруҳ қишлоқ хўжалик ходимларини орден ва медаллар билан тақдирланганлар орасида Хайрулло Баҳром Бойматов фермер хўжалиги раҳбари Исақжон Бойматовнинг борлиги нафақат Олтиариқ туманини балки Фарғона вилояти аҳлини хушнуд этди.

Биз ҳам вақтни ғанимат билиб Олтиариқ тумани сари йўлга чиқдик. Исақжоннинг фаолияти ҳақида бир неча маротаба туркум мақолалар бериб борганлигимиз сабаб уни топиш унчалик ҳам қийин бўлмади. Олтиариқ туманига кираверишингиз шу йигитнинг хўжалиги худуди билан бошланади. Фермерни “Содиқ хизматлари учун” медали билан табриклаб, суҳбатга тортдик.

– Мана бир неча ўн йиллардан буён шу хўжаликни бошқариб келаман, – деб сўз бошлади фермер. – Хўжалигимиз аввалида асосан пахта ва ғалла етиштириш билан фаолият бошлаган. Йиллар ўтгани сайин давлатимиз яратган имкониятлардан оқилона фойдаланган ҳолда хўжалигимизни кенгайтириб бордик. Наслли қорамолчилик, қўйчилик, совуқхона каби қўшимча тармоқлар тузиб, ишчи ўринлари яратдик. Президентимизнинг туманимизга ташрифлари аҳолимиз учун жуда катта имкониятлар эшигини очиб берди десам хато қилмаган бўламан. Чунки узумчиликка ихтисослашган туман мақоми берилгач, хокимлигимиз тезкорлик билан ишга киришиб, барча фермерлар экин майдонларидан ва адирликдаги ерлардан 2021-2022 йиллар давомида 3000 гектар экин майдонини кам таъминланган ва ҳукуматимиз дафтарларида қайд этилган фуқороларга ажратиб берилди. Жумладан, бизнинг хўжалигимизда ҳам 75 гектар экин майдони узумчилик йўналишига ўтказилди. Ерга агротехник ишловни бериб, узум кўчатларини экиб, рўйхатда кўрсатилган фуқороларга аукцион асосида 30 сотихдан ер ажратиб бердик. Ушбу жараёнга ўз ҳиссамизни қўшиш мақсадида хўжалигимизда кўчатчиликни йўлга қўйдик. Ўз хўжалигимиздан ташқари, адирликдаги 450

гектар узум плантациялари учун 800 000 туп, Навоий вилоятининг Кармана туманига 160 000 туп “Мерс”, “Кетмонсопи”, “Ризамат ота”, F₁, “Улкан”, “Хусайни” каби навли кўчатларни етказиб бердик. Албатта, даромади ҳам ўзига яраша бўлди. Маҳсулот кўпайгани сари уни сотиш муаммо бўлиб бораверади. Шунинг учун хўжалигимизда совуқхона қурганмиз. У ерда мева ва сабзавотларни сақлаймиз. Ортганини Қозоғистон ва Россия давлатларига экспорт қиламиз. Мақсадимиз меҳнатга яраша даромад қилиш. Албатта, бу ишларни амалга оширишда 120 нафар доимий ва 500 нафар мавсумий ишчиларимиз яқиндан кўмак бериб келишмоқда. Жорий йил 50 гектар экин майдонига ғалланинг “Виха” навини экиб ҳар гектаридан 85 центнердан хосил кўтаришга муваффақ бўлдик. 40 гектар экин майдонига экилган С 8290 навли пахтаимиз айни терим палласида. Биринчи теримда ҳар гектари 32-33 центнердан “оқ олтин” териб олинмоқда. Шоналарда кўрақлар анчагина, насиб қилса 40-42 центнердан ҳосил олишни мақсад қилаймиз...

Исақжондан келгуси режалари ҳақида сўрадик. – Туманимизда узумчилик шиддат билан ривожланиб бормоқда. Ҳосил пишганда уни сақлаш ва мақбул нархда сотиш лозим бўлади. Шунинг учун айни кунларда 2000 тонна сиғимга эга совуқхона қурилишини бошлаб юборганмиз. Насиб қилса, 2023 йилда ишга туширишни режалаштиряпмиз. Шунда нафақат меваларни балки полиз ва сабзавотларни ҳам сақлаш имконига эга бўлаемиз.

Биз Исақжон фермернинг ишларига омад тилаб хайрлашдик.

Каримжон ЭРГАШЕВ,
ўз мухбиримиз.

СУВЧИ ВА ДЕҲҚОН МАҚСАДИ – МУШТАРАК

Жорий йилда Самарқанд вилоятида, жумладан, Каттақўрғон туманида қишлоқ хўжалигининг барча соҳалари каби, пахтачиликда ҳам юксалиш йили бўлмоқда. Бунга асосий омиллардан бири ғўза парваришидаги долзарб лаҳзалар сувчи, мироблар томонидан экиннинг вақтида ва тўғри суғорилиши, умуман сидқидилдан қилинган меҳнат — мўл ҳосил гарови бўлди. Ана шуларни эътиборга олган ҳолда ҳар бир экиннинг ҳосил салмоғида бободехқон билан бирга сувчи-миробларнинг машаққатли меҳнатлари муштарак деб эътироф этиш мумкин. Чунки ўз вақтида қилинган фидокорона меҳнат ҳосил тақдирини белгилаб беради. Айтиш жоизки, экин маромида ривожланиб, мўлжалдаги ҳосилни тўплашида тўғри суғоришнинг аҳамияти катта. Сабаби, бу энг нозик агротехника тадбирларидан бири бўлиб, сифатли бажарилсагина, шаклланган ҳосил нишонларини сақлаб қолиш ва уни кўпайтиришга хизмат қилади.

Халқимизда “Сув келтирган элда азиз” деган ҳикмат бор. Зеро, ҳамма даврларда ҳам сувни саховатли далалар бағрига, бободехқонлар ихтиёрига етказиб бериш осон кечмаган. Юрт ободлиги, дастурхонимиз тўкинлигига сабаб бўладиган сувни бошқариш ва ундан тежаб фойдаланиши ҳам бир санъат.

– Туманимизда аввалги йилларда орттирилган тажрибадан келиб чиқиб, ғўза парвариши мавсумида сув қатор оралатиб, “шарбат” усулида таралди. Шундай қилинса, сув юрмаган жўяқдан ғўза илдизига етарли миқдорда ҳаво ўтиши таъминланади. Бундан ташқари, тупроқдаги иссиқлик ҳам

талаб даражасида бўлиши сақланади. “Шарбат” эса намликни узоқ сақлаши баробарида, экинни қўшимча озиклантириш имконини ҳам беради – дейди, “Миёнқол-тос” ирригация тизими бошқармаси бошлиғи, “Меҳнат шўхрати” ордени соҳиби Актам Усмонов. – Шунингдек, бугунги кунда туманимизда сув тежамкорлигига эришиш мақсадида, жорий йилда 1000 гектарга яқин пахта майдонида томчилатиб суғориш технологияси жорий қилинмоқда. Ушбу усул амалда қўлланиши, ерларнинг мелиоратив ҳолатининг яхшиланиши ҳосил унумдорлигига эришишда юқори самарадорликка эга. Маълумотларга кўра, агар бир гектар майдонга мавсум давомида 7300 м³/га сув талаб қилинса, 1 гектар томчилатиб суғоришга 3650 м³/га сув сарфланади ва сувни 50% тежалишига эришилади.

Бу сув танқислигининг олдини олишда муҳим кўрсаткич. Айна дам деҳқон далаларида ҳосил мўл, режадан кўнгиллари тўқ.

Бир сўз билан айтганда, сув келтираётган, шарафли ва машаққатли касб эгалари заҳматлари боис бугун ҳудудларда қишлоқ хўжалик соҳасида, пахта хомашёси ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқаришда, ҳосил салмоғи ҳажми кескин ошиб бормоқда. Шу аснода фермерларнинг даромади ортиб, аҳоли бандлиги таъминланишида ва камбағаллик барҳам топиши учун замин яратилмоқда.

Суратда: “Миёнқол-тос” ирригация тизими бошқармаси бошлиғи, “Меҳнат шўхрати” ордени соҳиби Актам Усмонов Боходир Абдурупов билан.

Ўз мухбиримиз.

НАВОИЙДА НАСОС АГРЕГАТЛАРИНИ ТАЪМИРЛАШ

БЎЙИЧА БУ ЙИЛГИ РЕЖА БАЖАРИЛДИ

2022-2023 йиллар кузги-қишки таъмирлаш режасига асосан Навоий вилоятида жами 77 дона насос агрегатларини таъмирлаш режалаштирилган бўлиб, шундан бугунги кунда Кармана туманида 2 дона, Навбахор туманида 1 дона ва Хатирчи туманида 6 дона насос агрегати тўлиқ соз ҳолатга келтирилди. Шунингдек, 9 дона суғориш тик қудуқлари таъмирланди.

2022 йилдаги режа бўйича эса 84 дона насос агрегатларининг барчаси таъмирдан чиқарилди, - дейди Қуйи Зарафшон ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси ҳузуридаги Насос станциялари ва энергетика бошқармаси бошлиғи Жасур Назаров.

Қуйи Зарафшон ИТХБ
матбуот хизмати.

БОҒБОН БОҒИДАГИ

ГУРУНГ

Чоғроққина шийпондамиз. Дастурхондан нон, чой ва боғнинг илк меваларидан олма, қора олхўри. Юзи қуёшдан бироз қорайган, дала шляпа ва дала уст-бошли, синчков нигоҳли Ўткир отанинг нуроний жўралари билан дилкаш суҳбат кечмоқда.

Зарбдор туманидаги “Ойбек” маҳалла фуқаролар йиғини маслаҳатчиси, шоиртабиат Норбой ота: – “Даврамининг тўри, жўраларим зўри”, намозхон дўстим Ўткирбекнинг машаққатлар чекиб қилган меҳнатига чин дилдан тасанно дейман.

Борди. Ўша даврда Зарбдор туман “Ойбек” маҳалла фуқаролар йиғини раиси бўлиб ишлайдиган Абдуллахон Бурҳонов Ўткир акани илиқ қарши олди:

– Ўткир ака, пенсияга чиққанларингизга қарамай, мен сизнинг ва Замира янгамнинг ғайрат-шижоатларингизни анчадан бери кузатиб юраман.

Гапни чўзиб ўтирмай, хуллас, Зарбдордан

Даштобод тарафга кетишда катта трасса йўлнинг чап ёнбошида 72 сотих қақраб ётган, қаровсиз ер бор. Шаҳарчамизнинг кўзи бўлган ўша ерни боғ қилиш, ободонлаштириш керак. Аммо иши осон эмас, албатта, мевалар етилганча ҳам уч-тўрт йил кераклигини яхши биласиз. Оласизми?

– Оламан!

Олишга олди-ю, чинданда анча заҳмат чекишга, ерга ҳар йили яхшигина ишловлар беришга тўғри келди. Ўзининг, кампири Замира момонинг пенсияси ва ҳовлиларида етиштирилаётган кўчатлар савдосидан тушиб турадиган пуллар ҳам пешма-пеш сарф-харажат бўлиб турди.

Аввало, ерни техника билан бир сидра текислатиб, ҳайдаттирди ва қўл кучи билан бегона ўтлардан тозалаб чиқди. Кейин насосли қудуқ ўрнаттириб, яралажак боғни суғоришга тайёрлаб қўйди. Сўнгра сув минорасидан ичимлик суви учун ариқ қазирди.

2017 йил ер ҳужжати ҳам расмийлаштирилиб бўлди. Ҳовлисида олдиндан тайёрлаб қўйилган кўчатларни олиб келишди, ками-кўстини харид қилишди – ерга 605 туп кўчат қадалди. Гилос, нок, узум, беҳи, ўрик, каби 15 хил, жами 484 туп мевали ва яхлит майдоннинг чор теварагига экиб чиқилган сосна, чашма, испан гули, сирень, малвагул, карнайгул каби 15 хил, жами 121 туп манзарали кўчатлар – боғни нафосатга бурқади! Уларнинг ҳар бири росмана дарахт шаклини олгунча эса бир неча йиллар ўтди, албатта.

Жорий йилдан олма, беҳи, бодом, шафтоли, қора олхўри ва сариқ олхўри ҳосилга кирган бўлса, боғбоннинг айтишича, келгуси йилдан нок, гилос, анор, ёнғоқ мева бера бошлайди.

– Замира момонг икковимиз униб-ўстирган уч нафар ўғлимиз ва бир нафар қизимиз бор. Фарзандларим ҳам ўзларига яраша уйли-жойли, ували-жували, омон бўлишсин, – дейди боғбон.

Шундай қилиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 15 мартдаги “Нуронийларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг турмуш даражасини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қароридан белгиланган “нуронийлар ташаббуси ва тажрибасидан кенг фойдаланган ҳолда “Яшил макон” – умуммиллий лойиҳаси доирасида ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ишларини амалга ошириш қаҳрамонимиз Ўткир ота томонидан аллақачонлар амалга ошириб бошланганига гувоҳлигимизни баён этдик.

Давраминдаги нуронийлар томонидан айtilган дуолар сермазмун суҳбатимизнинг хулосаси бўлди:

– Илоҳим, юртимиз тинч бўлсин, Ўткир жўраминг каби боғбон, деҳқон, қурувчи инсонлар меҳнати туфайли элимиз доимо фаровонликда яшайверсин!

Бозорбой СУЮНДИКОВ.

...Ота-боболари қўхна Зомин-

нинг Увол қишлоғидан бўлган Ўткир

Умрзоқов 1954 йил Сирдарё вилоят Янгийер

туманида туғилган. Бешинчи синфгача шу ердаги 28-умумтаълим мактабидан ўқиди, ўша даврда илк жудоликни бошдан кечирди – волидаи меҳрибони Рухсат она оламдан ўтди. Шундан сўнг отаси ва тўрт нафар онасиз фарзанд Зомин туман “Ударник” жамоа хўжалиги (ҳозирги Зарбдор тумани) га кўчиб келишди.

Ўткир ака ўзининг ўсмирлик даври ва оилавий шароитлари ҳақида қуйидагича эслайди:

– II жаҳон уруши жанггоҳларида бошдан охиригача қатнашган отам Худойберди бобонинг урушдан кейинги меҳнат фаолияти мактабда ўқитувчилик, жамоа хўжалигида раислик ва оддий деҳқончилик каби касб-корлардан иборат бўлди.

1971 йил Мирзаҷўл коммунал қурилиш техникумига ўқишга кирдим. Сўнгра 3 йил ҳарбий хизматда бўлдим.

Ниҳоят, 1977 йил Ў.Умрзоқовнинг меҳнат фаолияти ҳам бошланди. Дастлаб 151-механизациялашган кўчма колоннага 3-даражали йиғувчи мутахассис бўлиб ишга кирди ва тез орада юқори даражали уста, кейинчалик прораб лавозимигача кўтарилиб ишни давом эттирди. Шундан сўнг 33,47,55,147-механизациялашган кўчма колонналар, кўкаламзорлаштириш СМУ-10, УМС ва қурилиш-монтаж бошқармаларида прораб лавозимида фаолият кўрсатди.

Ўткир Умрзоқов ўз меҳнат фаолияти давомида Зарбдор тумани 9-умумтаълим мактаби, “Нурли манзил” умумий овқатланиш мажмуаси, бир қатор коттежлар, Зарбдор автобекети каби бинолар қурилиши, Зарбдор шаҳарчаси кўчаларига асфальт ётқишиш, йўл четларига лоток ариқчалар ўрнатиш сингари объектларнинг раҳбарларидан бири саналиб, ушбу бунёдкорлик ишларида ўз ҳиссасини қўшган инсонлардандир, десак ҳеч-ҳеч адашмаймиз.

...2014 йил Ўткир ака қурувчиликдан, турмуш ўртоғи Замира опа эса муаллимликдан олдинма-кейин пенсияга чиқишди ва бирмунча пайт “энди нима қиламиз” деган каби, довдирагандай бўлиб қолишди.

Каттагина ҳовли-жойлари жонларига аро кирди – турли хил кўчатлар етиштириша бошлади. Аммо бир-икки йил ичида бу иш ҳар икковига арзимаган бир юмушдайбўлиб қолди.

Хуллас, 2016 йил улар янада каттароқ бир масъулиятни ўз зиммаларига олишди.

Бозордан қайтган Замира момо деди:

– Отаси, Абдуллахон эшонбобога бир учраркансиз. “Бир гектар ер бераман, боғ қилинглар”, деяпти.

–Ў-хў!?

ИНСОНИЯТ ТАБИБЛАРИ

Табиблар инсонларни даволаса, ветеринарлар инсониятни даволайди, — деган гап бор. Дарҳақиқат, маълум бир маънода ушбу соҳа вакиллари фидокорона меҳнатлари туфайли дастурхонимиз тўкин. Кейинги йилларда ҳукуратимиз томонидан насли чорва бош сонини кўпайтириш, балиқчилик, қуёнчилик, паррандачилик ва асаларичилик хўжаликларини ривожлантириш юзасидан кўплаб қарорлар қабул қилинди. Ушбу тармоқларда фаолият юритиш истагида бўлган фуқароларга ер, имтиёзли кредитлар, субсидиялар ажратила бошлади. Олиб борилган саъй-ҳаракатлар натижасида гўшт, сут маҳсулотларининг нарх-навоси кескин кўтарилиши кузатилмаяпти.

— Туманимизда 27 нафар малакали ходимларимиз 12 та участкада фаолият олиб боришади. — дейди Олтиариқ тумани Зооветеринария бўлими бошлиғи Иқболжон Усмонов. — Туман хокимлиги ҳамда тегишли ташкилотларнинг тушунтириш ишларини олиб бориши ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаши натижасида айни кунларда 23 та насли чорва хўжаликлари, 16 та балиқчилик хўжаликлари фаолият олиб боришмоқда. Шунингдек, кейинги йиллар давомида туман аҳолиси ўртасида ҳам чорвачиликка қизиқиш кескин ошиб бормоқда. Ҳозирги кунга қадар олинган маълумотларимизга кўра, туманимиз аҳолиси томонидан 80308 бош қорамол, 29243 бош қўй-эчки, 69 бош от ва 3844 бош қуён парваришланмоқда. Албатта, бу жониворларнинг саломатлиги участкаларда фаолият юритаётган ветеринарларимиз томонидан мунтазам назорат қилиб борилмоқда.

— 5870 бош йирик шохли, 2357 бош майда шохли ҳайвонлар аҳолимиз томонидан парваришланади, — дейди Файзиобод ветеринария участкаси фельдшери Обиджон Нишоннов. — Ҳамкасбларимиз билан биргаликда ҳар кун аҳоли хонадонларида бўлиб, улар қарамоғида бўлган ҳайвонларни кўздан кечирамиз, ўз вақтида вакци-

нация ишларини олиб бориб, уй ҳайвонларини боқиш ва кўпайтириш юзасидан давлатимиз томонидан яратилган имкониятлар ва қулайликлар ҳақида тушунтириш ишларини олиб борамиз. Натижа ёмон бўлмапти, аҳоли хонадонларида от, қуён, товуқ, курка, ва ғоз ҳамда асалари уясининг сони ортиб бормоқда. Бунга соҳага қизиқувчилар сонининг ошиши ҳисобига эришилмоқда. Мақсадимиз, аҳоли хонадонлари дастурхонида ҳар куни сут-қаймоқ бўлиши, қозонлари эса доим гўштли қайнашидир. Шунда бозорларимиз янада тўкин бўлиб, нарх-наво ҳам аҳоли чўнтаги билан меъёрлашиб боради.

Олтиариқликларни юртимиз аҳолиси уста боғбон ва деҳқон сифатида яхши танишади. Лекин бу юрт аҳолиси чорвачиликда ҳам вилоятда олдинги ўринларни банд этиб келмоқда. Эзгу ният билан ташланган қадам қутлуғ бўлгусидир, дейишади. Биз ҳам туман ветеринария ходимларининг ишларига ривож тилаб хайрлашдик.

Суратда: Файзиобод ветеринария участкаси фельдшери Обиджон Нишонновнинг иш жараёнидан лавҳалар.

Ўз мухбиримиз.

ТОШКЕНТДА НАСЛИ ҚЎЧҚОР 40 МИНГ ДОЛЛАР

Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси томонидан Тошкент вилояти Зангиота тумани «Нур» замонавий қўйчилик мажмуасида мамлакатимизда илк бор «Насли қўчқорлар кўргазмаси» ташкил этилди. Кўргазмада республикамизнинг барча ҳудудларидан келтирилган насли қўчқорлар иштирок этди.

Шунингдек, ташкилотчилар Қозоғистон ва Қирғизистондан ҳам вакилларни таклиф этдилар. "Насли қўчқорлар кўргазмаси"нинг мутлақ ғолиби "Адмирал" лақабли қўчқор 192 кг тош босди.

Ветеринария ва чорвачиликни ривожлантириш давлат қўмитаси матбуот хизмати.

Махсус иқтисодий, кичик саноат, ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари фаолияти самарадорлигини ошириш

Махсус иқтисодий, кичик саноат, ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари (кейинги ўринларда — саноат зоналари) фаолиятини мувофиқлаштириш ва бошқариш тизимини янада соддалаштириш, инвестициялар жалб қилиш учун шароитларни яхшилаш, инвестиция лойиҳаларини жадал амалга оширишни таъминлаш, шу асосда янги иш ўринларини ташкил этиш ва аҳоли даромадларини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 13 июнь куни “Махсус иқтисодий, кичик саноат, ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари фаолияти самарадорлигини оширишнинг кўшимча чора-тадбирлари тўғрисида” 153-сонли Фармони қабул қилинди.

Бунда, махсус иқтисодий зоналар ҳудудида амалга ошириш учун таклиф этилаётган лойиҳаларнинг «Махсус иқтисодий зоналар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунида белгиланган талабларга мувофиқлиги тўғрисида хулоса махсус иқтисодий зоналар дирекциялари томонидан мустақил равишда қабул қилиниши белгиланди.

Фармонда 2022 йил 1 июлдан бошлаб, саноат зоналари ҳудудида инвестиция лойиҳаларини жойлаштириш бўйича қарорлар махсус иқтисодий зоналар дирекциялари ҳамда ягона дирекциялар томонидан ўн иш куниде қабул қилиниши, махсус иқтисодий зоналар ҳудудида аукционга чиқарилган ер майдонларини ижарага бериш бўйича аукционда бир иштирокчи қатнашган тақдирда ҳам савдолар ўтказилган, деб ҳисобланиши, махсус иқтисодий зоналар ҳудудидаги ер участкаларини ижарага олиш ҳуқуқи махсус иқтисодий зоналар иштирокчилари томонидан кредитлар олишда гаровга қўйилиши мумкинлиги ҳамда махсус иқтисодий зоналар иштирокчиларининг божхона имтиёзларини қўллаган ҳолда импорт қилинадиган хомашё, материаллар ва бутловчи қисмлар рўйхати бўйича мурожаати (келгусида ишлаб чиқариш ва экспорт қилинадиган маҳсулот бирлигида уларнинг сарф нормаларини кўрсатган ҳолда) махсус иқтисодий зоналар ди-

рекцияси томонидан мурожаат келиб тушганидан бошлаб етти иш куниде тасдиқланиши ва электрон равишда Давлат божхона қўмитасига тақдим этилиши белгиланди.

Фармон билан ташқи савдо ва логистика ҳамда ишлаб чиқариш корхоналарига махсус иқтисодий зоналар ҳудудида хизмат кўрсатиш йўналишида инвестиция лойиҳаларини амалга оширишга ва қонунчиликда белгиланган талабларга мувофиқ бўлган ҳолларда иштирокчи мақомини олишга рухсат ва Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашига зарур ҳолларда Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги билан келишилган ҳолда, туман (шаҳар)ларда кичик ва ёшлар саноат зоналарини бошқариш дирекцияларини ташкил этиш ҳуқуқи берилди.

Кичик саноат зоналари ҳамда ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари ҳудудидаги бино-иншоотларни электрон онлайн-аукцион орқали сотишдан тушадиган пул маблағларини ягона дирекцияларга қарашли зоналарда белгиланган тартибда инфратузилма яратиш, уларнинг бош режаларини ишлаб чиқиш ва ходимларини моддий рағбатлантиришга йўналтирилади.

Улуғбек КУРБАНОВ,
Сирдарё туманлараро
иқтисодий суди раиси.

Мазкур Фармонга кўра, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридаги давлат муассасаси шаклидаги кичик саноат зоналарини бошқариш бўйича ягона дирекциялар – кичик ва ёшлар саноат зоналарини бошқариш бўйича ягона дирекциялар (кейинги ўринларда — ягона дирекциялар) сифатида қайта ташкил этилиб, уларга кўшимча равишда ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналарини ривожлантириш, улар ҳудудидаги ер майдонлари, бино ва иншоотларни электрон онлайн-аукционга чиқариш вазифалари юклатилди.

Шунингдек, махсус иқтисодий зоналар ҳудудида инвестиция лойиҳаларининг бизнес-режалари ёки техник-иқтисодий асосларига «Лойиҳалар ва импорт контрактларини комплекс экспертиза қилиш маркази» ДУКнинг хулосасини олиш талаби бекор қилинди.

ЕР МУНОСАБАТЛАРИДА ТЕНГЛИК ВА ШАФФОФЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ

Мамлакатимизда ер участкаларини ажратишнинг барча учун тенг, шаффоф ва бозор тамойилларига асосланган тартибини жорий этиш, ерга оид мулкӣ ва ҳуқуқӣ муносабатларда барқарорликни таъминлаш, ерни муҳофаза қилиш, ер эгаларининг мулкӣ ҳуқуқларини кафолатлаш, шунингдек, ернинг иқтисодий қийматини белгилаш орқали уни фуқаролик-ҳуқуқӣ муносабатлар объекти сифатида эркин муомалага киритиш борасида тизимли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Ер участкаларини қишлоқ хўжалиги, тадбиркорлик ва шаҳарсозлик мақсадлари учун ажратишнинг шаффоф механизмини жорий этиш, ерга бўлган ҳуқуқларни ишончли ҳимоя қилиш, қишлоқ хўжалигига мўлжалланган, айниқса, суғориладиган ерларни муҳофаза қилиш, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ер муносабатларида тенглик ва шаффофликни таъминлаш, ерга бўлган ҳуқуқларни ишончли ҳимоя қилиш ва уларни бозор активига айлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2021 йил 8 июндаги ПФ-6243-сонли Фармони ижросини таъминлаш юзасидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 8 июлда қабул қилинган 375-сон қарорига мувофиқ маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг ер муносабатларига оид қуйидаги ваколатлари бекор қилинди:

1. Ер участкаларини тўғридан-тўғри ажратиш, захирага олиш, бириктириш,

ободонлаштириш ва фойдаланишга бериш;

2. Мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик, доимий эгалик, вақтинча фойдаланиш ҳуқуқи билан ер ажратиш;

3. Суғориладиган ерларни суғорилмайдиган ерлар тоифасига ёки бошқа ер тоифасига, суғорилмайдиган қишлоқ хўжалиги ерларини бошқа ер тоифасига ўтказиш;

4. Хусусийлаштириладиган ер участкаларига нисбатан инвестиция мажбуриятлари ёки хусусий мулкни эркин тасарруф этишни чеклайдиган бошқа мажбуриятларни белгилаш;

Хусусан, ер участкаларини ажратиш бўйича қуйидаги тартиб жорий этилади:

ер участкаларини хусусий секторга — мулк ва ижара ҳуқуқи асосида, давлат ташкилотларига — доимий фойдаланиш ҳуқуқи асосида ажратиш;

қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерларни очиқ электрон танлов яқунла-

рига кўра фақат ижара ҳуқуқи асосида, қишлоқ хўжалигига мўлжалланмаган ерларни мулк ҳуқуқи ва ижара ҳуқуқи асосида электрон онлайн-аукцион орқали сотиш;

кичик саноат зоналари ва ёшлар саноат зоналари ҳудудида ер участкаларини электрон онлайн-аукцион орқали ажратиш;

Ер муносабатларини тартибга солувчи қонуности ҳужжатларни қўллашда турлича талқин қилиш, ер участкаларини ажратишда бюрократик тўсиқлар, таниш-билишчилик ва коррупцияга йўл қўйиш ҳолатлари учраётгани сабабли, ушбу муаммолар ер участкаларини ажратиш механизмини такомиллаштириш, ердан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш, назоратни кучайтиришни тақозо этаётганлигини кўрсатмоқда.

Азиз КУДРАТОВ,
Сирдарё туманлараро иқтисодий судининг судьяси.

СЎХДА ЗАЪФАРОН ЕТИШТИРИЛМОҚДА

Фарғона вилояти Сўх туманидаги “Сўх шафран экспорт” ишлаб чиқариш кооперациясида шифобахш ўсимликлар етиштириш бўйича салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Айни кунда кооперация ходимларига Варган массивидан 12 гектар ер майдони ажратилган бўлиб, заъфарон ўсимлиги етиштириш бўйича ишлар жадал олиб борилмоқда. Мазкур соҳани ривожлантириш мақсадида халқаро молия институтлари томонидан 100 000 АҚШ доллари миқдоридаги маблағ ажратилиши кўзда тутилган.

Сўх туманига ташриф буюрган қишлоқ хўжалиги соҳаси олимлари, вилоят ва туман ҳокимлиги, вилоят қишлоқ хўжалиги бошқармаси вакиллари айнан ушбу хўжаликда бўлиб, унинг раҳбари тадбиркор Рашоджон Одилбоев томонидан олиб борилаётган ишларни кўздан кечиришди. Таъкидлаш жоиз, туманда заъфарон ўсимлигини етиштириш ва уни экспортга йўналиштириш бўйича ишлар икки йилдан бери олиб борилмоқда.

Бундан ташқари, каврак плантациялари ҳам ташкил этилмоқда, наъматак етиштиришни йўлга қўйиш, оборотдан чиқиб кетган ерларда сув тежовчи технологиялардан фойдаланган ҳолда экспортбop маҳсулотлар етиштириш, янги ерларни ўзлаштириш орқали аҳоли бандлигини таъминлашга қаратилган ишлар ўзининг ижобий самарасини бермоқда.

ҚОНУН — АДОЛАТ МЕЗОНИ

Фуқаролар ва юридик шахсларнинг бошқа шахсга зарар етказишга, бошқача шаклларда ҳуқуқни суиистеъмол қилишга, шунингдек, ҳуқуқни унинг мақсадига зид тарзда амалга оширишга қаратилган ҳаракатларига йўл қўйилмайди. Иқтисодий судларда кўриб чиқиладиган даъво аризаларини амалдаги қонунларда белгиланган тартибда кўриб чиқиб, қонун устуворлигини таъминлаш, даъвогарлар, фуқаролар ва юридик шахсларнинг талабларини қондиришга эришилмоқда.

Ўзбекистон Савдо-саноат палатаси Хоразм вилояти ҳудудий бошқармаси Боғот туманлараро иқтисодий судига “Yangi Ariq Tex” масъулияти чекланган жамияти манфаатида, даъво аризаси билан мурожаат қилиб, Янгиариқ туман Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказидан 244 000 000 сўм асосий қарздорликни ундиришни сўраган.

Иш ҳужжатларида ва судда аниқланган ҳолатларга қараганда, тарафлар ўртасида 2021 йил 27 сентябрь куни “2021 йил пахта ҳосили йиғим-терими жараёнида отряд раҳбарлари фаолиятини ҳақ тўланадиган жамоат иши кўринишида ташкил қилиш ва уларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш бўйича харажатларни молиялаштириш бўйича” 220-сонли шартнома тузилган.

Шартномага асосан, туман ҳокимлиги томонидан 143 та отряд ташкил қилиниб, ушбу отрядларга 10 000 нафар теримчи жалб қилинган. Шартноманинг умумий қиймати 286 000 000 сўмни ташкил қилади. Шартнома шартларида мавсум давомида отряд томонидан ҳақиқатда терилган пахта ҳосили миқдори бўйича шартнома суммаси ўзгартирилиши мумкинлиги қайд этилган.

Шартнома шартларидан келиб чиқиб, даъвогар “Yangi Ariq Tex” масъулияти чекланган жамияти томонидан тегишли рўйхат ва ведомостлар асосида отряд раҳбарларига жами 244 000 000 сўм тўлаб берилган.

Бироқ, Янгиариқ тумани Аҳоли бандлигига кўмаклашиш маркази томонидан “Yangi Ariq Tex” масъулияти чекланган жамиятига тўлаган 244 000 000 сўм маблағни қоплаб бермаган. Шу сабабли даъвогар “Yangi Ariq Tex” масъулияти чекланган жамияти юқоридаги талаб билан судга даъво аризаси билан мурожаат қилган.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 02 ноябрдаги 666-сонли қарорининг 3-банди учинчи хат-бошисидида қайд этилган терим отрядлари раҳбарларига пахта йиғим-терими якунига қадар 2 миллион сўм миқдорида меҳнат ҳақини тўлаш учун қилинган харажатларни пахта-тўқимачилик кластерлари томонидан жорий йил 1 декабрга қадар тақдим этилган аниқ ҳисоб-китоблар ва буюртмаларга асосан Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги ҳузуридаги Жамоат ишлари жамғармаси маблағлари ҳисобидан қоплаб бериш тўғрисидаги таклифига розилик берилган.

Юқоридагиларга асосан “Yangi Ariq Tex” масъулияти чекланган жамияти томонидан “ишсиз ва банд бўлмаган” деб топилган отряд раҳбарларига иш ҳақи тўлаб берилган.

Ишга илова қилинган ҳужжатларда жамият томонидан отряд раҳбарларига жами 244 000 000 сўм тўлангани кўрсатилган. Ушбу ҳолат ишга илова қилинган тўлов чеклари ва иш ҳақи ведомостлари билан тасдиқланади.

Шунга кўра, “Yangi Ariq Tex” масъулияти чекланган жамияти

томонидан Янгиариқ туман Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказига жамоат ишларини ташкил этиш шартномасига асосан маблағ ажратиш бўйича сўровнома юборилган.

Бироқ, жавобгар томонидан ҳужжатлар ўз вақтида топширилмаганлиги сабабли тўлов чеклари ва иш ҳақи ведомостлари қабул қилиб олинмаган.

Суд жавобгар Янгиариқ туман Аҳоли бандлигига кўмаклашиш маркази вакилининг даъвогар томонидан ҳужжатлар ўз вақтида топширилмаганлиги сабабли тўлов чеклари ва иш ҳақи ведомостлари қабул қилиб олинмаганлиги ва шу сабабдан тўлов амалга оширилгани каби вазлари билан келишмаган.

Чунки, шартнома шартларидаги белгиланган муддатлардан кечиктириб тақдим этилган ҳужжатларни тўлов учун қабул қилмаслик шарти бу жавобгарнинг мажбурияти эмас, балки ҳуқуқи саналади.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 9-моддаси тўртинчи қисмига кўра, фуқаролар ва юридик шахслар ўз ҳуқуқларини амалга оширишда жамиятнинг маънавий тамойиллари ва ахлоқий нормаларини ҳурмат қилишлари, тадбиркорлар эса иш одоби қоидаларига ҳам риоя этишлари керак.

Фуқаролар ва юридик шахсларнинг бошқа шахсга зарар етказишга, бошқача шаклларда ҳуқуқни суиистеъмол қилишга, шунингдек, ҳуқуқни унинг мақсадига зид тарзда амалга оширишга қаратилган ҳаракатларига йўл қўйилмайди.

Ушбу модданинг учинчи, тўртинчи ва бешинчи қисмларида назарда тутилган талабларга риоя қилинмаган тақдирда, суд шахсга қарашли ҳуқуқни ҳимоя қилишни рад этиши мумкин. Моддий ҳуқуқ нормасининг ушбу қоидалари даъвогар томонидан тўлаб берилган маблағни жавобгар томонидан тўлашни рад қилиш учун асос бўла олмайди.

Бундан ташқари, иш ҳужжатларига асосан, ушбу отряд раҳбарлари ўз вазифаларини бажарганлар ва иш ҳақи ведомостига асосан уларга иш ҳақи тўлаб берилган.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси 236-моддасига кўра мажбуриятлар мажбурият шартларига ва қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ, бундай шартлар ва талаблар бўлмаганида эса иш муомаласи одатларига ёки одатда қўйиладиган бошқа талабларга мувофиқ лозим даражада бажарилиши керак. Фуқаролик кодексининг ушбу моддасига асосланиб, суд томонидан даъвогарнинг даъвоси тўлиқ қаноатлантирилиб, жавобгар Янгиариқ туман Аҳоли бандлигига кўмаклашиш марказидан даъвогар “Yangi Ariq Tex” масъулияти чекланган жамияти фойдасига 244 000 000 сўм асосий қарз ундирилиши таъминланди ва тадбиркорнинг қонуний манфаатлари ҳимоя қилинди.

Баҳодир ДАВЛАТОВ,

Боғот туманлараро иқтисодий суди раиси.

ЎЗА ҚАТОР ОРАЛАРИДА ҲОСИЛ БЎЛГАН ҚАТҚАЛОҚНИ ЮМШАТИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Аннотация: Мақолада қатқалоқ ҳосил бўлишига мойил тупроқ-иқлим шароитларида униб чиқаётган ўза ниҳолларини кам шикастлаган ҳолда тўлиқ униб чиқишини таъминлаш муҳим масала эканлиги таъкидланган. Шу билан бирга ўза қатор ораларида қатқалоқни юмшатиш технологик жараёнини амалга оширишнинг аҳамияти келтирилган.

Аннотация: В статье подчеркивается, что важным вопросом является обеспечение полной всхожести прорастающих саженцев хлопчатника в почвенно-климатических условиях, склонных к комкообразованию. При этом отмечается важность выполнения технологического процесса смягчения хлопка между рядами.

Annotation: In the article, it is emphasized that it is an important issue to ensure full germination of sprouting cotton seedlings in soil-climatic conditions prone to the formation of clods. At the same time, the importance of the implementation of the technological process of softening the cotton between rows of cotton is mentioned.

Республикамиз қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида ресурсларни тежаш, қишлоқ хўжалик экинларини илғор технологиялар асосида етиштириш ва юқори унумли қишлоқ хўжалик машиналарини ишлаб чиқиш юзасидан кенг қамровли чоратadbирлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 -2030 йилларга мўлжалланган стратегиясида [2] **табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва атроф-муҳит муҳофазасини таъминлаш ҳақида муҳим устуворликлар белгилаб берилган.** Шу билан бирга, табиий ресурслардан нооқилона фойдаланиш натижасида атроф-муҳит ва иқлим учун юзага келадиган салбий оқибатларни камайтиришга қаратилган қишлоқ хўжалиги ва қишлоқ ҳудудларининг барқарор ривожланиши учун табиий ресурсларни самарали бошқариш асосий устувор йўналиш бўлиб ҳисобланади.

Ушбу вазифаларни амалга ошириш учун қишлоқ хўжалиги экинларини парваришlash, ёгингарчиликлардан кейин пайдо бўлган қатқалоқни юмшатадиган техника воситаларини техник ва технологик жиҳатдан янги конструкцияларни яратиш муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Маълумки, экин майдонларидаги қатқалоқ – кучли ёгингарчиликлар ва суғоришдан сўнг тупроқ юзасида ҳосил бўладиган қаттиқ қатлам ҳисобланади. Суғориладиган деҳқончилик ерларидаги деярли барча тупроқлари қатқалоқланишга мойил. Бунга асосий сабаб - тупроқларнинг ҳаддан ташқари кам донадорлиги ва тупроқ агрегатларининг сувга жуда ҳам чидамсизлигидир. Ёмғирдан ёки ҳўллатиб суғоришдан сўнг ернинг устки қатлами ивиб суюлади, қуриганда қотиб қатқалоқ ҳосил қилади ва юзаси ёрилиб кетади. Қатқалоқ тупроқ хоссалари ва қишлоқ хўжалик экинлари ривожланишига салбий таъсир кўрсатади, чунки тупроқнинг сув ўтказувчанлиги ва ҳаво алмашинувини секинлаштиради, шунингдек, тупроқдаги намнинг (20-30 фоизгача) буғланишини тезлаштиради. Жуда қалин қатқалоқ ҳосил бўлган далаларда майсаларнинг униб чиқиши 3-5 кунга кечикади ва кўчат сони сийраклашиб кетади. Қатқалоқ ҳосил бўлиш жараёни тупроқларнинг механик таркиби, тури, маданий ҳолати, шўрланганлиги ва бошқаларга боғлиқ. Қатқалоқ, кўпинча, суғориладиган бўз ва чўл тупроқларида ҳосил бўлади. Унинг қалинлиги ва қаттиқлиги тупроқнинг механик таркибига боғлиқ. Айниқса, оғир кумоқли, соз механик таркибли тақир, сур тусли кўнғир тупроқларда ва тақирларда қатқалоқ қалин ҳамда жуда қаттиқ бўлади. Шўрланиш ҳамда шўртолбаниш қатқалоқ ҳосил бўлишига мойилликни кучай-

тиради. Масалан, енгил кумоқли оч тусли бўз тупроқларда қатқалоқнинг қалинлиги 0,3-0,5 см, оч ҳамда тўқ тусли бўз тупроқларда 0,8-1,5 см, кучсиз шўрланган кумоқли ва соз механик таркибли тақир тупроқларда 2,4-4,5 см ни ташкил этади; бир м2 ердаги қатқалоқнинг оғирлиги 50-70 кг гача этади [3; 655-6.].

Бухоро вилояти шароитида чигит экилгандан кейин одатда тез-тез ёгингарчилик кузатилади. Натижада, тупроқ балчиққа айланиб, қуриш жараёнида мустаҳкам қатқалоққа айланиб, ўза ниҳолларининг вақтида униб чиқишига имкон бермайди. Қатқалоқ нафақат уруғларнинг униб чиқишига тўсқинлик қилади, балки ўсимликларнинг ўсиш шароитини ёмонлаштиради. Хусусан, қатқалоқнинг пайдо бўлиши ҳайдалган қатламдан намликнинг кўтарилишини тезлаштиради. Қатқалоқ ўсимликларнинг илдизларига ҳавонинг етиб боришини қийинлаштиради, натижада биокимёвий жараёнлар ва аэроб микробларнинг фаолияти тўхтади. Оқибатда тупроқда озиқ моддаларнинг ҳосил бўлиши ва уларнинг ўсимликларнинг озиқланиши учун маъқул ҳолатга ўтишининг имкони бўлмайди. Тупроқда газ алмашинуви ёмонлашиб, ўсимликларнинг илдиз тизими ва бактериялардан ажралувчи зарарли моддалар тўпланиб қолади. Натижада, ниҳоллар нобуд бўлади. Қатқалоқнинг пайдо бўлиши натижасида ниҳоллар сийраклашади ва ривожланишдан ортада қолади. Шу тарзда бегона ўтларнинг ўсиши учун қулай шароит яратилади, уларнинг уруғлари тезроқ етилади ва кўп миқдорда тупроққа тўкилади. Кейинчалик бегона ўтларнинг уруғлари сув орқали тупроқ ёриқлари орасига кириб қолади ва ҳайдов қатламига ўрнашиб олади. Натижада хўжаликларда қатқалоқ билан курашиш учун катта меҳнат ва маблағлар сарфланади, чунки уни юмшатиш бир-икки кун ичида яқунланмаса, у қаттиқлашади ва ёрилиб кетади.

Шундан келиб чиққан ҳолда, ўза қатор ораларида ҳосил бўлган қатламни сифатли юмшатишда асосий эътибор қаратиш талаб этилади.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалиги амалиётида экин майдонларида қатқалоқ билан курашишнинг кенг тарқалган воситаси борона ёки қиррали ғалтакмола, чопиқ қилинадиган майдонда эса ғоваксимон мотиға ҳисобланади. Шу билан бир қаторда, ўза қатор ораларида ҳосил бўлган қатқалоқни юмшатишда илмий асосланмаган қўлбола техника ва технологияларни қўллаш ҳам учраб туради. Бу, ўз навбатида, ўза ниҳолларининг шикастланишига ва қатқалоқнинг сифатли юмшатишмаслигига сабаб бўлмоқда.

Ўз вақтида бир қатор мутахассислар томонидан қатқалоқ пайдо бўлишининг олдини олиш чоралари сифатида турли мульчаловчи материаллар (гўнг, торф, қум, майдаланган ўсимлик қолдиқлари, гумбрин, ниҳолни ҳимояловчи қоғоз ва ш.к.) ёрдамида тупроқ юзасини ҳимоя қатлами билан қоплаш, экин поясини қолдириш ва шу каби усуллар таклиф этилган [4; 23-б.]. Аммо булар бир қатор устунликларга эга бўлишига қарамасдан, мульчаловчи материалнинг катта миқдорда талаб қилиниши сабабли жорий этилмаган.

Шу сабабли, одатда қатқалоқни механик усулда юмшатиш амалиётда кенг қўлланиб келинмоқда.

Ўза қатор ораларида қатқалоқни юмшатишнинг қуйидаги афзалликлари мавжуд:

1. Ўза ўсиб ривожланиши учун қулай шароитлар яратилади;
2. Тупроқдан намнинг қочиши камаяди;
3. Тупроқнинг ҳаво алмашувчанлиги яхшиланади;

4. Озуқавий моддалар яхшироқ ўзлаштирилади ва ўзанинг касалланиш эҳтимоли камаяди;

Шунинг учун ўза қатор ораларида ҳосил бўлган қатқалоқни ўз вақтида юмшатиш пахта етиштириш агротехникасининг сифатли бажарилишида асосий вазифалардан бири ҳисобланади.

Бугунги кунда қишлоқ хўжалигида механизациялашган ишларни ташкил этиш, қўл меҳнатини камайтириш фермер хўжалиги учун ҳам ижтимоий, ҳам иқтисодий самара беради.

Юқоридагиларни инобатга олиб, ўза қатор ораларидаги қатқалоқни юмшатишда илмий асосланган техника ва технологияларни қўллаш тавсия этилади.

Нуриддин АБДУАЛИЕВ, кафедра мудири,
Нодирбек ЭГАМОВ, ўқитувчи,

“ТИҚХММИ” МТУ Бухоро табиий ресурсларни бошқариш институти “Умумтехника фанлари” кафедраси.

АДАБИЁТЛАР

1. <https://icas.org>
2. Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020 - 2030 йилларга мўлжалланган стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги фармони. <https://lex.uz/docs/4567334>
3. Ўзбекистон миллий энциклопедияси 10-жилд. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2005. – 655 б.
4. Гумбатов О.М. Новый способ получения дружных всходов хлопчатника в условиях тяжелых почв Ширвани. Автореф. дисс. ... канд. с.-х. наук. – Кировабад, 1971. – 23 с.
5. Вайлерт Г.И. Искусственное оструктурирование поверхностного слоя типичного серозема как фактор повышения продуктивности хлопчатника. // Труды НИИ земледелия МСХ Уз.ССР, вып. 7, 1971. – С. 60.
6. Абдуалиев, Н. Х. (2016). Обоснование параметров устройства для осуществления продольного пала в междурядьях хлопчатника. Магистерская диссертация.–2016.-65с.
7. Муродов, н. м., & Абдуалиев, н. (2016). устройство для образования продольных валиков в междурядьях хлопчатника. наука и мир, 1(2), 63-65.
8. Эгамов Н.М. Планировка почвы на плоских поверхностях в сельском хозяйстве. // iScience modern scientific challenges and trends issue 3(37) part 2 april 2021.
9. Эгамов Н.М. Построение моделей планировки и орошения почвы с наклонными поверхностями. Polish science journal issue 4(37) part 2 international science journal 2021.

УЎТ: 631.547.3

ТАДҚИҚОТ

КУЗГИ ЖАВДАР НАВЛАРИ ВЕГЕТАЦИЯ ДАВРИГА ЭКИШ МУДДАТИ, МЕЪЁРИ ВА МАЪДАН ЎҒИТЛАР МЕЪЁРИНИНГ ТАЪСИРИ

Аннотация: Ушбу мақолада, Қашқадарё вилоятининг оч тусли бўз тупроқлари шароитида, кузги жавдар навларининг вегетация даври давомийлигига экиш муддати, меъёрлари ва маъдан ўғитларнинг таъсири таҳлил қилинган.

Аннотация: В данной статье проанализированы сроки посева, нормы и влияние минеральных удобрений на продолжительность вегетационного периода озимых сортов ржи в условиях светло-серых почв Кашкадарьинской области.

Annotation: This article analyzes the timing of sowing, norms and the effect of mineral fertilizers on the duration of the growing season of winter varieties of rye in the conditions of light gray soils of the Kashkadarya region.

Ўсимликларни яхши ўсиши ва ривожланиши учун биринчи навбатда ҳарорат, намлик, ёруғлик, тупроқнинг агрофизик ва агрохимёвий таркиби, турли озика элементлари, маълум тупроқ шароитлари ва экологик муҳитни ҳисобга олиб бориш зарур. Шулардан ўсимлик учун биронта омил етишмай қолса, албатта, ҳосилдорликка салбий таъсир кўрсатади [2]. Қишлоқ хўжалик экинларидан юқори ҳосил етиштиришда,

ўсимликларда кечадиган барча физиологик жараёнларнинг нормал бўлиши ва жадал ўсиб ривожланиши муҳим ҳисобланади. Ўсиш ва ривожланиш жараёнлари бир-бирига боғлиқ бўлиб, фақат бақувват, соғлом ўсган ўсимликларгина яхши ривожланади, ҳамда уларда юқори ҳосил шаклланади [1].

Р.О.Орипов, Н.Х.Халиловларнинг таъкидлашларича, кузги

жавдарнинг ўсув даври давомийлиги 179 кундан 240 кунгачани ташкил этади [3]. К.Ш.Насриддиновнинг Тожикистон Ҳисор водийси суғориладиган майдонларида олиб борган тадқиқотларида эса, кузги жавдарнинг «Вахшская-116» нави униб чиқишидан - тўлиқ пишишгача ўсув даврини 234 кундан 244 кунгача ўтагани аниқланган. Тадқиқотларда экиш меъёрининг 3,0 дан 6,0 млн. дона/га гача ортиши, пишишни 3 кунгача тезлашига олиб келган [4].

Бизнинг тадқиқотларимизда, Қашқадарё вилоятининг оч тусли бўз тупроқлар шароитида, Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институти Қарши туман агроучасткаси Я.Омонов ҳудуди марказий тажриба майдонида, кузги жавдарнинг «Ns Savo» ва «Вахшская-116» навлари эрта ва ўрта муддатда, экиш 4,0; 5,0 ва 6,0 млн. дона/га, 1 та назорат (ўғитсиз) ҳамда 2 та маъдан ўғитлар меъёрини унинг ўсув даври давомийлигига сезиларли таъсири аниқланди (1-жадвал)

Маълумотларга кўра, экишнинг эрта муддатида кузги жавдар навлари уруғларининг униб чиқишидан сўнг токи тўлиқ пишишига қадар ўртача вариантлар бўйича ўсув даври давомийлиги 231-242 кун, ўрта муддатда 212-222 кунни ташкил этди. Бунга кўра, кузги жавдар уруғларини эрта муддатларда экилиши, туплаш даврининг тўлиқ шаклланиши эвазига, ўсимлик ўсув даврининг узайишига олиб келган бўлса, экишнинг кечикиши эса, барча ривожланиш ва ўсув даврининг (19-21 кунга) қисқаришига сабаб бўлди.

«Ns Savo» нави эрта муддатда, экиш 4,0 млн. дона/га меъёрда, назорат (ўғитсиз) вариантда ўсимликнинг ўсув даври 235 кун, ўғитлаш меъёри $N_{200}P_{100}K_{75}$ ва $N_{240}P_{120}K_{90}$ кг/га қўлланилганда тегишлича 240-242 кунни ташкил этган бўлса, бу кўрсаткичларга нисбатан экиш 5,0 млн. дона/га оширилганда мутаносиб равишда 2-1-2 кунга, 6,0 млн. дона/га 4-2-3 кунга қисқарди. Юқоридаги кўрсаткичларга тегишли равишда экиш ўрта муддатда олиб борилганда ўсимликнинг ўсув даври 215; 220 ва 222 кунни ташкил этди ёки нисбатан 2-1-2 ва 3-3-4 кунга қисқарди.

«Вахшская-116» нави эрта муддатда, экиш 4,0 млн. дона/га меъёрда, назорат (ўғитсиз) вариантда ўсимликнинг ўсув даври 234 кун, ўғитлаш меъёри $N_{200}P_{100}K_{75}$ ва $N_{240}P_{120}K_{90}$ кг/га қўлланилганда тегишлича 239-241 кунни ташкил қилган бўлса, бу кўрсаткичларга нисбатан экиш 5,0 млн. дона/га оширилганда мутаносиб равишда 2-1-1 кунга, 6,0 млн. дона/га 3-2-3 кунга қисқарди. Юқоридаги кўрсаткичларга тегишли

равишда экиш ўрта муддатда олиб борилганда ўсимликнинг ўсув даври 214; 219 ва 221 кунни ташкил этди ёки нисбатан 1-1-2 ва 2-3-4 кунга қисқарганлиги аниқланди.

Тадқиқотларга кўра, экишнинг мақбул эрта (05.10-15.10) муддатдан кеч (25.10-01.11) экилиши кузги жавдарнинг ўсув даври қисқаришига олиб келди. Маъдан ўғитлар меъёрининг ортиб бориши ўсимликлар ўсув даврининг ўғитлаш меъёрига тўғри пропорционал ҳолда ўзгаришига, экиш меъёрини 4,0 дан 6,0 млн. дона/га ошириш эса, аксинча, тескари таъсир этиши маълум бўлди.

1- жадвал.

Турли омилларнинг кузги жавдар навлари вегетация даври давомийлигига таъсири, кун

Вар. №	Навлар	Экиш меъёри	Маъдан ўғитлар меъёри, кг/га	Эрта муддат (01.05.10)	Ўрта муддат (20.25.10)	
1	«Ns Savo»	4,0 млн. дона/га	Назорат (Ўғитсиз)	235	215	
2			$N_{200}P_{100}K_{75}$	240	220	
3			$N_{240}P_{120}K_{90}$	242	222	
4		5,0 млн. дона/га	5,0 млн. дона/га	Назорат (Ўғитсиз)	233	213
5				$N_{200}P_{100}K_{75}$	239	219
6				$N_{240}P_{120}K_{90}$	240	220
7		6,0 млн. дона/га	6,0 млн. дона/га	Назорат (Ўғитсиз)	231	212
8				$N_{200}P_{100}K_{75}$	238	217
9				$N_{240}P_{120}K_{90}$	239	218
10	«Вахшская-116»	4,0 млн. дона/га	Назорат (Ўғитсиз)	234	214	
11			$N_{200}P_{100}K_{75}$	239	219	
12			$N_{240}P_{120}K_{90}$	241	221	
13		5,0 млн. дона/га	5,0 млн. дона/га	Назорат (Ўғитсиз)	232	213
14				$N_{200}P_{100}K_{75}$	238	218
15				$N_{240}P_{120}K_{90}$	240	219
16		6,0 млн. дона/га	6,0 млн. дона/га	Назорат (Ўғитсиз)	231	212
17				$N_{200}P_{100}K_{75}$	237	216
18				$N_{240}P_{120}K_{90}$	238	217

Кузги жавдар навларидан юқори ҳосил етиштириш учун, албатта, унинг биологик хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда ўсув даврини мақбул ўташи ўта муҳим ҳисобланиб, ўсув даврида бирон-бир (экиш муддати, меъёри ва маъдан ўғитлар меъёрлари) омилнинг таъсири натижасида қисқариши ёки узайиши ҳосилдорлик кўрсаткичларига ўзининг сезиларли таъсирини кўрсатади.

Хулоса қилиб айтганда, кузги жавдарни етиштиришда унинг биологияси, экиш муддати, меъёрлари, тупроқнинг озика элементлари билан таъминланганлик даражасига кўра, мақбул ўсиши, ривожланиши ва ўсув даврини узоқ бир маромда ўташи натижасида ўсимликда юқори дон ҳосили шакллантириш имконияти яратилади.

Нормўмин ЁДГОРОВ,
қ.х.ф.ф.д., катта илмий ходим,
Бобур ҲАСАНОВ,
таянч докторант,

Жанубий деҳқончилик илмий-тадқиқот институти.

АДАБИЁТЛАР

- Атабаева Х.Н., Азизов Б.М. «Буғдой». – Тошкент. 2008. Б. 136.
- Хаидмухамедова З.Л. «Ўсимликшунослик». – Тошкент. 2010. – Б. 92.
- Орипов Р.О., Халилов Н.Х. «Ўсимликшунослик» – Тошкент. «Ўзбекистон файласуфлари миллий нашриёти» 2007. – Б. 384.
- Насриддинов К.Ш. «Продуктивность озимой ржи в зависимости от приемов возделывания в условиях орошения Гиссарской долины». Диссерт. Душанбе. 2021. –С. 124.

MOSHNING KOLLEKSIYA KO‘CHATZORIDAGI NAV NAMUNALARNING QIMMAT XO‘JALIK BELGILARINI O‘RGANISH NATIJALARI

Annotatsiya: Maqola mosh kolleksiya ko‘chatzoridagi nav namunalarning qimmatli xo‘jalik belgilari taxlil etilgan bo‘lib, standart namunaga nisbatan yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘lgan nav namunalar ajratib olingani aniqlangan.

Аннотация: В статье проанализированы ценностно-хозяйственные признаки сортообразцов в питомнике маш коллекции, установлено, что отобраны сортообразцы с более высоким показателем по сравнению со стандартным образцом.

Annotation: The article analyzes the valuable economic characteristics of the variety samples in the mung bean collection nursery, and it was found that the variety samples with a higher index compared to the standard sample were selected.

Xalqimizni oziq-ovqat bilan ta‘minlash, oqsil tanqisligini hal etish, yog‘ ishlab chiqarishni ko‘paytirish, urug‘ sifatini yaxshilash, chorvani to‘yimli ozuqa bilan ta‘minlash va yer unumdorligini oshirish hamda qishloq xo‘jalik ekinlarining hosildorligini oshirishdir. Bu muammoni hal qilish uchun dukkakli ekinlardan soya va moshning serhosil, har xil iqlim sharoitlarga mos yangi navlarini yaratish lozim.

Mosh seleksiya usullarida tabiiy duragaylash, tur ichida va uzoq shakllarni duragaylash, kimyoviy va radiatsion mutageniz natijasida hosil bo‘lgan populyatsiyalarda yakka va ommaviy tanlash katta ahamiyatga ega. Loviyaning (moshning) aksariyat navlari mahalliy yoki chetdan introduksiya qilingan nav va populyatsiyalarda bir martali yakka tanlash yo‘li bilan yaratilgan. Yakka tanlashda dalada eng yuqori mahsulotli, zamburug‘ kasalliklarga, virusli va bakterial kasalliklarga chidamli, dukkaklari baland joylashgan, yorilmaydigan o‘simliklar tanlab olinadi. Har bir o‘simlikning urug‘i seleksion pitomnigida alohida-alohida qilib ekiladi va yil davomida avlodlari o‘rganilib eng yaxshilarining urug‘i ajratib olinib nazorat ko‘chatzorida dastlabki va nav tanlov ko‘chatzorida o‘rganiladi, sinaladi va ko‘paytiriladi.

Mosh seleksiyasida tur ichida duragaylash keng rivojlangan. Bu bilan barcha turlararo duragaylash ham qo‘llaniladi. Oxirgi yillarda mosh seleksiyasida sun‘iy mutagenizdan keng foydalanilmoqda.

Tajriba dala va laboratoriya uslubida olib borildi. Mosh seleksiyasi qishloq xo‘jalik ekinlarining yangi navlarini yaratish bo‘yicha umum ishlab chiqilgan uslublar va Sholichilik ITI tomonidan ishlab chiqilgan tavsiyanomalar, dala tajriba metodikasi asosida olib borildi.

Ilmiy izlanishlar Sholichilik ilmiy-tadqiqot institutining tajriba maydonining 12 karta 4 chekida olib borildi.

O‘simlikning o‘suv davrida nav sinov komissiyasi tomonidan ishlab chiqarilgan qo‘llanma asosida barcha fenologik kuzatishlar olib borildi. Shu jumladan, o‘simlikning unib chiqishi, shoxlanishi, gullashi, dukkaklashi va pishish davrlari qayd etildi. Pishish davrida biometrik taxlil uchun moshning har bir navnamunasidan 5 tadan o‘simlik olindi. Bu tahlilda nav na‘munalarning o‘suv davri, bo‘yi, pastki dukkak joylanishi, shoxlar soni, bir o‘simlikda dukkak soni, bir o‘simlikdagi don vazni, 1000 ta don og‘irligi aniqlandi.

Moshning 2018-2020 yillar davomida kolleksiya ko‘chatzorida jami 420 ta mahalliy va xorijiy navnamunasi o‘rganildi. Ushbu nav

namunalarning qimmatli xo‘jalik belgilari bo‘yicha, ya‘ni o‘simlik bo‘yi, pastki dukkak joylanishi, shox soni, bitta o‘simlikdagi dukkaklar soni, bir o‘simlikdagi don soni va vazni, 1000 ta don vazni va poyaning shakli baholandi. Fenologik kuzatuvlar natijasida moshning kolleksiya ko‘chatzoridagi 236 (Manjuriya) va Qo‘yliq (O‘zbekiston) nav-namunalarning vegetatsiya davri 104-106 kunni tashkil etib, standart (Radost) navga nisbatan ertapishar bo‘lib, 4-6 kun oldin pishib yetilganligi kuzatildi. O‘simlik bo‘yining standart navga nisbatan eng yuqori ko‘rsatkichlar 2315739 (Afg‘oniston), UZNIIR (O‘zbekiston), 236 (Manjuriya) namunalarida qayd etilib, 5,3-11,4 sm yuqori bo‘lganligi aniqlandi. Pastki dukkak joylanish balandligi bo‘yicha UZNIIR (O‘zbekiston), UZNIIR-2018 (O‘zbekiston), Mahalliy-3 (O‘zbekiston) va Qo‘yliq (O‘zbekiston) namunalar andoza navga (Radost) nisbatan 1.4-2,2 sm baland bo‘lgani aniqlandi, bir o‘simlikdagi shox soni Bo‘ka (O‘zbekiston), UZNIIR (O‘zbekiston), Qo‘yliq (O‘zbekiston). 236 (Manjuriya) va 490 (O‘zbekiston) navnamunalarida standart nav (Radost)ga nisbatan 1,0-1,8 ta ko‘p bo‘lgani kuzatildi. Bir o‘simlikdagi dukkak soni bo‘yicha Mahalliy-3 (O‘zbekiston) va UZNIIR (O‘zbekiston) navnamunalarida kuzatilib, 52,3-53,5 ta ko‘p dukkak rivojlangani aniqlandi. Bir o‘simlikdagi don vazniga ko‘ra eng yaxshi ko‘rsatkich Bo‘ka, UZNIIR, Mahalliy-3, Qo‘yliq-1 (O‘zbekiston) va 236 (Manjuriya) navnamunalarida bo‘lib nazorat navga nisbatan 3,5-5,6 gr yuqori bo‘lgani kuzatildi. 1000 dona don vazni standart (Radost) navga nisbatan Bo‘ka, UZNIIR, Mahalliy-3, Qo‘yliq-1, 490 (O‘zbekiston) va 236 (Manjuriya) navnamunalarida kuzatilib, bu ko‘rsatkich 8,0-12,3 gr yuqoriligi kuzatildi. Moshning kolleksiya ko‘chatzorida ajratib olingan navnamunalar kelgusi yilda seleksiya ko‘chatzoriga o‘tkazilib, tadqiqot ishlari davom ettiriladi.

Xulosa. Kolleksiya ko‘chatzorida moshning 170 namunalarini sinalib, shundan moshdan 11 ta nav-namunalar nazorat navlarga nisbatan yuqori ko‘rsatkichga ega bo‘lganligi uchun ajratib olindi. Joriy yilda seleksiya ko‘chatzorida moshning 35 nav namunasi ekilib o‘rganilgan bo‘lib, moshning 5 ta nav namunalarini tanlab olindi.

Xusanjon IDRISOV,
q. x. f. d (PhD), katta o‘qituvchi,
Shavkatbek ESHPULATOV,
q.x.f.n, katta o‘qituvchi,
Farg‘ona Davlat Universiteti.

ADABIYOTLAR

1. Dospexov B.A. Metodika polevogo opita. - M.: Kolos, 1985. - 317 s.
2. Jumaev 3., Sirimov A. Moshni angizda ekish agrotexnikasi //Sug‘oriladigan yerlarda boshqoqli g‘alladan keyin ekiladigan takroriy ekinlarni parvarishlash bo‘yicha tavsiyalar-Toshkent, 1995. - B. 18-22 .
3. Nurmatov Sh., Mirzajonov Q va boshqal. "Dala tajribalari o‘tkazish uslublari" (O‘zPITI, 2007) b.8-51.

АНОР МЕВАСИ МИКРОНУТРИЕНТЛАР МАНБАИДИР

Аннотация: Мақолада Сурхондарё вилоятининг Қизириқ районида жойлашган Бандихон боғдорчилик узумчилик экспериментал хўжалигида етиштирилган анорнинг Қозоқи анор ва Қизил анор навлари меваларининг минерал элементлари таркиби бўйича тадқиқот натижалари маълумотлари келтирилган. Муаллиф анор меваси таркибида калий, натрий, кальций, магний, мис каби макроэлементларни, рух, темир, марганец, никель каби микроэлементлар миқдорини аниқлаб, анор меваларини микронутриентлар танқислигида қўшимча манба сифатида фойдаланиш кераклиги ҳақида тавсия беради.

Аннотация: В статье представлены материалы исследований минеральных элементов помологических сортов граната Казак-анор и Кизил-анор, произрастающих в Бандиханском экспериментальном хозяйстве садоводства и виноградарства Кизирикского района Сурхандарьинской области. Автором в плодах граната определены содержание макроэлементов калия, натрия, кальция, меди и микроэлементов – цинка, железа, марганца и рекомендует использование в качестве дополнительного источника при дефиците микронутриентов.

Annotation: The article presents research materials on the mineral elements of pomological pomegranate varieties Kazake-anor and Kizil-anor growing in the Bandikhan experimental farm of horticulture and viticulture, Kizirik district, Surkhandarya region. The author determined the content of macroelements of potassium, sodium, calcium, copper and microelements-zinc, iron, manganese in pomegranate fruits and recommends its use as an additional source in case of micronutrient deficiency.

Ўзбекистон субтропик боғдорчилигида анор мевалари майдони катта ўрин тутди. Анорнинг биологияси яхши ўрганилган бўлса-да, лекин анор мевасининг кимёвий таркиби, айниқса, макро- ва микроэлементлар таркиби бўйича маълумотлар жуда кам. Шу сабабли, биз анорнинг “Қозоқи” ва “Қизил” анор навлари меваларининг макро- ва микроэлементлар таркибини ўргандик.

Анор меваларини академик М.Мирзаев номидаги Ўзбекистон боғдорчилик, узумчилик ва виночилик илмий текшириш институтининг Бандихон боғдорчилик-узумчилик экспериментал хўжалиги далаларидан (Сурхондарё вилояти, Қизириқ тумани) истеъмолга яроқли пишганлик даражасида териб олдик.

Макро- ва микроэлементлар миқдорини “Сатурн” спектрофотометрида атом-абсорбция усули ёрдамида аниқладик.

Анор шарбати нафақат мазали ичимлик, балки даволоччи восита ҳам ҳисобланади(1,2).

1-жадвал.

Бандихон тажриба хўжалигида етиштирилган анор мевасидаги макро- ва микроэлементлар таркиби

№ т/р	Макро- ва микроэлементлар	Анор навлари	
		Қозоқи анор	Қизил анор
1.	Макроэлементлар (мг %):		
	К (калий)	149	174
	Na (натрий)	11,2	10,3
	Ca (кальций)	1,7	2,5
	Mg (магний)	6,7	6,8
	Cu (мис)	58	82
2.	Микроэлементлар (мг %):		
	Zn (рух)	196	320
	Fe (темир)	523	601
	Mn (марганец)	59	80
	Ni (никель)	8	4

Анор меваси таркибида макро- ва микроэлементлар миқдори бўйича олинган натижалар куйидаги 1-жадвалда келтирилди.

Жадвалда келтирилган маълумотлар шундан далolat берадики, анор таркибида учрайдиган асосий макроэлементлар калий, натрий, магний, кальций, мис, микроэлементларидан асосийлари эса рух, темир, марганец ва никель экан. Биз ўрганган “Қизил анор” нави меваси “Қозоқи анор” нави мевасига қараганда макро- ва микроэлементларга бирмунча бой эканлиги аниқланди. Масалан, “Қозоқи анор” нави мевасида калий миқдори 149 мг % ни ташкил этса, “Қизил анор” меваси таркибида эса унинг миқдори 174 мг % ни ташкил этади. Ана шундай фарқлар рух ва марганец микроэлементлари миқдори бўйича ҳам кузатилади. Бу нав анор мевалари натрий, магний, кальций минерал элементлари миқдори бўйича эса бири-бирдан деярли фарқ қилмаслиги аниқланди.

Биз “Қозоқи” ва “Қизил анор” мевалари макро- ва микроэлементлари таркибини “Озиқ-овқат маҳсулотларининг кимёвий таркиби” (3) маълумотномасида келтирилган кўрсаткичлар билан солиштирсак, биз олган натижалар калий макроэлементи миқдори бўйича деярлик фарқ қилмаса-да, кальций миқдори нисбатан кам, қолган минерал элементлар миқдори эса, бирмунча кўп эканлиги аниқланди. Бу эса мева етиштирилган ҳудуднинг тупроқ-иқлим шароитининг мевалар таркибида минерал моддалари тўпланишига сезиларли даражада таъсир кўрсатишидан далolat беради.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистон шароитида етиштирилган анор мевалари макро- ва микроэлементларга бой бўлиб, уларни доимий истеъмол қилиб туриш инсон саломатлигига ижобий таъсир кўрсатади ва соғлом турмуш тарзига риоя қилишимизнинг муҳим омили бўлиб хизмат қилади.

Рузбой НОРМАХМАТОВ,
т.ф.д., профессор,

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Багатурия Н.Ш., Купатадзе И.В. Химический состав промышленных сортов граната. Ж. Пиво и напитки, 2005, №3, с. 42-43.
2. Кароматов И.Д., Набиева З.Т. Плоды гранатов в профилактике, лечении сахарного диабета и сердечно-сосудистых заболеваний. Ж. Биология и интегративная медицина, 2018, №2, с. 91-100.
3. Химический состав пищевых продуктов. Книга 1. М.: ВО Агропромиздат, 1987, с. 70-71.

КАРТОШКА НАВЛАРИ ЭРТАГИ ВА ИККИҲОСИЛЛИ ЭКИНЛАР СИФАТИДА ЎСТИРИЛГАНДА ҚУЛАЙ ЭКИШ УСУЛИНИ БЕЛГИЛАШ

Annotation: The article presents the results of establishing the influence of the methods of planting potato varieties in early and two-yielding crops. It was revealed that the cultivation of large-tuber varieties of potatoes in early and two-yield crops with two-line tape (90+30x22cm) and wide-row (90x15cm) planting methods with a density of 74 thousand/ha contribute to obtaining the highest yield (35.2-51.1 t/ha) with the yield seed tubers (13.2-23.8 t/ha) and multiplication factor (3.9-5.8). At the same time, the varieties Bogizagan, Sylvana, Arizona, Saviola, Evolution, Picasso were selected according to the yield of marketable tubers and amounted to 39.7-50.3 t/ha (spring planting) and 30.9-38.7 t/ha (summer planting).

Республикамизда картошканинг йирик туганакли навларининг кенг жорий этилиши ҳосилдорликнинг ошишига, аммо уруғбоп туганаклар салмоғининг камайишига олиб келмоқда. Бу масалани туп қалинлиги ва экиш усулини мақбуллаштириш орқали ҳал этиш мумкин. Лекин, картошка экини турли муддат (эртаги, кечки) ва усулларда (одатдаги ва иккиҳосилли экинлар сифатида) етиштирилганда йирик туганакли тезпишар ва ўртатезпишар навлар ўсиши, ҳосилдорлиги, уруғбоп туганаклар чиқими ва кўпайиш коэффициентига таъсири ҳозиргача етарлича ўрганилмаган.

Шуни ҳисобга олиб, биз 2019-2021 йиллар мобайнида Самарқанд вилояти Оқдарё туманида жойлашган ТошДАУ Самарқанд филиали ўқув-тажриба хўжалигининг эскидан суғориладиган ўтлоқи тупроқлари шароитида махсус дала тажрибаси ўтказдик.

Тадқиқотнинг мақсади - картошканинг йирик туганакли навларини эртаги ва икки ҳосилли экинлар сифатида турли экиш усулларида ўстириб, унинг ўсиши, тупининг шаклланиши, маҳсулдорлиги, товар ва уруғбоп ҳосил чиқими ҳамда кўпайиш коэффициентини ўрганиш асосида мақбул экиш усулини белгилашдан иборат.

Тажрибада объект сифатида картошканинг – Sante (стандарт), Gala, Боғизоғон, Sylvana, Arizona, Picasso, Saviola, Evolution, Sifra навлари олиниб, эртага ва иккиҳосилли экинлар сифатида 3 усулда - 70x19 (анъанавий), 90x15 (кенг қаторлаб) ва 90+30x22 см (қўшқаторлаб) экиш усуллари, ўзаро таққосланди.

Барча ўрганилган экиш усулларида гектарида туп қалинлиги бир хил, яъни 74 мингга ташкил этди. Делянкаг майдонининг қатор ораси 70 см бўлганда 56 м², 90 см – 72 м², 90+30x22 см схемада - 96 м². Қайтариқлар сони 4 та бўлди.

Экиш баҳорда 8-10 мартда 6-8 см, ёзда янги қовланган туганаклардан 2-4 июлда 8-10 см чуқурликда амалга оширилди. Янги қовланган туганаклар иккиҳосилли экин сифатида экишолди ўстирувчи стимуляторлар: (бир гектар учун 100 литр

сувда 1 кг тиомочевина, 1 кг радонли калий, 0,5 г гиббериллен, 2,0 г қаҳрабо кислотаси ва 5-10 л Рослин) эритмасида 2-3 дақиқа ишланиб, нишлатилди. Дала тажриба участкасида кузатиш, ўлчаш ва ҳисоблашлар ҳамда парваришlash тадбирлари умумқабул қилинган услуб ва тавсиялар асосида олиб борилди [1,2,3,4,5].

Олинган натижаларга кўра, умумий, товар, уруғбоп ҳосилдорлик ҳамда кўпайиш коэффициенти ўрганилган навларда етиштириш ва экиш усуллари бўйича кескин фарқланиб, картошка навлари эртаги экин сифатида анъанавий (70x19 см) усулда экилганда ҳосилдорлик гектаридан 31,4-42,6 тоннани, шундан товар ҳосил 30,5-42,0 тонна ёки 95,2-98,9 фоизни, уруғбоп ҳосилдорлик эса 11,7-15,9 т/га ни, кўпайиш коэффициенти 3,1-4,0 ни ташкил қилди. Кенг қаторлаб (90x15 см) экиш усулида эса навлар бўйича ҳосилдорлик гектаридан 35,2-48,8 тоннани, уруғбоп ҳосил 13,2-19,1 т/га ни, кўпайиш коэффициенти 3,9-5,0 бўлди. Қўшқаторлаб (90+30x22см) экиш усулида ҳосилдорлик гектаридан 37,0-51,1 тоннани ташкил этиб, энг юқори уруғбоп ҳосилдорлик (18,3-23,8 т/га) ҳамда кўпайиш коэффициенти (4,6-5,8) олинди. Худди шунга ўхшаш маълумотлар картошка ўрганилган навлари иккиҳосилли экин сифатида турли экиш усулларида ўстирилганда ҳам кузатилди.

Шундай қилиб, картошка йирик туганакли навларини эртаги ва иккиҳосилли экинлар сифатида қўшқаторлаб (90+30x22 см) ёки кенг қаторлаб (90x15 см) экиш усулларида ўстирилганда, анъанавий (70x19 см) экиш усулига нисбатан бир хил (74 минг) туп қалинлигида гектаридан энг юқори (35,2-51,1 т/га) ҳосилдорликни, шунинг 13,2-23,8 т/га уруғбоп бўлиб, 3,9-5,8 кўпайиш коэффициенти таъминлашга имконият яратар экан.

Тоштемир ОСТОНАҚУЛОВ,
профессор,

Ирода ЛУКОВА,

ТошДАУ Самарқанд филиали тадқиқотчиси.

АДАБИЁТЛАР

1. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. Москва. «Колос», 1985. – С. 351.
2. Остонақулов Т.Э. Технология возделывания, селекция и семеноводство картофеля в условиях Зарафшанской долины. Ташкент. 2018. – С.188.
3. Остонақулов Т.Э. Ўзбекистонда туганакмева экинлар. Монография. Тошкент. “Наврўз”. 2020. - Б.324.
4. Остонақулов Т.Э., Хамзаев А.Х. Ўзбекистонда картошкачиликнинг илмий асослари. Тошкент. “Фан”. 2008. - Б. 443.
5. Остонақулов Т.Э., Зуев В.И., Қодирходжаев О.К. Сабзавотчилик. Тошкент. 2018.-Б. 554.
6. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида экиш учун тавсия этилган қишлоқ хўжалик экинлари Давлат реестри. Тошкент. 2022. -Б.103.

БОҒДОРЧИЛИКДА “БАЙКАЛ ЭМ-1” МИКРОБИОЛОГИК ЎҒИТИНИ ҚЎЛЛАШ

“Байкал ЭМ-1” препарати тахминан 80 хил бир неча турга (штамга) эга бўлган микробиологик бактериялар мажмуасидан иборат, у тупроқ таркибидаги микроорганизмлар билан симбиоз (ҳамкорликда) яшайди. Уларнинг ҳаёт фаолиятини яхшилаш ва кўпайтиришни жадаллаштириш асосида тупроқ унумдорлигини орттиришга олиб келади. У асосида микроорганизмлар орасида азотни боғловчи (азота фиксирующей) микроорганизмлар гуруҳи ҳаводаги азот ҳисобига тупроқни ҳам шу элемент билан бойитади. Тупроқда мавжуд барча минерал ўғитлар қолдиқларини парчаловчи микроорганизмлар барча қолдиқларни парчалаб, ўсимлик ўзлаштирадиган ҳолатга айлантириб беради, шунинг учун бу препарат қўлланилган майдонларда минерал ўғит меъёрини камайтириш имкони туғилади, айрим ҳолларда минерал ўғитга эҳтиёж умуман бўлмайди. Яъни тупроқда узоқ йиллар мобайнида тўпланиб қолган минерал ўғитлар қолдиғи парчаланиши сабабли улар озуқа манбаи бўлиб хизмат қилади. Тупроқдаги микроорганизмларни иш фаолиятини яхшиланиши оқибатида тупроқни физик ҳолати, унинг дондорлиги ва оқибатда унумдорлиги бир қанча ортади. Демак, ўсимликнинг илдиз фаолияти яхшиланади озуқа билан таъминоти ортади бу ўз навбатида ижобий натижа беради. Ўсимлик ер устки қисмининг ўсиши жадаллашади, пировардида ҳосил куртакларининг шаклланиши ва ривожланиши тўлиқ ва самарадор бўлади. Ўсимлик ўсиши жадаллашади, мевани шаклланиши унинг ҳажми йирикроқ бўлишига, касалликка чидамлилигининг орттиришига ижобий таъсир этади.

Тупроқ структурасининг шаклланиши эвазига ундаги ҳарорат циркуляцияси яхшиланади бу ҳам микроорганизмлар ҳаёти ва фаолиятини яхшиланишига олиб келади, бу, ўз навбатида, тупроқ унумдорлигини оширишга сабаб бўлади.

“Байкал ЭМ-1” препарати таркибидаги микроорганизмлар тупроқ таркибидаги айроб (тупроқнинг юза 0-20 см қатламида жойлашган) ва анайроб (тупроқнинг 20 см. юзасидан паст қатламида жойлашган) микроорганизмлар гуруҳлари билан симбиоз (ҳамкорликда) ҳаёт кечиради ва уларни кўпайиши ва фаолиятини яхшилашга ёрдам беради.

К.Ким маълумотида қараганда, иссиқхона шароитида “Байкал ЭМ-1” препарати эритмаси (10 л. сувга 40 мл. “Байкал ЭМ-1”) билан бодринга ишлов берилганда икки йилгача фузариоз касаллиги кузатилмаган бўлиб, ҳосилдорлик 25-30% га юқори бўлган. Ушбу маълумот пахтани вилът касаллиги билан зарарланган майдони мавжуд фермерларни қизиқтирса ажаб эмас, албатта.

Боғдорчиликда эса мева дарахтларини танасига, мева тукқандан сўнг (мева ёнғоқдай бўлганида) ва 20 кун оралатиб сепганимизда (олма) дарахтлар танаси барча ғуборлардан тозаланиб, барглари ҳажми 10-50% ортганлиги, улар қалинлашиб яшнаб ўса бошлаганлиги кузатилди. Меваларнинг ҳажми 20% га ортди, ҳавонинг қуруқ келишига қарамасдан дарахтларда ўргимчак кана, бит кана зарар етказмади. Ҳосилдорлик ҳажми 30% га ва унинг сифати 45% га ортди. Бу кўрсаткичда бир гектар боғда сарфланадиган препарат миқдори 4,0-4,5 л. ни ташкил этди. Препарат эритмасини (10 л. сувга 40 мл. “Байкал ЭМ 1”) цитрус ўсимликларда синаб кўрилганда, бунда тупроққа бериш ва танасига сегиш орқали қўлланилганда лимон ҳосилининг орттириши ва мевасининг йириклашиши,

ҳамда танасида мавжуд бўлган моғор замбуруғи, ўргимчак кана ва занг касаллигидан холи бўлганлиги аниқланди. Ўсиш жадаллашди ва барглари йириклашиб қалинлашганлиги кузатилди бу, албатта, мева сифатига ижобий таъсир этганлиги аниқланди. Мева дарахтларини бошқа турларида ҳам худди шундай ижобий натижа кузатилди.

Препарат нафақат тупроқни бойитади балки уни соғломлаштиради, тупроқ қарида мавжуд шлак бўлиб ётган кўп йиллик минерал ўғитларнинг қолдиғини эритиб ўсимликни ўзлаштирадиган ҳолатга келтиради, барча органик, шу жумладан, ўсимлик қолдиқларини чиритиб, гумусга айлантиради.

Гўнг ушбу препарат билан чиритилса, унинг чиритиш муддати қисқариши билан бирга унинг қуввати (гумус миқдори) ортади. Препарат тупроқни бойитишда қўлланилганда уни асосан эрта кузда ёки эрта баҳорда тупроққа бериш лозим, чунки препарат тупроққа тушгандан сўнг унинг қариёвга сингиб, таркибида етарлича намлик бўлганида у ердаги микроорганизмлар билан симбиоз (ҳамкорликда) ҳолатда кўпайишни бошлайди бунинг учун тупроқ ҳарорати етарлича бўлиши бу жараёнга ижобий таъсир этади. Яъни микроорганизмларнинг кўпайишига шароит яратилган бўлади. Бунда бир гектар майдонда 10 л. “Байкал ЭМ 1” препарати сарфланади, уни пуркагичлар ёки томчилатиб суғориш тармоқлари ёрдамида ерга бериш мумкин. Шунда препарат ерга тенг тақсимланишига эришилади. Томчилатиб суғориш тармоқлари орқали берилганда кўп ҳолларда мева узумзорларда гектарига 5л дан икки бўлиб беришни тавсия этамиз, препаратни ҳар тупроққа беришдан сўнг тупроққа тоза сув берилса, янада яхши натижага эришиш мумкин. Ушбу жараён микроорганизмларни қатор орасига бир текисда тарқалишини таъминлайди. Бу жараён орасида ёғингарчилик бўлиши (ёғингарчилик) уларнинг тарқалишини жадаллаштиради.

Вегетация даврида препарат берилган майдонларда намлик тупроқ намлигига нисбатан камида 70% атрофида сақланса, микроорганизмларнинг ҳаёт фаолияти ва уларнинг ҳаракати интенсив бўлади, бу, ўз навбатида, тупроқ унумдорлигининг орттиришига ижобий таъсир этади. Тупроқнинг юза қатлами қаттиқ бўлиб қуриб қолса, шу қатламда мавжуд бўлган айроб микроорганизмлар ҳаёт фаолияти кескин оғирлашади ва уларнинг сонига салбий таъсир этади.

Кўп йиллар давомида тупроқни бир хил чуқурликда ҳайдаш натижасида, тупроқнинг маълум қатламида сўқа тавони (плужная подошва) қаттиқ қатлам ҳосил бўлиб, у илдизнинг ривожланиши ва шу қатламда сув ва ҳаво аэроциясига салбий таъсир этади. “Байкал ЭМ-1” препарати қўлланилган майдонларда шу қатлам ўз ўзидан емирилиб (микроорганизмлар ҳаёт фаолияти натижасида) кетади. Ўсимликнинг шу чуқурликдаги илдиз системаси ривожланишига ижобий таъсир этади. Ўз навбатида бу қатламнинг емирилиши, тупроқда нам йиғиш ва уни сақлаш чуқурлигини ва ҳажмини ортиради. Бу ёш боғларда қатор орасига экилган ўсимликларда айниқса, яхши натижа беради. Шунинг учун боғ ташкил қилишдан бир-икки йил аввал олдин, тупроққа “Байкал ЭМ-1” препарати билан ишлов берилса ёш боғларни ривожланишига ҳар томонлама ижобий таъсир этади. Тупроқнинг структурасини (тузилишини) яхшилаш эвазига унинг нам сақлаш қобилиятини ортиради ва унда ўсаётган ўсимликларнинг сувга эҳтиёжи камаёди. Ме-

вачилик ва узумчиликда эса дарахтлар кўп муддат сув талаб этмаганини биз ўз кузатувларимизда қайд этганмиз. Тупроқ ҳайдов қатламидаги сўқа товонининг емирилиши унинг сув ва ҳаво аэрациясини яхшилашга сабаб бўлиб, ўсимлик илдиз системасининг яхшироқ ва жадалроқ ривожланишига сабаб бўлади. Юқорида қайд этилган “Байкал ЭМ-1” препаратининг ижобий таъсиридан келиб чиққан ҳолда деҳқончиликда уни қуйидагича қўллашни тавсия этамиз.

“Байкал ЭМ-1” препарати микробиологик препарат бўлиб, у тупроқ унумдорлигини, уни таркибидаги мавжуд микроорганализмлар иш фаолиятини яхшилаб, уларнинг самарадорлигини оширади. Демак, биз ҳам тупроқдаги микроорганизмлар фаолияти жадаллашган муддатларда, яъни куз фаслининг ўрталари сентябр охири октябр ва баҳорда март апрел ойларидан тупроққа ўртача 8-10 л/га “Байкал ЭМ-1” препарати эритмасини беришни тавсия этамиз. Эритмани беришда тупроқ етарлича, тупроқ сиғимининг 70%, намлик бўлиши зарур. Иккинчи талаб ҳаво булут бўлиши ёки кечқурун қуёш ботгандан сўнг қўллаш талаб этилади. Бериладиган “Байкал ЭМ-1” препарати икки бўлиб берилганда натижа янада самарали бўлиб, бунда биринчи ярми куз ойларидан, иккинчи ярми эса эрта баҳор ойларидан берилса яхши натижага эришилади. Препарат бир вақтда берилса иккига бўлиб орада бир марта тоза сув билан суғориш ёки бир ёмғир ёғгандан кейин иккинчи марта берилса яхши натижа беради. Томчилатиб суғориш тармоқлари орқали суғориладиган далада препаратни иккига бўлиб бериш шарт, чунки томчилаткичлар тупроқни намлайдиган кенглиги чекланган. Бунда аввал ярим соат давомида тоза сув бериб, тупроқда маълум майдонда намлик ҳосил қилиб, сўнг “Байкал ЭМ-1” препаратининг ярим нормаси (4-5 л/га) берилади, сўнг яна камида ярим соат тоза сув бериш тавсия этилади. Препаратнинг иккинчи қисмини беришдан олдин яна бир бор тоза сув бериш тавсия этилади.

“Байкал ЭМ-1” препарати ўсимликнинг баргидан ҳам таъсири жуда сезиларли у барг ва ўсимлик (дарахт) танасини тозалайди. Унда мавжуд бўлган майда ҳашаротлар (ўргимчак, кана, мева бити ва хоқ.) тухуми ва ғумбакларига ҳамда пар-

ша (калмараз), ун-шудринг касаллик замбуруғларига қирон келтиради. Фотосинтез ва транспирация жараёнларини жадаллаштиради, бунинг натижасида барг пластинкаларининг қалинлиги ортиб, баргнинг ташқи муҳит ноқулайликларига бардошлилиги ортади. Препарат мева ва узумзорларга берилганда ҳаво булутли бўлган пайтда ёки тунда бериш тавсия этилади. Дарахтлар баргидан берилганда ўсимлик ёшига кўра 3,0-4,5 л/га меъёрда берилади. Вегетация даврида уруғли мевалилар меваси тахминан ёнғоқдек бўлганида ва кейин 20 кун оралатиб бериш тавсия этилади.

Барг пластинкасининг қалинлашиши ва унинг бутун вегетация давомида тоза сақланиши унда фотосинтез жараёнининг тўлиқ ва сифатли кечиши ўз навбатида дарахтнинг соғлом ўсиши, мевалар сифатли етилиши, келаси йил учун курткаларнинг ўз вақтида, сифатли ҳамда тўлиқ шаклланишига олиб келади. Баргларнинг бундай вегетация давомида тоза туриши ва улар пластинкасининг шаклланиши ўз вақтида (1980-1990 й.) мева боғларига ТУР ёки Трихлороль-5 препаратлари билан ишлов берилганда кузатишган.

Юқорида қайд этилган ҳолатда “Байкал ЭМ-1” препарати таркибида мавжуд бўлган азотни тикловчи, фотосинтез жараёнини яхшиловчи, қолдиқларни парчаловчи ва ҳоказо микроорганизмлар гуруҳи сабабдир. Юқорида қайд этилганлар ўз вақтида ва сифатли амалга оширилганда ўстириладиган ўсимликларнинг иқтисодий самарадорлиги юқори бўлиб, энг асосийси биз тупроқнинг нафақат унумдорлигини оширишимиз балки уни тўлиқ соғломлаштиришимиз ҳамда етиштириладиган маҳсулотнинг нафақат сифатли, балки соғлом бўлишига ҳам эришишимиз мумкин бўлади.

Абдулла АРИПОВ,

қ.х.ф.н., катта илмий ходим,

Абдураззоқ РИХСИЕВ,

кичик илмий ходим,

Хилола БОБОЕВА,

қ.х.ф.ф.д.

Академик М.Мирзаев номидаги боғдорчилик,
узумчилик ва виночилик илмий-тадқиқот
институтини илмий ходимлари.

УЎТ: 631.8:631

ТАДҚИҚОТ

ҚАНД ЛАВЛАГИНИНГ ИЛДИЗМЕВА ҲОСИЛИ БИЛАН АЗОТЛИ ЎҒИТЛАР ШАКЛ ВА МЕЪЁРЛАРИНИНГ БОҒЛИҚЛИГИ

Аннотация. Қанд лавлагининг илдизмева ҳосили билан азотли ўғитлар шакл ва меъёрлари орасидаги боғлиқлиги ўрганилган.

Аннотация. Изучена зависимость между урожайностью корнеплодов и плодов сахарной свеклы и формой и нормами внесения азотных удобрений.

Annotation. The relationship between the yield of root crops and fruits of sugar beet and the form and rates of nitrogen fertilizers was studied.

Бугунги кунда дунё аҳолисини озик-овқат хусусан қанд ва қанд маҳсулотларига бўлган эҳтиёжлари асосан шакарқамиш ва қанд лавлаги ҳосилини қайта ишлаш ҳисобига қондирилмоқда. Қанд лавлаги қанд лавлаги саноатининг асосий хомашёси бўлиб, ҳозирда унинг экин майдони дунё бўйича 10 млн гектардан ортикроқ майдонни ташкил этади. Бу экин майдонларининг асосий қисми Европа давлатларида бўлиб, Марказий Осиёда Қозоғистон

ва Қирғизистон республикаларида катта майдонларда экиб ўстирилади. Шунинг учун ҳам бу давлатларда қанд лавлаги ҳосилдорлигини ошириш ва бир гектар майдондан йиғиб олинандиган қанд миқдорини кўпайтириш борасида жуда кўплаб илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Бунинг натижасида йилдан йилга унинг ҳосилдорлиги ортиб, аҳоли эҳтиёжлари учун керакли маҳсулот етиштиришга эришилмоқда.

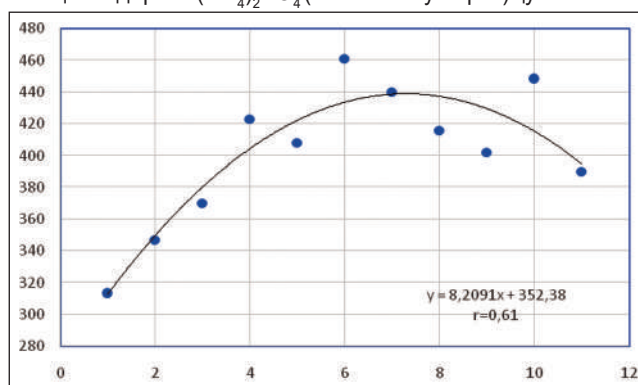
О.А.Минаева, Л.В.Александрова, Т.И.Подвигина [4; 14-18-б.] ларнинг фикрига кўра, қанд лавлаги дурагайдан, бўш майдонларга (пар) экиб 43,2-45,1 ц/га себаргадан кейин экиб, 38,4-40,2 ц/га ҳосил олиш учун $N_{135}P_{135}K_{135}+25$ т/га гўнг ёки $N_{120}P_{120}K_{120}+50$ т/га гўнг солиш етарли бўлади. Айрим олимларнинг [5; 23-27-б.] айтишича, типик қора тупроқлар азотли ва фосфорли озиқа моддалари билан ўртак, калий билан юқори таъминланганда қанд лавлаги учун $N90P90K90$ кг/га қилиб белгилаш билан завод чиқиндиларини органик ўғит сифатида гектарига 16 тоннадан солиш илдимева ҳосилининг 50,1 ц/га бўлишини таъминлайди. Шунингдек, И.В.Илюшенко [2; 27-30-б.] ўзининг кўп йиллик тажрибаларига асосланиб, қора тупроқлар фосфор билан юқори таъминланганда фосфорли ўғитлар қўллаш қанд лавлаги илдимева ҳосилисининг камайишига, калий билан юқори таъминланган ерларда калийли ўғит қўллаш ҳосилдорликка катта таъсир кўрсатмаслигини айтиб ўтган.

Биз, шулардан келиб чиқиб, Наманган вилоятининг типик тупроқлари шароитида қанд лавлагидан илдимева ҳосили олиш учун азотли ўғитлар шакл ва меъёрларини ўрганишни мақсад қилдик. Унга кўра, тажрибада 11 вариант бўлиб, тўрт тақорланишда бир ярус қилиб жойлаштирилди. Битта деянканинг умумий майдони 240 м², ҳисобга олиш майдони эса 100 м² ни ташкил этгани ҳолда тажрибанинг умумий майдони 10560 м² га тўғри келган. Дала тажрибалари ва улардаги фенологик кузатувлар (Методы полевых и вегетационных опытов с хлопчатником в условиях орошения. Ташкент: СоюзНИХИ [3; 225-б.]) услубларда олиб борилди.

Биз тажриба йилларида қанд лавлаги ҳосилдорлигини қайтариқлар бўйича ўртачасини ҳисоблаб бордик. Олинган маълумотларни (1-жадвал) таҳлил қиладиган бўлсак, минерал ўғитлар умуман берилмаган 1-назорат вариантда

уч йиллик ўртача ҳосилдорлик 313 ц/гани ташкил этган. Азотли ўғитларни ($P_{150}K_{200}$ кг/га ўғит фониди) бермаган (азотга асос ҳисобланган) 2-вариантда қанд лавлагининг илдимева ҳосилдорлиги 347 ц/гани ташкил этди. Фосфорли ва калийли ўғитлар ҳисобига ҳам ҳосилдорлик 34 ц/гага ортганлигини кўришимиз мумкин.

Шу ўғит фониди азотли ўғитларни 150 кг/га қилиб белгилаб, турли шаклдаги ўғитларни қўллаш ҳосилдорлигининг 416 ц/гадан 461 ц/га оралиғида бўлишини таъминлади. Энг кам ҳосилдорлик ($(NH_4)_2SO_4$ (аммоний сульфат) қўлланилган

8-вариантда олинган бўлса (416 ц/га), аммоний нитрат (NH_4NO_3) ўғити қўлланилганда энг юқори 461 ц/га илдимева ҳосили олишга эришилган.

Минерал ўғитлар меъёрларини ошириб, $P_{150}K_{200}$ кг/га ўғит фониди азотли ўғитларни 200 кг/га қилиб белгилаш қанд лавлагининг илдимева ҳосилдорлигининг камайишига олиб келди. Буни ўсимлик илдимевасига нисбатан барглариининг яхши ўсиб-ривожланганлиги сабабли барг ҳосилдорлигининг ортиши билан изоҳлаш мумкин. Айниқса,

1-жадвал.

Азотли ўғит шакл ва меъёрларининг қанд лавлаги илдимева ҳосилдорлигига таъсири, ц/га ҳисобида, 2017-2019 йиллар

Вар.	Азотли ўғит шакллари	Йиллар			Ўртача	Назоратдан фарқи	Асосдан фарқи
		2017	2018	2019			
1	Минерал ўғитсиз	313	312	314	313	-	-
2	Азот ўғитсиз	348	345	349	347	+34	-
3		370	367	372	370	+57	-
4	$NaNO_3$	424	420	425	423	+110	+76
5		409	405	410	408	+95	+38
6	NH_4NO_3	462	459	463	461	+148	+114
7		441	437	443	440	+127	+71
8	$(NH_4)_2SO_4$	416	414	417	416	+103	+69
9		402	401	404	402	+89	+32
10	$CO(NH_2)_2$	458	440	446	448	+115	+101
11		391	388	392	390	+77	+20
HCP_{05}		1,64	1,64	1,89			

Эслатма: минерал ўғитлар икки хил меъёрда берилган: $N150P100K150$ ва $N200P150K200$ кг/га

азотли ўғитлардан карбамид ($CO(NH_2)_2$) шаклида қўлланилган 11-вариантда бу янада яққолроқ кўринди. Карбамид таркибида бошқа шаклдаги азотли ўғитларга нисбатан озиқа моддаларининг кўплиги, тезда ўсимликка ўтиши ўсимликда баргнинг яхши шаклланишига олиб келган. Шунинг ҳам таъкидлаш лозимки, азотли ўғитлардан аммоний нитрат қўлланилган 7-вариантда илдимева ҳосилдорлиги бошқа вариантлардан нисбатан кам (21 ц/гага) ўзгарган. Бундан шундай хулоса қилиш мумкинки, қанд лавлаги учун азотли ўғитлардан аммоний нитратни қўллаш мақсадга мувофиқ бўлиб, илдимева ҳосилдорлиги ортиши билан азотли ўғитлардан фойдаланиш самарадорлигини ҳам ошириш мумкин.

Биз олинган маълумотларни А.Б.Доспехов “Методика полевого опыта” [1; 416-б.] усулномаси бўйича таҳлил қилинди. Биз тажрибанинг ҳар йилида олинган маълумотлар таҳлил қилинганида $НСР_{05}$ (ц/га) йиллар бўйича 1,64; 1,64 ва 1,89 ц/гани ташкил этган бўлса, $НСР_{05}$ (%) 2,17%, 0,41% ҳамда 0,47% ни ташкил этди.

Биз азотли ўғитлар шакл ва меъёрларини қанд лавлаги илдиэмева ҳосилдорлиги орасидаги корреляцион боғлиқлиқни ҳам ўргандик (1-расм).

**Иномжон СУЛАЙМОНОВ,
Дилшод ЭРГАШЕВ,**

Наманган давлат университети ўқитувчилари.

АДАБИЁТЛАР

1. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований). Москва: Колос, 1979, -С 416.
2. Ильющенко И.В. Применение фосфорных и калийных удобрений под сахарную свеклу при различной обеспеченности почв подвижными формами элементов. // Сахарная свекла. 2018, №9, стр. 27-30
3. Методы полевых и вегетационных опытов с хлопчатником в условиях орошения. Ташкент: СоюзНИХИ. 1973. Изд-4, -С 225 .
4. Минакова О.А., Александрова Л.В., Подвигина Т.Н. Продуктивность звена севооборота и урожайность сахарной свеклы при длительном применении удобрений в ЦЧР.//Сахарная свекла, 2018 г., № 10, ст. 14-18.
5. Никитин В.В., Соливищенко В.Д., Карабутов А.П. Влияние структуры севооборотов, способов основной обработки почвы и внесения удобрений на продуктивность сахарной свеклы. // Сахарная свекла, 2018, №9, стр. 23-27

УЎТ: 631.4:631.51

ТАДҚИҚОТ

ЧИҚИНДИЛАРДАН ТАЙЁРЛАНГАН ОРГАНОМИНЕРАЛ КОМПОСТЛАРНИНГ ТУПРОҚ АГРОКИМЁВИЙ ХОССАЛАРИ ВА ҒЎЗА ҲОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ

Аннотация. Мақолада турли хил органоминерал чиқиндилардан компост тайёрлаш ва тайёрланган компостларнинг тупроқдаги озиқ моддалар миқдорини ўзгаришига ҳамда ғўза ҳосилдорлигига таъсири бўйича маълумотлар келтириб ўтилган.

Аннотация. В статье приведены данные о приготовлении компостов из различных органоминеральных отходов и влиянии приготовленных компостов на изменение содержания элементов питания в почве и на урожайность хлопчатника.

Annotation. The article about information on the preparation of compost from various organomineral wastes and the effect of the prepared composts on changes in the amount of nutrients in the soil and on the yield of cotton.

Ҳозирги вақтда турли хил чиқиндиларнинг кўпайиб бориши дунё ҳамжамиятини ташвишга солмоқда. Чиқиндиларнинг кўпайиши сув, ҳаво, тупроқнинг бир сўз билан айтганда, атроф-муҳитнинг ифлосланишига ва оқибат-натияжада тирик организмлар ҳаётига хавф солмоқда. Чиқиндиларнинг атроф-муҳитга зарарли таъсири камайтиришнинг асосий усуллари бири улардан органик ўғит (компост) тайёрлашдир. Кўплаб ривожланган мамлакатларда турли хил чиқиндилардан компост тайёрлаш технологияси йўлга қўйилган.

Чиқиндилардан тайёрланган компостларни қўллаш тупроқларнинг агрокимёвий, агрофизикавий ва микробиологик хоссаларини яхшилаб, тупроқ унумдорлиги ва экинлар ҳосилдорлигини ошириши тажрибаларда аниқланган. Республикамиз ҳудудида ҳам кўплаб органик ва минерал чиқиндилар захираси мавжуд бўлиб, ушбу чиқиндиларни қишлоқ хўжалигида органик ўғит сифатида фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Шу мақсадда органик чиқиндилардан, яъни товуқ гўнги, чучук сув ҳавзаси чўкиндиси (ил) ва фосфогипс асосида компост тайёрлаш ҳамда ушбу компостларнинг Самарқанд вилоятидаги қадимдан суғориладиган типик бўз тупроқларнинг агрокимёвий хоссалари ва ғўза ҳосилдорлигига таъсирини ўрганиш бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилди.

Тадқиқот усуллари. Компостлар товуқ гўнги, ил ва фосфогипс асосида мос равишда 70:20:10; 60:30:10; 50:40:10 фоизли нисбатларда компост-1; компост-2 ва компост-3 тай-

ёрланиб, улар алоҳида 30 т/га меъёрда ва ҳар бир компост тури минерал ўғитлар фони ($N_{250}P_{175}K_{125}$) да, назорат (ўғитсиз) вариант ва 30 т/га ярим чирган қорамол гўнги қўлланилган вариантлар ўрганилди.

Тажрибада барча фенологик кузатувлар, биометрик ўлчашлар, тупроқнинг агрокимёвий хоссаларига доир таҳлиллар ва бошқа ҳисоб-китоб ишлари «Методы агрохимических, агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах» услубий қўлланмасида берилган услублар асосида олиб борилди. Тадқиқот натижалари «Методика полевого опыта» (Б.А.Доспехов) бўйича математик-статистик таҳлил қилинди.

Тадқиқот натижалари. Экинларнинг ўсиши, ривожланиши учун тупроқнинг озиқ моддалар билан таъминланганлиги муҳим кўрсаткичлардан биридир. Тупроқнинг озиқ режими асосан, ҳаракатчан озиқ моддалар миқдори ва уларнинг динамикасига боғлиқ. Тадқиқотнинг ўғитсиз-назорат вариантыда аммоний шаклидаги азот миқдори бутун вегетация давомида 12,8-17,5 мг/кг оралиғида ўзгарди. Компост таркибида товуқ гўнги улуши ортиб бориши билан унинг таркибидаги азот миқдори ҳам ортиб борди. Ярим чирган қорамол гўнгига нисбатан компостлар тупроқда аммоний шаклидаги азот миқдорини кўпроқ оширди. Масалан, назорат вариантыдаги тупроқнинг ҳайдов қатламида аммоний шаклидаги азот миқдори 1 июнда 17,0 мг/кг, 1 июлда 15,9 мг/кг бўлган бўлса, $N_{250}P_{175}K_{125}$ —

фон вариантыда мос равишда 32,7; 31,9 мг/кг, 30 т/га гўнг вариантыда эса мос равишда 24,9; 23,4 мг/кг, компост-1, компост-2 ва компост-3 вариантыда эса мос равишда 29,2; 27,1 ва 26,9; 25,3; ҳамда 26,4; 24,7 мг/кг бўлиши аниқланди. Органик ўғитларни минерал ўғитлар билан бирга қўллаш натижасида тупроқда аммоний шаклидаги азот миқдорининг янада ортиб бориши аниқланди. Масалан, NPK+30 т/га гўнг вариантыдаги ҳайдов қатламида 1 июнда 36,7 мг/кг, 1 июлда 32,2 мг/кг бўлган бўлса, бу кўрсаткич NPK+ компост-1 вариантыда 40,2; 36,3 мг/кг, NPK+ компост-2 вариантыда 38,9; 35,2 мг/кг, NPK+компост-3 вариантыда мос равишда 37,4; 34,4 мг/кг бўлганлиги аниқланди. Компостларни 30 т/га меъёрида қўллаш тупроқдаги нитрат шаклидаги азот (N-NO₃) миқдори ҳам ижобий таъсир кўрсатди. Назорат вариантда тупроқдаги нитрат шаклидаги азот миқдори 1 июнда 21,0 мг/кг, 1 июлда 18,6 мг/кг бўлган бўлса, N₂₅₀P₁₇₅K₁₂₅ – фон вариантыда мос равишда 36,0; 32,8 мг/кг, 30 т/га гўнг вариантыда 29,4; 27,0 мг/кг, компост-1, компост-2 ва компост-3 вариантыда мос равишда 35,5; 31,7 ва 33,1; 28,3 ҳамда 34,1; 26,6 мг/кг ни эканлиги аниқланди. Минерал ва органик ўғитлар биргаликда қўлланилганда, тупроқда нитрат шаклидаги азот миқдори энг юқори кўрсаткичга эга бўлди. Тупроқдаги ҳаракатчан фосфор миқдори назорат вариантда эрта баҳордан ёзга қараб ортиб борди ва гўзанинг ўсиши, ривожланиши билан унинг миқдори камайди. Ўсув даври охирига бориб яна ортиши кузатилди. Минерал ва органик ўғитларни қўллаш натижасида ҳаракатчан фосфор миқдори назорат вариантга нисбатан сезиларли даражада ортди. Яъни назорат вариантыда 1-июнда 24,2 мг/кг, 1-июлда 17,2 мг/кг, N₂₅₀P₁₇₅K₁₂₅ – фон вариантыда 31,1; 28,0 мг/кг, 30 т/га гўнг вариантыда 26,0; 23,6 мг/кг, компост-1 вариантыда 29,7; 27,9 мг/кг, компост-2 вариантыда эса 28,0; 25,3 мг/кг бўлиши кузатилди. Ярим чириган гўнг ва 162 компостлар минерал ўғитлар фонида қўлланилганда фосфор миқдорининг ошиши кузатилди. Масалан, Фон+30 т/га гўнг вариантыда 1 июнда 34,3 мг/кг, 1 июлда 31,5 мг/кг бўлган бўлса, Фон+компост-1 вариантыда 40,3; 35,3 мг/кг, Фон+компост-2 вариантыда 38,2; 33,1 мг/кг, Фон+ компост-3 вариантыда эса мос равишда 37,0; 32,0 мг/кг бўлганлиги аниқланди. Тажрибанинг назорат вариантыда тупроқдаги алмашинувчан калий миқдори 200-245 мг/кг ни ташкил этиб, эрта баҳорда бир мунча юқори бўлиб, гўзанинг ўсиши ва ривожланиши билан алмашинувчан калий миқдори ҳам камайиб борди. Ўсув даври охирига бориб алмашинувчан калийнинг яна орта бошлаши кузатилди. Ярим чириган қорамол гўнги ва компостларни қўллаш, тупроқда алмашинувчан калий миқдорини назорат вариантга нисбатан ишонарли даражада ортишига олиб келди. Масалан, назорат вариантыда алмашинувчан калий миқдори 1 июнда 245 мг/кг, 1 июлда 210 мг/кг бўлган бўлса, N₂₅₀P₁₇₅K₁₂₅-фон вариантыда 280; 255 мг/кг, 30 т/га гўнг вариантыда 270; 245 мг/кг, компост-1, компост-2 ва компост-3 вариантыда мос равишда 290; 250 ва 295; 260 ҳамда 295; 260 мг/кг ни ташкил этди. Органик ўғитларни минерал

ўғитлар фонида қўллаш уларнинг тупроқдаги алмашинувчан калий миқдорига бўлган таъсирини кучайтирди. Масалан, Фон+30т/га гўнг вариантыда 1 июнда 325 мг/кг, 1 июлда 290 мг/кг бўлган бўлса, Фон+компост-1 вариантыда 355; 340 мг/кг, Фон+компост-2 вариантыда 375; 340 мг/кг, Фон+компост-3 вариантыда эса 375; 355 мг/кг бўлганлиги аниқланди.

Гўзанинг ўсиши ва ривожланиши, жумладан, ўсимлик бўйи, барг сони ва юзаси, ҳосил шохлар ва элементлари сони ҳосилдорлик билан кучли корреляцион боғлиқликда бўлиши аниқланган. Бир туп ўсимликдаги шона, гул, кўсак сони қанча кўп бўлса, унинг ҳосилдорлиги шунча юқори бўлиши бир қатор илмий манбаларда кўрсатиб ўтилган Тажрибада товуқ гўнги, ил ва фосфогипсдан тайёрланган компостлар Пастдарғом тумани типик бўз тупроқлари шароитида гўза ҳосилдорлигига ишонарли таъсир кўрсатди. Компостлар типик бўз тупроқлар шароитида гўза ҳосилдорлигига ишонарли таъсир кўрсатди. Компостларни 30 т/га меъёрида қўллаш гўза ҳосилдорлигини 22,4 ц/га дан 27,4 ц/га гача оширди.

Органик ўғитлар минерал ўғитлар фонида қўлланилганда гўза ҳосилдорлиги энг юқорилиги тажрибада аниқланди. Бу гўзанинг бутун вегетация даврида зарур озиқ моддалар билан етарлича таъминлаш имконини берди, минерал ўғитлар органик ўғитларнинг минераллашишини тезлаштириш учун ҳам хизмат қилди.

Органик ўғитлар, жумладан, компостлар ўзлари таркибидagi ҳаракатчан озиқ моддаларни гўза вегетация даврининг охиригача сақлаши, вегетациянинг бошида эса, минерал ўғитларнинг таъсири кучлироқ бўлганлиги аниқланди.

Масалан, гўза ҳосилдорлиги минерал ўғитлар фонида ярим чириган қорамол гўнги қўлланилган вариантда ўртача 39,2 ц/га бўлган бўлса, Фон+30 т/га компост-1 қўлланилган вариантда гўза ҳосилдорлиги 43,1 ц/га, Фон+30 т/га компост-2 ишлатилган вариантда гўза ҳосилдорлиги 40,8 ц/га ва Фон+30 т/га компост-3 ишлатилган вариантда эса гўза ҳосилдорлиги 38,9 ц/га бўлганлиги ўтказилган тадқиқотлар натижасида аниқланди.

Хулосалар. Турли хил органоминерал чиқиндилар, яъни паррандачилик корхонаси чиқиндиси – гўнг, чучук сув ҳавзалари чиқиндиси –ил ва саноат чиқиндиси фосфогипсдан қулай нисбатларда компост тайёрлаш, атроф-муҳит чиқиндилар билан ифлосланишининг олдини олади, уларни деҳқончиликда қўллаш орқали тупроқларнинг агрокимёвий хоссаларига ижобий таъсир этиб, тупроқ унумдорлигини ошириши натижасида кўшимча 3-7 ц/га пахта ҳосили олиш таъминланади.

Шоди ХОЛИҚУЛОВ,
қ.х.ф.д., профессор,
Жасурбек АБДУМАЛИКОВ,
қ.х.ф.ф.д. (PhD),
Шахло САЙФУЛЛАЕВА,
магистр,
Самарқанд давлат университети.

АДАБИЁТЛАР

1. Баиров А., Ҳамдамов Д. Органик ва органоминерал ўғитлар тупроқ унумдорлиги ва экинлар ҳосилдорлигини оширишнинг манбаи // "AGRO ILM". 2013. -№1 (25). –Б 66-67.
2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. –М.: «Агропромиздат», 1985. -352 с.
3. Имомов Ш., Усмонов К. Парранда чиқиндиларига ишлов бериш // O'zbekiston qishloq xo'jaligi. 2015. -№8. –Б. 35.
4. Мирзажонов Қ., Ниёзалиев Б., Мирзажонов Б. Органик ўғит (деҳқончиликда унинг ўрни) // Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги. -Тошкент, 2005. -№1. –Б. 9-10.
5. Ниязалиев Б. Тупроқдаги нитратли азот миқдори, ўсимликнинг ўсиб ривожланишига ҳамда пахта ҳосилига компостларнинг таъсири // AGRO ILM. 2015. -№5 (37). –Б. 18-20.
6. Нурматов Ш. Экинга қанча ўғит керак? // O'zbekiston qishloq xo'jaligi. 2003. -№2. –Б. 3-4.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ЭРОЗИИ ПОЧВЫ НА ОРОШАЕМЫХ ПОЛЯХ

Annotatsiya. Ushbu maqolada noratsional qishloq xo'jaligi faoliyatining yer degradatsiyasiga ta'siri tasvirlangan. Tuproq eroziyasining sabablari va bu hodisaga qarshi kurashning zamonaviy usullari keltirilgan.

Аннотация. В данной статье описывается влияние нерациональной деятельности сельского хозяйства на деградацию земель. Приведены причины эрозии почвы и современные методы борьбы с этим явлением.

Annotation. This article describes the impact of unsustainable agriculture on land degradation. The causes of soil erosion and modern methods of combating this phenomenon are given.

При использовании нерациональной сельскохозяйственной деятельности, ускоряется процесс деградации земель. Основным фактором является неправильная работа с полями, чрезмерное удобрение, использование осушения путем разновидностей дренажа, некорректная обработка и орошение угодий.

Ученые всего мира считают влагу важным фактором плодородия. Истощение и эрозия почвы, в свою очередь, способствует процессу загрязнения грунтовых вод, затвердевшая структура препятствует протеканию воды в более глубокие слои почвы. Эффект плохого дренажа усиливает эрозию из-за плотной засыпки, поэтому плодородность земли может быть недостаточно из-за недостаточности уровня влажности грунта.

Существует множество способов предотвращения эрозии почвы. Эти способы подходят для борьбы с уже имеющейся деградацией. Эрозию почвы можно замедлить при помощи:

1. Использование водосберегающих технологий. При использовании водосберегающих технологий необходимо эффективно и экономно использовать оросительную воду. В настоящий период используются следующие технологии: полив по коротким бороздам, полив через борозду, полив с переменной струей, импульсивный полив, средства для равномерного распределения воды по бороздам.

2. Высадка деревьев, трав и кустарников, которые защищают территорию от ветров, смывов и предотвращает подкисление. Высаживаются деревья создавая несколько лесных полос, возле полей. С одной стороны древесные насаждения будут защищать сельскохозяйственные культуры от атмосферных осадков и ветров, а также укрепляют грунт и предотвращают эрозию. (рис. 1)

Рис 1. Полезащитные полосы орошаемого поля.

3. Севооборот с короткой ротацией. Севооборот предусматривает посев разных культур на поле в течение определенного периода. Такая ротация обеспечивает оптимальный состав и консистенцию почвы, что приводит к большей плодородности полей. Существуют рекомендации касательно периодов ротации культур, опирающиеся на опыт в различных географических зонах.

4. Использование современных систем обработки полей. Механическая вспашка грунта чаще всего приводит к эрозии почвы, а новые современные системы обработки полей позволяют эту проблему устранить, поскольку они предполагают щадящую обработку земли (целостная, не нарушенная структура грунта является краеугольным камнем и наиболее важным компонентом данной технологии).

5. Отказ от чрезмерной обработки полей, особенно сухого грунта. Разновидностью минимальной обработки является нулевая, или прямой посев, предполагающий посев в необработанную почву. Для борьбы с сорной растительностью при этом применяют гербициды. Мульчирующая, консервирующая и иные обработки объединяют различные по интенсивности и глубине технологии плоскорезной, чизельной обработок с сохранением на поверхности поля более 30% стерни и растительных остатков. Растительная мульча позволяет сократить потери влаги на испарение, защитить почву от перегрева и эрозии. Поэтому минимальную обработку относят к почвозащитной.

6. Использование системы контролируемого передвижения техники по полю. Выполненные исследования показали, что контролируемое движение техники (КДТ) по полю способствует снижению уплотнения почвы, улучшению ее физико-механических и биологических свойств (увеличение на 19% инфильтрации почвы, увеличение популяции червей в 10 раз), повышению производительности сельхозмашин, снижению вариативности урожайности и повышению урожая на 15-20%.

Мадина МИРХОСИЛОВА,
соискатель,
Зулфия МИРХАСИЛОВА,
PhD, доцент,
НИУ «ТИИИМСХ».
Шавкат УСМАНОВ,
к.т.н, ст. н. с.,
НИИИВП.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абирова А.А., Насонов В.Г. Рекомендации по оптимальному сочетанию элементов техники полива по бороздам для различных условий Ферганской долины. САНИИРИ. — Ташкент, 2010.
2. Практическое руководство для фермеров. Водосберегающие технологии полива сельскохозяйственных культур и методы борьбы с эрозией почвы. ФАО. — Бишкек, 2018.

ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ КЎМИЛГАН ТУПРОҚЛАРИ ҲАҚИДА

(Учкўприк тумани, Сарикўрғон тепалиги мисолида)

Аннотация. Мақолада Фарғона вилояти Учкўприк туманининг дашт қисмида жойлашган Сарикўрғон тепалигига келтирилган тупроқларнинг асосий биокимёвий хусусиятини, таркибини ўрганиш, тупроқ сифатини баҳолаш масалалари ҳақида фикр юритилади.

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы изучения основных биохимических свойств и состава почв, принесенных на Сарикурганскую возвышенность, расположенную в степной части Учкунприкского района Ферганской области, и вопросы оценки качества почв.

Annotation. The article deals with the study of the main biochemical properties and composition of soils brought to the Sarikorgan Upland, located in the steppe part of the Uchkuprik district of the Ferghana region, and the issues of assessing soil quality.

Тарихий маданий (этнографик) вилоятлар ягона тарихий тақдири ҳамда ўхшаш ландшафтларда яшовчи халқларнинг узоқ йиллик ўзаро таъсирлари натижасида маълум маданий жамоада шаклланади. Бундай вилоятларда вақт ва ҳудудда маҳаллий ўзига хос хусусиятларга, умумий моддий ва маънавий маданиятга эга бўлган тарихий ўтмиш вужудга келади.

Сарикўрғон — Фарғона вилоятининг Учкўприк туманида, Сўх дарёсининг қуйилиш қисмида жойлашган қишлоқ. Манбаларда келтирилишича, Сарикўрғон замини, асосан, сариқ рангли соз тупроқдан таркиб топган бўлиб, “сариқ тупроқли қалъа” деб юритилган. Яна бир манбага кўра, қишлоқ номи форсча “сар” ва кўрғон сўзлари бирикмасидан ҳосил бўлиб, бош кўрғон маъносини англатади. Аммо қатор олимларнинг фикрига кўра, Сарикўрғон атамаси ўзаги — “сар” форс-тожик тилидаги “ҳисор”, яъни “қаср” сўзи қисқартмасидир. Сарикўрғон – Археологик тепалик бўлиб, бу объектини вужудга келиши антик ҳамда илк ўрта асрлар даврига мансуб. Аниқ санаси I-VII-VIII асрларга тааллуқли ҳисобланади. Биринчи бўлиб мазкур кўрғон ёдгорлигини 1882 йилда адабиётларда А.Ф.Миддендорф томонидан қайд этилган. Тарихчилардан В.В.Бартольд араб тарихчи ва географларининг қайдларига эътибор беради. 1939 йили М.Е.Массон ва Я.Фулумовлар Сарикўрғоннинг биринчи режаларини аниқлашиб, тахминан эраминдан олдинги асрга мансуб дейишган. Мазкур кўрғон тўрт бурчак шаклида бўлиб, фасад қисми кунчиқарга қараган, устки майдони 60-60 м бешта минора қолдиқлари аниқланган бўлиб, минораларнинг тўрттаси кўрғоннинг четларида, ўртасида эса битта минора шарқий фасадда жойлашган. Ҳозир бу ердаги афсонавий тепалик бундан шохидлик бериб турибди. Маълумки, қасрлар, асосан, аҳоли зич яшайдиган ҳудудларда бунёд этилган. Сарикўрғон сувбоши, яъни Сўх дарёси ўнг тарафида жойлашган бўлиб, сувининг сероб, тупроғи унумдор бўлган.

Тарихчи олимлар Ҳ.Ҳасанов ва Т.Рўзиевларнинг излашларига кўра, эрамининг VIII-XI асрларга дахлдор бўлган Тамашон шаҳри ҳозирги Сарикўрғон ҳудудига тўғри келади. Ушбу кент қадимда Ҳўқанди Латиф сингари гуллаб-яшнаган. XIII асрда мўғуллар томонидан тўлиқ яқсон қилинган. Кейинчалик Қўқон мудофааси ва сув таъминотини тўғри тақсимлаш, Сўхдан чиқиб келадиган асосий сув йўлини назоратда ушлаш мақсадида қаср харобалари устига мудофаа кўрғони — қалъа қурилган. Фарғона вилоят маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат инспекцияси томонидан 20.05.2014 йилда паспорт тuzилган. Паспорт тузувчи Т.Собиров, Холматовлар берган маълумотга кўра, 2013 йили Ўзбекистон республикаси Фан-

лар Академияси Археология институтининг археолог экспедицияси томонидан қайта тадқиқ этилган. Бугунги кунда ёдгорлик қисман вайрон бўлган. Бизнинг илмий ишимизнинг асосий вазифаси эса Сарикўрғон тепалигига келтирилган тупроқларнинг асосий таркиби, биокимёвий хусусиятлари, агрофизик хусусиятларини ўрганишдан иборат. Тадқиқотлар услубиёти асосини ўрганилган ҳудудлар тупроқ хариталари маълумотларини таҳлил қилиш, қиёсий географик, тупроқ – картографик, лаборатория камерал-аналитик тадқиқотлар натижаларини умумийлаштириш ҳамда суғориладиган ерларни сифатини баҳолаш услублари ташкил этади. Тайёргарлик, дала, камерал ва картографик ишлар йўриқнома асосида, лаборатория – аналитик ишлари умумқабул қилинган услубиётлар асосида ҳамда тупроқ сифатини баҳолаш ишлари кўрсатма асосида бажарилди.

Тупроқ-иқлим шароитлари вилоятлар бўйича турлича фарқланганидек, Фарғона водийси ҳудудларида ҳам турлича кўрсаткичларда ифодаланган, бу табиий шароитларнинг бир хилда эмаслигидан далолат беради. Қишлоқ хўжалиги экинлари экиладиган ўсимлик навларини, уларни физиологик талаблари, ўсиш даври, ҳароратнинг етарли бўлиши ва тупроқ-иқлим шароитларига мос келишига кўра, танлаб жойлаштириш, ҳароратнинг муқим кўтарилиш муддатлари амалиётда муқим аҳамиятга эга.

Сарикўрғон тепалиги қадимда унумдор тупроқлар тарқалган бўлиб, бу ерда қишлоқ хўжалиги кенг тараққий этиб

аҳолини асосий маҳсулотларга бўлган талабини қондириб келган. Шунингдек, бу ерларда суғориладиган дехқончилик кенг ривожланган ва Сўх дарёсининг асосий суғориш тармоғи шу тепаликнинг ёнидан оқиб ўтган бўлиб, барча қўшни қишлоқлар аҳолиси озуқага бой бўлган сув билан таъминланган. Сарикўрғон тепалигидан йиллар давомида қаср сифатида фойдаланилган ва кўмилган тупроқларнинг асосий унумдорлик ҳолати ҳамда тупроқ таркибидаги озукавий элементлар

ўсимликлар учун қандай ҳолатда фойдаланилиб келинганлиги асосий Сўх дарёсининг суви таркибидаги макро ва микро элементлардан фойдаланиш кўрсаткичи ўрганиб чиқилди.

Саноат ЗАКИРОВА,
қ.х.ф.д., профессор,
Гўзалхон ОСТАНАҚУЛОВА,
тадқиқотчи,
Фарғона давлат университети.

АДАБИЁТЛАР

1. Миддендорф Ф. Очерки Ферганской долины. С-Пб., 1982.
2. Петров А.Д. Развалины Муг-тепе у селения Сары-курган.-ПТКЛА.1914, т.18.
3. Бартольд В.В. Туркестан в эпоху монгольского нашествия. Собр. соч. 1. 1. М.: 1963.
4. Гулямов Я.Г. Отчет о работе третьего отряда археологической экспедиции на строительстве БФК // В кн.: Труды института истории и археологии АН УзССР, том 4, Ташкент, 1951, стр. 85-122;
5. Горбунова Н.Г. Итоги исследования археологических памятников Ферганской области (к истории культуры Ферганы) // СА, No.3, 1979, стр.16-34; 7.
6. Анарбаев А.А., Сайфуллаев Б.К., Саидов М.М. Археологические исследования в г. Коканде и его окрестностях. - Самарканд, 2014. - С.88.
7. Юлдашев Г, Закирова С, Исагалиев М. "Орошаемых земельный фонд Ферганской долины". Тошкент, 2008 г.
8. Артикова Г, Закирова С, Юлдашев Г. "Сарикўрғон археологик тепалигининг шаклланишига доир маълумотлар". "Агро илм" журнали. Тошкент, 2021. №4-сон.

УЎТ: 620.92:631.243.36

ТАДҚИҚОТ

БИОГАЗ ТАРКИБИДАГИ МЕТАН КОНЦЕНТРАЦИЯСИНИ АНИҚЛАШ АЛГОРИТМИНИ НЕЙРО-НОРАВШАН ТИЗИМ ЁРДАМИДА АМАЛГА ОШИРИШ

Аннотация. В статье анализируется проблема предотвращения возможных последствий при анаэробном сбраживании сельскохозяйственных отходов с получением биогаза в виде готового конечного продукта, а также создание математической модели, используемой для прогнозирования производительности объекта с использованием адаптивного нейро-нечеткого моделирования для временного ряда.

Annotation. The article analyzes the problem of preventing possible consequences during the anaerobic digestion of agricultural waste with the production of biogas in the form of a finished end product, as well as the creation of a mathematical model used to predict the performance of an object using adaptive neuro-fuzzy modeling for a time series.

Биогаз олишда техник ва иқтисодий тизимларнинг мураккаб бошқарув объектлари сифатида хусусиятларини ўрганиш, уларни бошқариш усулларини таҳлил қилиш, кириш маълумотлари сифатининг ўзгарувчанлиги шароитида ишлашнинг ўзига хос хусусиятлари ва нейро-норавшан тизимлар назарияси усулларига асосланиб, башоратлаш моделларини қуриш қарорларни қўллаб-қувватлаш воситаси сифатида кўриб чиқишдан иборат.

Тажриба қуйидагича амалга оширилди. Намлиги 60, 66, 70, 80% бўлган қорамолларнинг ҳамда қишлоқ хўжалик чиқиндилари мос равишда реактор-метан резервуарига юкланиб, улар эса герметик ёпилиб, сув билан тўлдирилган идишга ўрнатилди. Газ сиғимлари реактор танкларига уланган бўлиб, ундан илгари ҳаво сўриб олинган бўлиб вакуум ҳолатига келтирилган. Реакторлар атрофидаги сувлар ҳар кун бир марта қиздирилиб турилди. Вақти билан газ сиғимларида бирламчи газлар пайдо бўла бошлади, бу эса гумбазларнинг кўтарилиши билан аниқланди. Тадқиқотларнинг ҳар 10 кунда, жами икки марта миқдорини ва унинг таркибидаги метан концентрацияси аниқлаб борилди. Умумий ферментация муддати 20 кундан ошмади.

Қурилмадан олинган газ аралашмасининг таркиби хроматографик усулда аниқланди. Таҳлил қилиш учун стандарт конфигурациядаги ЛХМ-80 хроматографи ишлатилди.

Газ таркибини аниқлаш усули «Қуруқ газ. Компонент таркибини аниқлаш усули» ГОСТ 14920-79 га мос равишда аниқланди.

Олинган газнинг моддий таркибини аниқлаш сифатли таҳлилга мос бирикмалари ёрдамида амалга оширилди: CO_2 , O_2 , H_2 ва қиёслаш аралашмаси: 28% $\rightarrow CO_2$; $[CH_4] \rightarrow 72\%$. Ҳар бир моддани сақлашнинг вақтига мувофиқлигини аниқлаш кўшимча қўшиш ва таққослаш усуллари билан аниқланди. Аралашманинг таркиби ички нормаллаштириш усули билан ҳисоблаб чиқилди.

Демак, башоратлаш ёрдамида биогаз олишни юқоридаги усулларга риоя қилган ҳолда, биогаз таркибидаги метан миқдорини ошириш учун технологик жараён моделини чизикли бўлмаган боғлиқлигини аниқлашнинг тўртта усулдан фойдаланиш мумкин. Булар: чизикли регрессия модели; квадратик регрессия модели, норавшан билимлар базаси; нейро-норавшан моделлари.

Башоратлаш муаммоси ва унинг ечими. Биогаз олишда унинг таркибида метан миқдорини оширишнинг асосий хусу-

сиятлардан бири, олинган газнинг ёниш ва иссиқлик калориясини ошириш, ёниш жараёнига таъсир этадиган омилларни аниқлаш учун қуйидагиларга амал қилиш зарур бўлади:

а) Мавжуд муаммони ва бажарилиши лозим бўлган вазифаларни формализациялаш, буларга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- таснифлаш ва тавсифловчи шкалаларни яратиш;
- дастлабки фактик маълумотларни тўплаш ва тизимга ўқув намунасини киритиш.

б) Моделни синтез қилиш ва текширишни амалга ошириш.

в) Башоратлаш учун хусусиятларнинг қийматини баҳолаш. Вазифани ҳал қилиш учун энг зарур бўлган белгиларни аниқлаш.

г) Қуйидаги саволларга жавоб бериш орқали моделни таҳлил қилиш керак бўлади, яъни: омиллар маҳсулот чиқаришга қандай таъсир қилади?

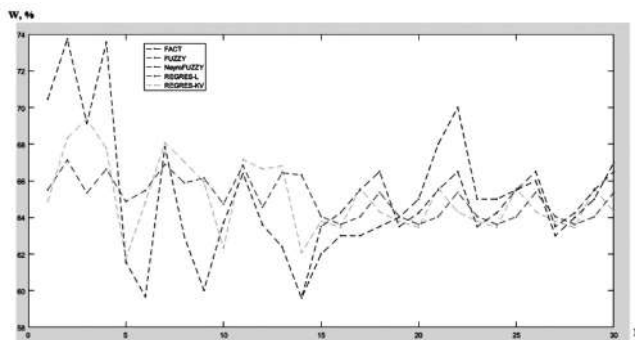
д) Олинган натижаларни таҳлили асосида, маҳаллий бўлмаган нейронлар ва семантик хусусиятлар тармоқларининг график шаклида кўрсатилади.

Тажриба натижаларини ҳисоблаш.

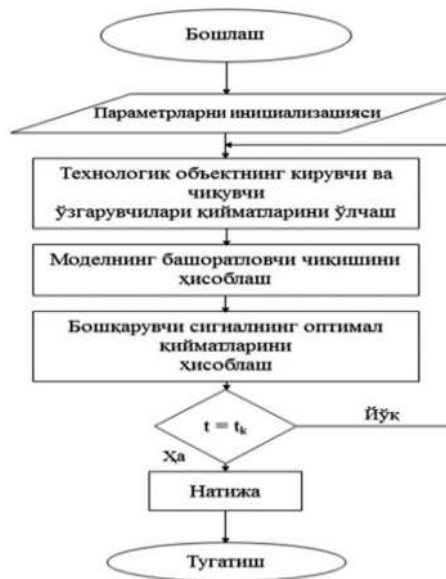
Қишлоқ хўжалиги чиқиндиларидан уларни анаэроб ферментация қилиш орқали биогаз ишлаб чиқишда унинг ёниш хусусиятларини белгилувчи асосий параметр бу метан ҳисобланади. Ушбу параметрнинг юқори концентрация миқдорига эга бўлиши учун унга бир нечта салбий омиллар таъсир қилади. Ушбу таъсир этувчи омилларнинг параметрлари биогаз ишлаб чиқишда қўлланиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари чиқиндилари тури ва ҳажми 1-жадвалда келтирилган.

Бу параметрларни ишлаб чиқаришни башоратлаш қуйидаги таъсир этувчи омилларга қараб қуриш талаб этилсин, жумладан: x_1 – намликга (а), x_2 – биореактор ичидаги босимга (б), x_3 – биомасса ҳароратига (в) ва y – метан концентрациясининг миқдорининг (г) кўрсаткичлари.

Нейрон тармоқ функциясидан фойдаланиб, маълумотлар базасини киритиб ҳамда нейро-норавшан тизим ёрдамида ва унинг моделини тузамиз (1-расм) ва унинг алгоритми ишлаб чиқилади (2-расм). Нейро-норавшан тизимнинг ўқув маълумотларига мослашиш графиги 1-расмда ва алгоритми 2-расмда келтирилган.

1-расм . Нейро-норавшан моделнинг тузилиши.

2-расм . Нейро-норавшан башоратловчи регулятор алгоритми.

Графикдан кўриниб турибдики, нейро-норавшан тизим ўқув намунасини тўғри тасвирлай олди.

1-жадвал.

Чиқиндилар турлари ва ҳажми (кг)	X_1 намлиги (%)	X_2 босим (МПа)	X_3 ҳарорат ($^{\circ}\text{C}$)	Олинган биогаз ҳажми, $\text{м}^3/\text{кг}$	Биогаз таркибидаги метан миқдори (концентрацияси) %
Буғдой сомони, мол гўнги, маккажўхори пояси аралашмаси	60	0,1134	40	0,29	62
			45	0,95	63
			50	0,3	63
			55	0,3	63,5
	66	0,1134	40	0,32	64
			45	0,33	65
			50	0,34	68
			55	0,35	70
	70	0,1253	40	0,3	65
			50	0,32	65
			45	0,33	65,5
			55	0,335	66
80	0,126	40	0,28	63	
		45	0,29	64	
		50	0,3	65	
		55	0,32	67	

Хулоса. Тадқиқот натижасида ўтган даврлар учун ҳақиқий маълумотлар намуналари бўйича ўқитилган адаптив нейро-норавшан тармоқлар кўринишидаги тахминий моделларни қуришга асосланган чиқиндини башоратлаш усули таклиф этилган. Таклиф этилган усул асосида аппроксимация қилинган башоратлаш модели яратилди.

Башоратлаш моделини танлашда бошқа мавжуд усулларга нисбатан афзалликларини кўрсатадиган норавшан тўпламлар ва нейрон тармоқлардан қуйидаги келтирилган ва улардан фойдаланиш хусусиятлари кўриб чиқилган.

1. Формализацияланмаган ёки ёмон формализация-

ланган вазифаларни ҳал қилишда самарадорлик. Нейрон тармоқларга асосланган усулларнинг маълум бўлган афзалликларидан энг жозибадорларидан бирини ажратиб кўрсатиш керак - моделнинг қатъий математик спецификациясига эҳтиёжнинг йўқлиги, бу ёмон формализация қилинадиган жараёнларни башорат қилишда муҳим ҳисобланади.

2. Атроф-муҳитнинг тез-тез ўзгаришига бардош бера олиши. Нейроннинг афзалликлари тармоқлари «ўйин қоидалари» тез-тез ўзгарганда сезиларли бўлади: башоратлаш қилинган жараён мавжуд бўлган муҳитда қатнашиши, шунингдек, таъсир этувчи омилларнинг таъсирининг характери.

3. Катта ҳажмдаги зиддиятли маълумотлар билан ишлашда самарадорлик. Конуниятларнинг яширинган кўплаб таҳлил қилинадиган маълумотлар мавжуд бўлганда, нейрон

тармоқлар афзалроқ бўлади. Бунда таъсир этувчи омиллар ўртасидаги турли хил чизиқли бўлмаган ўзаро таъсирлар ҳам автоматик равишда ҳисобга олинади.

4. Тўлиқ бўлмаган маълумотлар билан ишлашда самарадорлик. Нейрон тармоқлардан тўлиқ бўлмаган ёки «шовқинли» маълумотларга эга бўлган, шунингдек, интуитив ечимлар билан тавсифланган вазифаларда фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Биогаз ишлаб чиқиш мисолида метан концентрация ҳажмини башоратлаш нейрон тармоқларнинг норавшан тўпламлари технологияларидан фойдаланган ҳолда амалга оширилди.

Хусниддин АБДУЛЛАЕВ,
таянч докторант,

«ТИҚХММИ» Миллий тадқиқот университети.

АДАБИЁТЛАР

1. Веденеев, А.Г. Биогазовые технологии в Кыргызской Республике / А. Г. Веденеев, Т. А. Веденеева. – Бишкек: Типография «Евро», 2006. – 90 с.
2. Каландаров П.И., Абдуллаев Х.Х. Газ ишлаб чиқаришда биомасса намлигини назорат қилишда ўлчов асбобларини қўллаш. Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институтидаги «Нефть ва газ саноатида замонавий технологиялар ва инновациялар» мавзусида Республика илмий-амалий конференция. 2021 йил 22-23 май. Б. 495-499. DOI: 10.13140/RG.2.2.22526.92486
3. Jang J.-S. R. ANFIS: Adaptive-Network-Based Fuzzy Inference System // IEEE Trans. Systems & Cybernetics. – 1993. – Vol. 23. – P. 665 – 685.
4. Nauck D., Klawonn F., Kruse R. Foundations of Neuro-Fuzzy Systems. John Wiley & Sons.- 1997.- 305p.

УДК: 631.316.022

ИССЛЕДОВАНИЕ

СРАВНИТЕЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СТОЕК ЧИЗЕЛЯ-КУЛЬТИВАТОРА

Аннотация. В статье приведено сравнительное экспериментальное исследование различных конструкций рабочих органов стоек чизеля-культиватора на тяговое сопротивление, качество крошения почвы и устойчивость глубины хода рабочего органа.

Annotation. The article presents a comparative experimental study of various designs of working bodies of chisel-cultivator racks for traction resistance, the quality of soil crumbling and the stability of the working body stroke depth.

Чизели-культиваторы ЧКУ-4, ЧКУ-4А, имеющие прямую жесткую стойку для крепления рабочих органов на раме, при встрече с препятствиями испытывают большую динамическую нагрузку, особенно на повышенных скоростях движения и выходят из строя. Кроме того, на засоренных, участках стойки рабочих органов забиваются растительными остатками. В СНГ и за рубежом (до 80%) в последние годы стали широко применять культиваторы с упругими стойками, позволяющими довольно существенно снизить тяговое сопротивление при улучшении качества обработки почвы. На основе патентных исследований и априорных данных мы выбрали для сравнительных испытаний жесткую, пружинно-предохранительную и упругоспиральную стойки рабочего органа (рис. 1).

Радиус кривизны лобового профиля составлял соответственно 185;190 и 190 мм, угол вхождения рыхлительной лапы — 35°.

Энергетические показатели измеряли методом тензометрирования, качество крошения и устойчивость глубины хода рабочего органа определяли по стандартной методике «Машины и орудия для поверхностной обработки почвы, программа и методы испытаний».

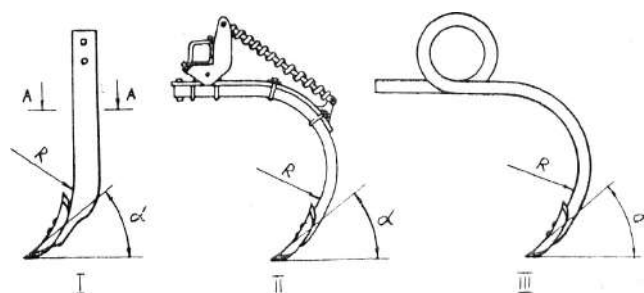

Рис.1. Варианты стоек:

I-жесткая; II-пружинно-предохранительная стойка; III-упругоспиральная стойка.

Опыты проводили при скоростях движения 1,51; 2,02; 2,94; 3,57 м/с, твердости почвы в среднем 2,08 МПа, влажности 16,11%.

На рис. 2 видно, что тяговое сопротивление всех стоек меняется криволинейно, причем с повышением скорости постепенно возрастает.

При одинаковой скорости движения и глубине обработки у упругоспиральной стойки оно на 25—30% меньше, чем у серийной жесткой. Это объясняется тем, что в процессе

работы упругая стойка из-за переменного сопротивления почвы совершает вынужденные колебания.

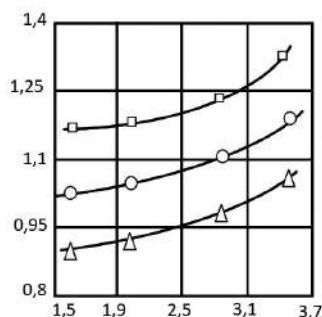

Рис. 2 Зависимость тягового сопротивления рабочих органов от скорости движения. 1, 2, 3 соответствуют I, II, III на рис. 1.

Тяговое сопротивление у пружинно-предохранительной стойки меньше, чем у серийной, но больше, чем у упруго-спиральной.

Причиной ухудшения устойчивости глубины обработки с большим отклонением от установочной глубины является плохая заглубляемость жесткой стойки.

У пружинно-предохранительной стойки из-за остаточной деформации пружин снижается их упругость, следовательно, нарушается глубина обработки и ухудшается качество крошения почвы.

Таким образом, лучшие агроэнергетические показатели обеспечивает упругоспиральная стойка.

**Ахмаджон НАСРИТДИНОВ,
Гулноза ДАДАХАНОВА,**

Наманганский инженерно-технологический институт.

ЛИТЕРАТУРА

1. Рябцев Г. А., Кондратьев Е.Д. Пути снижения тягового сопротивления. Техника в сельском хозяйстве.-1972.- 5.-С.52-53.
2. Сакун.В.А. О путях снижения энергоемкости обработки почвы. Вестник сельскохозяйственной науки.-1978.- 3.- С.118-130.
3. Завражнов А.А. Модели и методы решения задачи движения упругозакрепленного рабочего органа в почвенной среде. Исследования и разработка почвообрабатывающих и посевных машин. Сб. научн. тр. НПО ВИСХОМ.-М., 1985.-С.63-80.
4. Кушнарев А.С., Волков Л. Н., Базаров В.П. К вопросу снижения тягового сопротивления и улучшения агротехнических показателей культиваторов с упругой подвеской рабочих органов. Научные основы проектирования сельскохозяйственных машин.-Ростов-на-Дону, 1980.-С.77-84.

УДК: 631.352

ИССЛЕДОВАНИЕ

КОСИЛКА РОТОРНАЯ ДЛЯ СБОРА СЕМЯН ПУСТЫННЫХ КОРМОВЫХ РАСТЕНИЙ

Аннотация: Тадқиқот мақсади чўл озўқабон ўсимликларининг уруғларини механизациялашган ҳолда йиғиштиришда уларни ўриб майдаланган массадан ажратиши жараёнини фаоллаштириши орқали уруғ йўқотишларини камайтиришидир.

Аннотация: Целью исследования является снижение потерь семян за счет активизации процесса их отделения от измельченной массы при механизированной уборке семян пустынных кормовых растений.

Annotation: The aim of the study is to reduce seed losses during mechanized harvesting of desert fodder plants by activating the process of their separation from the crushed mass.

Узбекистан располагает более чем 17 млн. гектаров пустынных и полупустынных (аридных) пастбищ, где содержится каракулеводство и пастбищное животноводство в целом. В целях поддержания кормовой продуктивности пастбищ необходимо систематически проводить мероприятия по их улучшению путем засева и подсева перспективных высокоурожайных кормовых растений. Для этого необходимо иметь достаточный фонд семенного материала. Солидные объемы потребности обуславливают необходимость механизированной заготовки семян.

Для уборки семян, в основном, используют зерновые комбайны и подборщики-измельчители.

В соответствии с рекомендациями зерновой комбайн соответствующим образом переоборудуют:

- деревянные планки мотвила наращивают эластичным материалом;
- бичевой барабан молотильного барабана заменяют штифтовым;

- нижнюю часть клавиш соломотряса закрывают планками из стального листа;

- транспортировку семенного вороха в бункер без забоев обеспечивают всасывающим вентилятором, заимствованным от хлопкоуборочной машины.

При уборке подборщиком-измельчителем семенники предварительно скашивают в валки и просушивают.

Недостатком обеих машин является повреждение семян, в первом случае – в молотильной части комбайна, во втором – в измельчительном барабане подборщика-измельчителя.

Известна также, «Роторная косилка» по авторскому свидетельству №288826, Косилка содержит роторный режущий аппарат, дефлектор, для транспортировки срезанной массы, накопительный бункер, опорные колеса и колеблющееся решето, один конец которого закреплен в шаровом шарнире, а другой – опирается на пружины. Привод решета в колебательное движение выполнен от опорных колес. Бункер имеет разгрузочный клапан для выгрузки скошенной массы и раз-

грузочный лоток с крышкой для выгрузки семян.

В работе косилка срезает роторным режущим аппаратом кусты растений, одновременно измельчает их и транспортирует в бункер за счет швыркового эффекта и воздушного потока, создаваемого ротором. Срезанная масса вместе с семенами попадает на колеблющееся решето. Семена сквозь скошенную массу и решето просеиваются на дно бункера, а кормовая масса остается на решете. По мере набора определенного объема кормовую массу и семена выгружают.

Недостатком этой машина является — недопустимо большие потери семян из-за ухудшения процесса сепарации их по мере накопления скошенной массы на поверхности решета. При выгрузке накопленной массы семена уходят в потери вместе с сеном.

Задачей исследования является снижение потери семян путем активизации процесса выделения их из измельченной массы.

Поставленная задача решается установкой в бункере косилки активного сепаратора вороха, выполненного в виде каскадно расположенных вращающихся лопастных барабанов, лопасти которых выполнены в виде эвольвенты, а над передней частью сепаратора шарнирно располагается сетчатый отражатель, причем в целях активизации процесса сепарации семян частота вращения лопастных барабанов последовательно увеличивается.

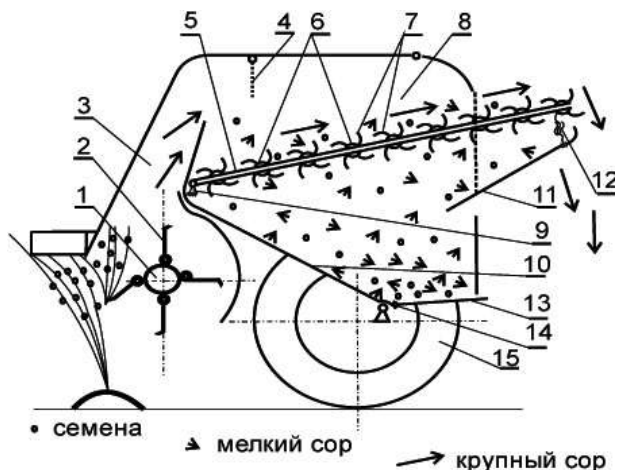

Рис.1. Схема косилки для сбора семян пустынных кормовых растений.

Косилка включает ротор 1 с ножами 2, дефлектор 3, сетчатый отражатель 4, сепаратор 5 с каскадно установленными лопастными барабанами 6 и накопительный бункер 8 с днищем 10, снабженным разгрузочным лотком 13 и опирающимся на колеса 15. Передняя часть сепаратора через шарнир 9 соединена с началом неподвижной части 10 дна бункера 8, а задняя часть соединена с поддоном 11 через винтовой механизм 12. Лопасти 7, барабанов 6 сепаратора выполнены по эвольвенте (рис. 2).

Привод лопастных барабанов может осуществляться от вала ротора 1 или от ходовых колес 15. Лопастные барабаны связаны между собой общей клиноременной или

цепной передачей 16, охватывающей приводные шкивы или звездочки 17 всех барабанов. Для надежности привода между приводными шкивами или звездочками установлены натяжные ролики 18 (рис.3).

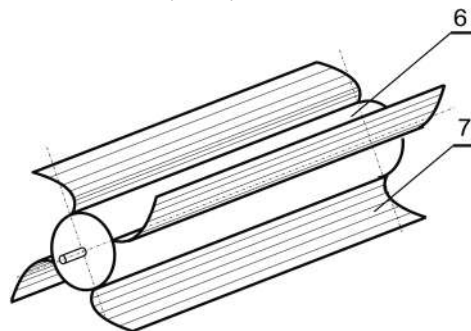

Рис.2. Барабан сепаратора.

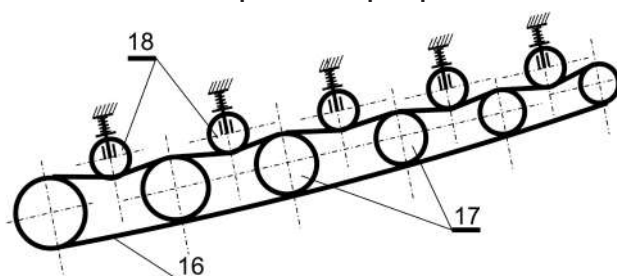

Рис.3. Привод барабанов.

Косилка работает следующим образом. При движении машины по полю режущие ножи 2 ротора 1 срезают, частично измельчают срезанные растения и за счёт швыркового эффекта, а также создаваемого ими воздушного потока по дефлектору 3 транспортируют в бункер 8. В процессе динамических воздействий технологического процесса: срезание, измельчение, транспортировка, семена отделяются от стеблей. Измельченная масса, отражаясь от сетчатого отражателя 4, непрерывным потоком, поступает на переднюю часть сепаратора 5. Лопасти 7 каскадно установленных барабанов 6 сепаратора 5 (Рис.1 и Рис. 2), перемещают поток массы с барабана на барабан, при этом благодаря большей скорости вращения последующего барабана относительно предыдущего-растягивают поток массы, увеличивая тем самым активность процесса сепарации семян. Таким образом, хорошо вспушиваемый, перемешиваемый и растягиваемый поток массы перемещается к выходу. При этом семена, пройдя через промежутки лопастных барабанов, попадают в бункер. Крупная стебельная масса, дойдя до конца сепаратора, падает на прокос и может использоваться как обычный пастбищный корм.

Получаемый эффект определяется снижением механического повреждения и потери семян.

Бахтиёр ТУЛАГАНОВ,
ст. преподаватель,
Рустам ХУДАЙКУЛОВ,
ассистент,
НИУ "ТИИИМСХ".

ЛИТЕРАТУРА

1. А.С. № 288826 "Роторная косилка" 17.12. 1971 г.
2. З.Абдуллаев М. Механизированный сбор семян дикорастущих растений //Сельское хозяйство Узбекистана. - №10. Ташкент, 1970.

Яхшидан боғ қолади

Инсон ҳаёти севган касбини умрининг мазмунига айлантириши, жондан азиз элига ва Ватанига қилган беминнат хизматлари ҳамда эришган ютуқлари билан ўлчанади. Республикамиз иқтисодиёти ва сув хўжалиги соҳаси ривожига катта ҳисса қўшган етук муҳандис, олим, фидойи мироб ва моҳир раҳбар Хурсанд Тошев ана шундай инсон эди.

1935 йил Косон туманидаги Оброн қишлоғининг фаол меҳнаткашлари оиласида дунёга келган Хурсанд ака мактабни 1952 йилда битириб, ўша йили кириш имтиҳонларини муваффақиятли топширган ҳолда Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти Гидромелиорация факультетининг талабасига айланди.

Меҳнат фаолиятини 1957 йил Косон тумани Пўлати ҳудудидаги иккинчи машина-трактор станциясида муҳандис сифатида бошлаб, ўша йилнинг ноябрь ойида Китоб тумани сув хўжалиги бўлимининг ишлаб чиқариш бўлимига муҳандис вазифасига ўтди. 1958 йил Косон туманининг ишлаб чиқариш бўлимида муҳандис, 1961 йил катта муҳандис сифатида ишлаб, илк марта туман кенгашига депутат этиб сайланди.

Ўша кезларда Қашқадарё дарёсининг чап томонида жойлашган, воҳанинг Комилон, Қатагон, Майманақ, Қарлиқ, Сарик, Муборак ва бошқа қишлоқлари ҳудудидаги суғориладиган ерларни зарур обихаёт билан таъминлаш мақсадида “Косон” канали секундига 20 кубометр сув ўтказадиган қилиб қайта қурилди. Оброн қишлоғидан Қашқадарёга ташлама барпо этилди. “8 март” каналидан Пўлати қишлоғигача янги канал қурилди. “Сарик” канали қайта қурилиб, Муборак туманининг сув таъминоти тубдан яхшиланди.

1962 йилдан эътиборан Қарши, Косон ва Бешкент туманларига сувни бўлиш ва дарёдан келадиган ёгингарчилик ҳамда сел сувларини беҳатар ўтказиш мақсадида 600 кубометр сув ўтказиш қобилиятига эга бўлган, янгидан барпо этилаётган Қарши гидроузели қурилишига бошлиқ этиб тайинланди. Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларининг қўшилиши натижасида йил охирида Сурхондарё вилоят суғориш тизимлари бошқармасига бош муҳандис вазифасига ўтказилди. 1965 йилгача ушбу вазифада ишлаб, “Жанубий Сурхон” сув омбори, “Шеробод” магистрал канали, “Шеробод” насос станцияси ва “Шеробод” машина каналларининг қурилиши, “Занг” каналини қайта қуриш, “Занг” гидроузелини барпо этиш, “Ўғригузар” насос станциясини ишга тушириш, Сурхон-Шеробод массиви ҳамда вилоятда янги ўзлаштирилаётган ерларда давлат

хўжаликлари ташкил этиш ишларида бевосита иштирок этди.

1965 йил Қашқадарё вилоят суғориш тизимлари бошқармасига бош муҳандис этиб тайинланиб, шу даврда долзарб бўлган Китоб тумани Макрид массивига ғўза ва бошқа қишлоқ хўжалик экинларини экиш учун “Дам” каналини 15 километрга узайтириш ва кенгайтириш, Қашқадарё сел сувларини Девхона чуқурлигига тушириш, Қумдарё дарёсидан янги бетон канал ва “Қалқама” сув омборини қуриш лойиҳалари тайёрланишига бош-қош бўлди.

Хурсанд ака Тошев нафақат ўзи туғилган Қашқадарё вилоятида, балки Сурхондарё ва кейинчалик Жиззах вилоятларида ҳам сув хўжалиги соҳасида турли раҳбар лавозимларида ишлаб, кўплаб бунёдкорлик ва қурилиш ишларида, шунингдек, чўлларни ўзлаштириш, давлат хўжаликлари ташкил этиш борасида жонбозлик кўрсатди. Айниқса, у Марказий Осиёда ягона аккумулятор (Жиззах вилоятида жойлашган), шунингдек, металлургия, оҳақ заводлари ва бошқа зарур саноат, маданий ҳамда маиший корхоналарнинг қурилиш ишларида фаол қатнашди.

1984 йил декабрда Хурсанд Тошев Ўзбекистон Олий Кенгашининг депутатлигига сайланиб, Қурилиш ва шаҳар қурилиши қўмитасида раис муовини сифатида фаолият юритди.

Етук муҳандис бўлган Хурсанд Тошев бутун умри ва фаолияти давомида ер майдонларининг сув таъминотини яхшилаш, шифохоналар қуриш, аҳолига ичимлик суви ва газ етказиб бериш, уй-жойлар, ўқув муассасалари, мактаб ва боғчалар барпо этиш, футбол майдонлари, боғ-хийёбонлар, тиббий ҳамда кўплаб маданий-маиший объектлар бунёд этилишига ҳисса қўшди.

Депутатликка сайланган давридаги фаолияти давомида бир қанча муҳим норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, қонунлар тайёрланиши ва қабул қилинишида ташаббускор бўлди. Шунингдек, халқаро аҳамиятга эга кўплаб илмий лойиҳалар амалга оширилишида, зарур қўлланма ва китоблар чоп этилишида меҳнатини аямади.

Ўзининг бутун умрини халқ ва Ватан равнақи, бор билим ва тажрибасини республиканинг сув ва қишлоқ хўжалиги

тизимини ривожлантиришга бағишлаб, “Ирригация умрим мазмуни”, “Синов ёхуд Эскианҳор канали бунёдкорлари ҳақида қисса” ҳамда “Дарёлар туташган диёр” номли китоблар нашр эттирди.

Хурсанд Тошевнинг фидокорона меҳнатлари муносиб қадрланиб, “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ирригатор” фахрий унвони, “Хурмат белгиси” ордени ва яна бир қанча медаллар билан тақдирланган.

Бу фидойи инсон республикамизнинг қайси ҳудудида, қандай лавозимда ишлаганин, аввало одамларга хушмуомалалиги, билим ва тажрибаси, жонкуярлиги билан хурмат ва обрў қозонди.

Аслида ота-оналар фарзандига исм танлаётганда унинг маъносига қаттиқ эътибор беради. Хурсанд акага ҳам бу исми кўйишаётганида “ҳаётда шод-хурсанд бўлиб юрсин, одамларнинг қорига яраб, қувонишига сабабчи бўлсин” деган эзгу ниятларни кўнглидан ўтказишган бўлса, ажаб эмас.

Ҳақли равишда айта оламизки, Хурсанд ака яқинларининг бу ниятини ушалтирди. Элу юртнинг қорига яраб, кўплаб инсонларнинг дуосини олди. Бунинг ростлигига шубҳа қилмаймиз. Чунки Ўзбекистон Қаҳрамони, халқимизнинг ардоқли шоири Абдулла Орипов бу инсонни 70 ёшга тўлиши муносабати билан табриклар экан: “Мабодо “Ўзбекистоннинг яхши одамлари” деган китоб яратилса, биринчи ўринга Хурсанд Тошев қўйилади” дея ҳақиқий баҳони берган эди.

Қолаверса, халқимизда “Яхшидан боғ қолади” деган пурмаъно ҳикмат бор. Гарчи Хурсанд ака жорий йилнинг 23 август санасида Яратганга омонатини топшириб, абадият дунёсига кетган бўлса-да, ортида қолган фарзандлари, шогирдлари бу жонкуяр ота ва фидойи устозни ҳеч қачон унутмайди. Чунки бу яхши одамдан бир эмас, бир нечта боғ, ободлик қолди.

Бир гуруҳ шогирдлари.

Ватанилизм нуқтақилигининг тоғли 31 йиллигини нишонлаш ҳақидаги давлатимиз раҳбари имзо чеккан, фармони қўқир эканман, бежосдан кўнглимдан “бу кунларга етганлар бор, етмаганлар бор” ибораси ўтди...

10 йил аввал фидойи чўлқувар, атоқли давлат ва жамоат арбоби, 1963 йилдан, улрининг ожиригача “Ўртаосиёирсовхозқурилиш” Бош бошқармаси қитлоқ хўжалик бошқармаси бошлиғи бўлган **Абдулхай Тоирович Тоиров**нинг 100 йиллиги нишонланадиган бўлди.

ХАЛҚ ЁДИДА ҚОЛГАН ЧЎЛҚУВАР

Абдулхай Тоиров 1912 йил 12 октябрида Шаҳрихон шаҳрида туғилган ва кейинчалик қишлоқ хўжалигининг йирик дарғаларидан бирига айланган. У киши ўтган асрнинг 30-50 йилларида Тошкент вилоятидаги Оржоникидзе (ҳозир Қибрай), Қорасув (ҳозир Зангиота) туманларида қишлоқ хўжалик бўлими бошлиғи, Тошкент вилояти техник экинлар бошқармасининг бошлиғи бўлиб ишлаган, Сирдарё туман ижроқўмининг раиси, Мирзачўл (ҳозир Гулистон) туман партия комитети биринчи котиби, Бухоро, Наманган, Сурхондарё (Қашқадарё вилояти билан қўшилган вақтда) вилоятлари ижроқўм раиси, Бухоро ва Наманган вилоят партия комитетлари биринчи котиби бўлиб сайланган.

1955-1960 йилларда А.Тоиров Наманганда ишлар экан, Ўзбекистон Олий Совети Президиумининг аъзоси бўлган. У киши ишлаган даврда вилоят қатор кўрсаткичлар бўйича Ўзбекистонда пешқадамлардан бўлган. Ҳали-ҳали вилоятда у киши амалга оширган кўплаб ташаббуслар эсланади.

Абдулхай акани республикамизда кўпроқ моҳир деҳқон, чорак аср Ўзбекистонга раҳбар бўлган Шароф Рашидович Рашидов таъбири билан айтганда пахтачилик устаси - “пахтачилик халқ академиги” деб билишар эди...

Яна Абдулхай аканинг 100 йиллигига келсак...

Шунда биз – яқин ўтмишда Матбуот

бўйича республика кўмитаси раиси, Ўзбекистон журналистлари уюшмаси раҳбари бўлган, тарих фанлари номзоди, доцент Собир Қурбонов ва камина — А.Тоировнинг юбилейига бағишлаб, “Ўзимизнинг Абдулхай ака” номли эсдаликлар тўпламини тайёрладик. Китоб қўлёзмаси билан танишиб чиққан Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон Халқ шоири, Ўзбекистон ёзувчилар уюшмасининг раиси Абдулла Орипов китобга кириш сўзи ёзиб берадиган бўлди.

Абдулла ака кириш сўзи ёзиш жараёнида биз билан суҳбатлашар экан, ёшлик пайтларида Мирзачўлда бўлган вақтларда, чўлқуварлар билан кечасилари гулхан атрофида қизгин гурунлар бўлганини, Абдулхай аканинг дўстлари ва шогирдлари Турсун Умаров, Худоёр Латипов, Кенибек Укубоев, Қарши чўлларида эса Эркин Турсунов, Фармон Омонов, Соиб Усмоновлар билан учрашгани, улар Қашқадарёда ҳам яхши хотира қолдирган ўз устозлари – пахтачилик билимдони бўлган Абдулхай Тоиров ҳақида завқ билан гапирганларини эслади.

Шундан сўнг, Абдулла Ориповнинг юкоридаги кириш сўзи билан «Ўзимизнинг Абдулхай ака» китоби чоп этилди.

“Ўртаосиёирсовхозқурилиш” Бош бошқармаси бошлиғининг собиқ ўринбосари, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган қишлоқ хўжалик ходими, иқтисод фанлари номзоди Дамир

Ёдгоров Абдулхай акани шундай хотирлайди :

“Ўртаосиёирсовхозқурилиш” Бош бошқармаси фаолиятини акс эттирадиган рақамлар ниҳоятда таъсирчан эди. Мана бир-икки мисол: 1985 йилга келиб Бош бошқарма ва унинг бўлинмаларининг 200 минг кишилик жамоалари 700 минг гектар янги суғориладиган ер майдонини қишлоқ хўжалик айланмасига киритдилар, 6 млн. квадрат метр уй-жой қурилди, 162 та янги давлат хўжаликлари ва хўжалик ҳисобидаги участкалар ташкил этилди. Ўзлаштирилган массивларда ўн минглаб километр узунликда электр узатиш линиялари, муҳандислик иншоотлари, автомобиль йўллари, юзлаб маданий-

Сирдарё вилояти “Оқ олтин” тумани марказида Абдулхай Тоировнинг бюсти

маиший объектлар қурилиб, ишга туширилди.

Атоқли давлат ва жамоат арбоби, Ўзбекистонга чорак аср раҳбарлик қилган Шароф Рашидов ташаббуси билан янги ўзлаштирилган ерларда аҳолиси ўша вақтда бир миллиондан ортиқ бўлган иккита – Сирдарё ва Жиззах вилоятлари, 17 та маъмурий туманлари тузилди, 300 мингтага яқин янги иш ўринлари яратилди. Ташкил этилган агросаноат мажмуалари ҳар йили 800 минг тоннадан ортиқ пахта хомашёси, 600 минг тонна дон, шу жумладан, шоли, 160 минг тонна сабзаёт, полиз ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етказиб берар эди...

Баландпарвоз гаплардан йироқ бўлиш лозим, лекин ҳақиқатни айтиш керак: чўлларни ўзлаштириш янги ҳудудларда шаҳар ва кўрғончалар, sanoat, қурилиш, йўллар, қишлоқ хўжалиги ва иқтисодийётнинг бошқа тармоқлари ижтимоий соҳа ва маданиятнинг жадал ривожланишига олиб келди, юз минглаб кишилар учун меҳнат ва чиниқиш, маънавий юксалиш, биродарлик, жамоавийлик

ва ватанпарварлик мактаби бўлди.

Чўлқуварларнинг муваффақиятларида, айниқса, қишлоқ хўжалиги соҳасидаги ютуқларида Абдулхай Тоировнинг ҳиссаси катталиги шубҳасиз. Биз, унинг шогирдлари устозимиздан доно маслаҳатлари ва бой ҳаёт тажрибаси билан беминнат ўроқлашгани учун миннатдормиз”.

Жиззах вилоятининг раҳбари бўлган, Давлат мукофоти лауреати Тўхтамиш Боймиров Абдулхай акани шундай хотирлаган эди: “Мирзачўл тарихида қаҳрамонлар кўп, ҳар бирларининг ўз муносиб ўринлари бор. Лекин мирзачўлликларнинг ҳамма томондан бирдай тан олинган улуғ устозлари бор эди. Улардан бири Абдулхай ака Тоиров Мирзачўлнинг академик-агрономи бўлиб тарихга кирди. Бу фахрли номни унга халқ берди, унинг улуғ хизматларини тан олган сафдошлари, замондошлари берди. Назаримда ушбу шарафли ном бу ажойиб инсоннинг ярим асрлик чўлқуварлиги давомида олган барча мукофот ва унвонлардан баланд ва мўътабарроқдир.”

Шуни қайд этиш керакки, Ўзбекистон мустақил бўлганидан кейин, Сирдарё вилояти Оқ олтин туманида Абдулхай Тоировнинг бюсти ўрнатилди. Бу албатта Абдулхай аканинг оддий халқ орасида обрўйи нақадар юқори бўлганлигидан далолатдир. Дарҳақиқат Хазрат Алишер Навоий айтганларидай:

Бу гулшан ичра йўқдур бақо гулига сабот,

Ажаб саодат эрур қолса яхшилик била от.

Ватанимиз мустақиллигини кўриш Абдулхай акага насиб этмади. Лекин у кишининг юзлаб шогирдлари халқ хўжалиги турли соҳаларида фидойиларча меҳнат қилиб, Янги Ўзбекистонни яратиш йўлида тинмай самарали фаолият кўрсатиб келишмоқда. Бу йил Абдулхай Тоировнинг таваллуд топганига 110 йил тўлади. У кишини Аллоҳ ўз раҳматиға олсин, деймиз.

Носир ТОИРОВ,
Ўзбекистон журналистлари
юшмаси аъзоси.

Polimer Galantery

ПЛЁНКА ПОЛИЭТИЛЕНОВАЯ:

- ГИДРОИЗОЛЯЦИОННАЯ
- ПАРНИКОВАЯ 3-Х ГОДИЧНОГО СРОКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
- ТЕРМОУСАДОЧНАЯ УПАКОВОЧНАЯ
- ТРЁХСЛОЙНАЯ
- МЕШКИ И ПАКЕТЫ

Надёжная полимерная продукция от производителя

☎ (+998) 94-638-33-33

☎ (+998) 95-142-31-19

☎ (+998) 97-342-50-08

✉ polimergalantery@mail.ru

🌐 www.polimergalantery.uz

Адрес: г. Ташкент, Алмазарский район, улица Янги Олмазор 51.

ОВУЛНИНГ ОТАШҚАЛЬ ШОИРАСИ

Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон Ёзувчилар уюшмалари аъзоси, “Қорақалпоғистон Республикасида хизмат кўрсатган журналист” Мунаввара Қурбонбоева ҳақида қисқача тафсилот қуйидагича.

У Қорақалпоқ давлат университетининг Миллий ғоя, маънавият асослари ва ҳуқуқ таълими кафедрасининг мустақил тадқиқотчиси сифатида докторлик диссертацияси (PhD) устида илмий изланишлар олиб бориш билан бирга Урганч давлат университетида талабаларга сабоқ беради.

Беруний туманида 2014 йилда М.Қурбонбоева ташкил этган “Тамаддун нури” номли илмий, маънавий-маърифий, адабий-бадий, ижтимоий-фалсафий журнал мунтазам чоп этиб келинмоқда.

Чорак асрдан буён Ўзбекистон ва Қорақалпоғистоннинг нуфузли оммавий ахборот воситаларида унинг мақолалари, бадий ижод намуналари тез-тез эълон қилиниб келади.

Шоиранинг “Келдингми, баҳор”, “Жайхун чечаги”, “Зангори шамоллар”, “Кўнглим куши” шеърий тўпламлари, “Дунёларни уйғотган даҳо” тарихий достони китобхонлар томонидан илиқ қўлиб олинган ва адабий жамоатчилик юқори баҳолаган.

Айниқса, буюк аждодимиз Абу Райҳон Берунийнинг ҳаёти ва ижоди ёритилган “Дунёларни уйғотган даҳо” номли шеърий достони ёшларимизда миллий ғурур ва ифтихор

туйғуларини уйғотишда муҳим омил бўлмоқда.

Шунингдек, у “Беруний истеъдодлари” тўғрагини жамоатчилик асосида бошқариб, бу ерда 40 нафардан ортиқ иқтидорли ёшларга ижод сирларини ўргатиб келаётир. Тўғрақ ишларининг самарали йўлга қўйилганлиги натижасида унинг шогирдлардан Сарвиноз Тулиева ва Зуҳра Мақсадова “Зулфия” номидаги давлат мукофотига сазовор бўлган.

Ҳаётда у намунали оила бекаси, икки ўғил, бир қизи бор, барчаси олий маълумотли, баодоб. Турмуш ўртоғи олий тоифали шифокор.

Мунаввара Қурбонбоеванинг турмуш тарзи оддий: тандир-ўчоқ, сигир-бузоқ, ўтин-қўмир, хуллас, барча рўзғор юмушлари бошқа кўплаб қишлоқ аёллариники каби дир.

Чекка овулда яшаб, шундай юксак натижаларга эришаётган шоира ва мураббий бу аёлнинг илмий, бадий ижодида илҳом ҳаммиша ёр бўлишига тилақдошмиз.

АЁЛ ҚАЛБИ

Кўнгил эмас, “илҳақ” дея қўйинг номини,
Нелардандир нажот кутган “интизор” қўйинг.
Вафо, дея тикар аёл ширин жонини,
Қасд қилсангиз хиёнат-ла бағрини ўйинг.

Кўнгил эмас, “маҳтал” дея қўйинг номини
Ширин сўзга, меҳрга ва муҳаббатга зор.
Фарзанд, дея оқизар у юрак қонини,
Тузалмагай қалб яраси, берсангиз озор.

Кўнгил эмас, “армон” дея атанглар уни,
Орзулардан хаёлларин уза олмаган.
Қалб боғида у кутган гул очилган кунни,
Ҳаё боис гулга қўлин чўза олмаган.

Кўнгил эмас, “илинж” дея уни атанглар,
Эртанги кун саодатин кутган “умид” денг.
Камалақдай турфа туйғу, бор турфа ранглар,
Барчасини сиғдиради, аёл қалби кенг.

Кўнгил эмас, бир гул дея атанглар уни...

* * *

Аёл зоти борки, муҳаббат тирик,
Аёл зоти борки, меҳр барҳаёт.
Аёллик мақоми шу қадар буюк,
Ахир, оналардан бошланар ҳаёт.

Жозиба, гўзаллик, садоқат мудом
Суратин, сийратин безаб туради.
У киприк қоқса гар, чекинади шом,
Кўзда меҳр нури порлаб туради.

Аёл – келажакнинг яратувчиси,
Аёл энг мўътабар, энг муқаддас зот.
Бутун дунё унга таъзим қилгуси,
Ахир, оналардан бошланар ҳаёт!

ҚИШЛОҒИМ АЁЛЛАРИ

Қўлларингиз нозик эди, дағал бўлиб кетдилар,
Кўзларингиз сузук эди, нозларни унутдилар,
Бармоғингиз тунда игна, кундуз кетмон тутдилар,
Қишлоғимнинг мунис, мушфиқ, меҳнаткаш аёллари.

Юзларингиз нафис эди, қуёшларда қорайди,
Сочларингиз далаларнинг шамоллари тарайди.
Кундуз қошлар ўчоқларнинг тутунида сарғайди,
Қишлоғимнинг жафокашу меҳнаткаш аёллари.

Далаларда тонгни кутар сиз-ла қушлар сайроғи,
Меҳнатингиз бутун халқнинг нони билан қаймоғи.
“Қишлоқи” деб камситсалар, юрагингизнинг доғи,
Қишлоғимнинг меҳнаткашу заҳматкаш аёллари.

Ҳа, сиз қишлоқ қизидирсиз, сояларда юрмаган,
Пардозчилар қабулида навбат кутиб турмаган,
Истироҳат, шаҳарларда давру даврон сурмаган,
Бироз одми, бироз содда қишлоғим аёллари.

Сизлар оддий бўлсангиз ҳам энг мўътабар аёлсиз,
Қуёш нури билан чизган нафис тонгги хаёлсиз.
Соддадирсиз, лекин сирли, ечилмаган саволсиз,
Садоқатли ҳам ҳаёли қишлоғим аёллари,
Сизга бўлсин юрагимнинг тафти, сўзим боллари!

Мунаввара ҚУРБОНБОЕВА,
Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси.
Беруний тумани, Саркоп овул фуқаролар йиғини

Латиф инсон, закий олим

Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги қишлоқ хўжалик экинлари навларини синаш маркази директори, қишлоқ хўжалик фанлари доктори, профессор, Қорақалпоғистон Республикасига хизмат кўрсатган қишлоқ хўжалиги ходими, таниқли олим ва мураббий Шерали Нурматовнинг таваллуд топганига 70 йил, илмий-амалий ва ижтимоий фаолиятига 50 йил тўлди.

Ш.Нурматов 1952 йил 25 сентябрда Фарғона вилоятининг Бешариқ туманидаги Андархон қишлоғида деҳқон оиласида таваллуд топган. 1970 йилда Тошкент қишлоқ хўжалик институти (ҳозирги Тошкент давлат аграр университети)нинг «Агрохимё ва тупроқшунослик» факультетига ўқишга кирди.

Институти 1975 йилда муваффақиятли тугатиб, йўланма билан Бутуниттифоқ пахтачилик илмий-тадқиқот институти (ҳозирги Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш агротехнологиялари илмий-тадқиқот институти)га ишга юборилди ва у ўз илмий фаолиятини академик Қ.Мирзажонов бошқараётган «Тупроқ эрозиясига қарши кураш» бўлимида катта лаборантликдан бошлади. Мазкур институтда тинимсиз тадқиқотлар олиб бориб, кўп йиллик илмий изланишлари натижасида у 1982 йилда номзодлик,

1993 йилда эса докторлик диссертация ишини ҳимоя қилди ва унга қишлоқ хўжалик фанлари доктори илмий даражаси берилди.

Олим 1988-2000 йилларда институтнинг «Тупроқ эрозиясига қарши кураш ва агроэкология» бўлимига раҳбарлик қилди. Бу даврда бўлимда амалга оширилаётган тақиқотларнинг тематик режаси кенгайтирилди. Қарши ва Марказий Фарғона чўлларида тупроқ ва атроф-муҳитни муҳофаза қилувчи янги ихотазорлар барпо қилинди.

1997 йилда олим Ўзбекистон пахтачилик илмий-тадқиқот институти директорининг илмий ишлар бўйича ўринбосари лавозимига тайинланди. Бу ишда у ўзини ташкилотчи раҳбар ва фан фидойиси сифатида намоён этди.

Ш.Нурматов 1999-2001 йилларда Ўзбекистон пахтачилик илмий-тадқиқот институтининг Бош директори вазифасида муваффақиятли фаолият кўрсатди. Раҳбарлик даврида институт ва унинг вилоятлардаги филиалларининг тематик режаларига энг долзарб тадқиқотлар ўтказишни киритиш, иқтидорли ёш мутахассислар билан бутлаш, олим ва мутахассисларни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, уларга мақбул иш шароити яратиш, халқаро алоқаларни ривожлантириш, Республиканинг турли табиий тупроқ-иқлим шароитларида ғўза ва унинг мажмуасидаги экинлардан юқори ва сифатли ҳосил етиштиришни таъминлайдиган устувор назарий ва амалий тадқиқотларни кенгайтириш, сифатини ошириш ҳамда уларни ишлаб чиқаришга жорий қилиш ишларини тубдан яхшилашга эътибор қаратди.

Профессор Ш.Нурматов 2001 йилнинг 14 февралда Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги илмий ишлаб чиқариш маркази Бош директори — қишлоқ ва сув хўжалиги вазирининг ўринбосари лавозимига тайинланди. Ушбу лавозимдаги фаолияти давомида илмий-ишлаб чиқариш маркази тасарруфидаги илмий-тадқиқот институтлари, марказлари ва станцияларнинг илмий-тадқиқот ишлари тематик режалари Республикамининг аграр соҳа ишлаб чиқариши учун энг долзарб бўлган вазифаларни ечишга қаратилган янги тадқиқотлар билан бойитилди, моддий-техника базалари мустаҳкамланди, малакали илмий

ҳодимлар билан бутланди, айниқса, дунёнинг халқаро илмий-тадқиқот марказлари ҳамда кўплаб хорижий давлатларнинг аграр соҳа олимлари билан ҳамкорлик алоқалари ривожланди.

Илмий фаолияти давомида олим 11 нафар фан номзодлари, 3 нафар фан докторларини тайёрлади. Шунингдек, 2 нафар докторант ва 3 нафар таянч-докторантларга илмий маслаҳатчилик қилмоқда. У 20 тадан ортиқ номзодлик ва докторлик диссертацияларига расмий оппонентлик қилган. Ш.Нурматов нафақат Тошкентда, балки Бишкек ва Душанбе қишлоқ хўжалик институтлари ҳузуридаги илмий кенгашларида ҳам докторлик ва номзодлик диссертацияси ишларига ҳам оппонентлик қилган.

Олим кўп йиллар Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти қошидаги ихтисослашган илмий кенгаш аъзоси, Пахтачилик илмий-тадқиқот институти қошидаги ва Тошкент давлат аграр университети ҳузуридаги ихтисослашган илмий кенгашларнинг раиси сифатида фаолият юритади. 2016-2017 йилларда Ўзбекистон Республикаси Олий Аттестация комиссиясининг қишлоқ хўжалик ва ветеринария фанлари бўйича эксперт кенгашига раҳбарлик қилди. Ҳозирги вақтда устоз Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш агротехнологиялари илмий-тадқиқот институти ҳузуридаги илмий кенгашга бошчилик қилиб келмоқда.

Илм-фандаги, олий таълим ва амалиётдаги ҳалол хизматлари ҳамда юқори малакали кадрлар тайёрлашдаги меҳнатлари учун олим 2012 йили «Дўстлик» ордени билан тақдирланди.

Ш.Нурматов қаерда ва қайси лавозимда ишламасин, ўзига билдирилган ишончни ҳамisha қадрлаб, унга ўта масъулият билан ёндашиб келади.

Бугунги кунда ҳам заҳматкаш ва меҳнатсевар устозни Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тасарруфидаги қишлоқ хўжалик экинлари навларини синаш марказининг раҳбари сифатида иш столи устида, нав синаш станциялари ва участкаларининг дала майдонларида қишлоқ хўжалик экинларининг хорижий ва маҳаллий селекцион навлари синов ишларининг ҳолати билан танишиш жараёнида, Республикамиз ҳудудларида агрокластерлар ва фермер хўжаликлари раҳбарларига ғўза ва унинг мажмуидаги экинларни парваришлаш агротехника тадбирларини ўтказишда ўзининг қимматли маслаҳатларини бериши жараёнларида кўриш мумкин.

Табиатан латиф ва самимий инсон, ёшларга ғамхўр мураббий, закий олим Ш.Нурматов ўзининг 70 ёшини ижодий ғайрати барқ уриб, янги Ўзбекистон қишлоқ хўжалик фанлари равнақиға ўз ҳиссасини кўшишга аҳд қилган ҳолда кутиб олмоқда.

Кўп сонли ҳамкасблари ва шогирдлари номидан заҳматкаш олим, олийжаноб инсон Шерали Нурматовга узоқ умр, оилавий саодат, илмий ютуқлар ёр бўлишига тилақдошмиз.

Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш агротехнологиялари илмий-тадқиқот институти жамоаси.

O'ZBEKISTON QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

agrар-iqtisodiy,
ilmiy-ommabop jurnal

СЕЛЬСКОЕ И ВОДНОЕ
ХОЗЯЙСТВО УЗБЕКИСТАНА

аграрно-экономический,
научно-популярный журнал

Muassislar:

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
QISHLOQ XO'JALIGI VA SUV
XO'JALIGI VAZIRLIK LARI

Bosh muharrir:

Tohir DOLIYEV

Tahrir hay'ati:

Shuhrat G'ANIYEV

Aziz VOITOV

Shavkat XAMRAYEV

Shuhrat TESHAYEV

Azimjon NAZAROV

Bahodir TOJIYEV

Ravshan MAMUTOV

Abrol VAXOBOV

Bahrom NORQOBILOV

Nizomiddin BAKIROV

Bahodir MIRZAYEV

Ravshanbek SIDDIQOV

Mirziyod MIRSAIDOV

Baxtiyor KARIMOV

Ibrohim ERGASHEV

2022-yil,
Oktabr №10.

Jurnal 1906-yil yanvardan
chiqa boshlagan.

Obuna indeksi 895

Jurnaldan materiallar ko'chirib
olinganda "O'zbekiston qishloq
va suv xo'jaligi" jurnalidan olindi,
deb ko'rsatilishi shart.

MUNDARIJA

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Деҳқон хўжаликлари

ташқил этишни қўллаб-қувватлаш орқали аҳоли даромадларини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида	1
О.СОАТОВ. Деҳқон манфаати устувор	3
Р.СИДДИҚОВ, А.МАНСУРОВ. Бошоқли дон парваришида октябрь ойидаги асосий агротехник тадбирлар	4
Ҳ.БУРҲОНОВ. Ғаллакорта сувчи мадақдор	5
Р.НИЗОМОВ, Ф.РАСУЛОВ, Х.АБДАЛИЕВ, Ш.ХАЙИТОВА. Пишиб етилган сабзавот ҳосилини йиғиб олиш ва сақлаш	6
М.ТОШБОЛТАЕВ. Пахта ҳосилини охиригача териб олайлик	8
М.МУҲАМЕДОВА. Туман ирригация бўлимлари – сув истеъмолчилари билан муносабатларда энг асосий бўғин	9
А.ТОИРОВ. Зиротдан эл кўқарар, юрт кўқарар	10
Т.СИДДИҚОВ. Улбуви момо — Ўзбекистонда хизмат кўрсатган пиллачи	12
Ш.ЖАББАРОВА. Қасбидан саодат топиб	13
Рашида Ёдгорованинг эътирофи	14
Х.КАРИМОВ. Узокни кўзлаган тадбиркор аёл	15
Ш.НОРМУРОДОВ. Юксак марраларни забт этгучи нозик хилқат	16
Эзгуликка бахшида ҳаётнинг баҳоси	17
К.ЭРҒАШЕВ. Меҳнат — барака қалити	18
Сувчи ва деҳқон мақсади – муштарак	19
Навоийда насос агрегатларини таъмирлаш бўйича бу йилги режа бажарилди	19
Б.СУЙОНДИКОВ. Боғбон боғидаги гурун	20
Инсоният табиблари	21
Тошкентда насли кўчқор 40 минг доллар	21
У.КУРБАНОВ. Махсус иқтисодий, кичик саноат, ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари фаолияти самарадорлигини ошириш	22
А.КУДРАТОВ. Ер муносабатларида тенглик ва шаффофликни таъминлаш	23
Сўхда заъфарон етиштирилмоқда	23
Б.ДАВЛАТОВ. Қонун — адолат мезони	24
Н.АБДУЛЛИЕВ, Н.ҒАМОВ. Ғўза қатор ораларида ҳосил бўлган қатқалоқни юмшатишнинг аҳамияти	25
Н.ЁДГОРОВ, Б.ҲАСАНОВ. Кузги жавдар навлари вегетация даврига экиш муддати, меъёри ва маъдан ўғитлар меъёрининг таъсири	26
Х.ИДРИСОВ, Ш.ЕШПУЛАТОВ. Moshning kolleksiya ko' chatzoridagi nav namunalarning qiimmat xo'jalik belgilarini o'rganish natijalari	28
Р.НОРМАХМАТОВ. Анор меваси микронутриентлар манбаидир	29
Т.ОСТАНАҚУЛОВ, И.ЛУКОВА. Картошка навлари эртаги ва иккиҳосилли экинлар сифатида ўстирилганда қулай экиш усулини белгилаш	30
А.АРИПОВ, А.РИХСИЕВ, Х.БОБОЕВА. Боғдорчиликда "Байкал ЭМ-1" микробиологик ўғитини қўллаш	31
И.СУЛАЙМОНОВ, Д.ЭРҒАШЕВ. Қанд лавлагининг илдизмева ҳосили билан азотли ўғитлар шакл ва меъёрларининг боғлиқлиги	32
Ш.ХОЛИҚУЛОВ, Ж.АБДУМАЛИКОВ, Ш.САЙФУЛЛАЕВА. Чикиндилардан тайёрланган органик минерал компостларнинг тупроқ агрохимёвий хоссалари ва ғўза ҳосилдорлигига таъсири	34
М.МИРХОСИЛОВА, З.МИРХАСИЛОВА, Ш.УСМАНОВ. Современные методы предотвращения эрозии почвы на орошаемых полях	36
С.ЗАКИРОВА, Г.ОСТАНАҚУЛОВА. Фарғона вилояти қўмилган тупроқлари ҳақида	37
Ҳ.АБДУЛЛАЕВ. Биогаз таркибидаги метан концентрациясини аниқлаш алгоритмининг нейро-норавшан тизим ёрдамида амалга ошириш	38
А.НАСРИТДИНОВ, Г.ДАДАХАНОВА. Сравнительные исследования стоек чизеля-культиватора	40
Б.ТУЛАГАНОВ, Р.ХУДАЙКУЛОВ. Косилка роторная для сбора семян пустынных кормовых растений	41
Яхшидан боғ қолади	43
Н.ТОИРОВ. Халқ ёдида қолган чўлқувар	44
М.ҚУРБОНБОЕВА. Овулнинг оташқалб шоираси	45
Латиф инсон, закий олим	46

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 2019-yil 10-yanvarda 0158-raqam bilan qayta ro'yxatga olingan.

Manzilimiz: 100004, Toshkent sh.,
Shayxontohur t., A.Navoiy k., 44-uy.

Tel.: +998 71 242-13-54,
+998 71 249-13-54.

Web sayt: qxjurnal.uz
E-mail: qxjurnal@mail.ru,
Telegram: qxjurnal_uz
Facebook: qxjurnal

© «O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi»

Bosmaxonaga topshirildi: 2022-yil 3-oktabr.
Bosishga ruxsat etildi: 2022-yil 3-oktabr. Qog'oz
bichimi 60x84 1/8. Ofset usulida ofset qog'oziga
chop etildi. Shartli bosma tabog'i – 4,2. Nashr bosma
tabog'i – 5,0. Buyurtma № 16. Nusxasi 1000 dona.

«HILOL MEDIA» MCHJ matbaa
bo'limida chop etildi.

Korxonaning manzili: Toshkent shahri, Uchtepa
tumani, Sharaf va To'qimachi ko'chalari kesishuvi.

Navbatchi muharrirlar – B.ESANOV, A.TAIROV
Dizayner – U.MAMAJONOV

Chorvador.uz

ЭНГ ЯХШИ ЧОРВАДОРЛАРГА

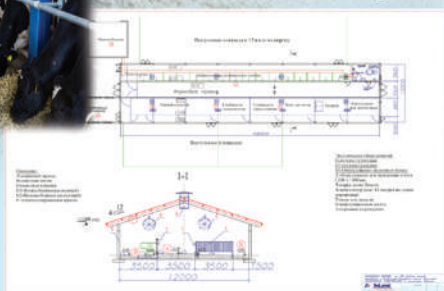
Резина ётоқлар

УТТ аппарати

Сут совутиш ва сақлаш танклари

Чорвачилик комплексларини лойиҳалаштириш

Сигир елинини дезинфекция қилиш
ва ускуналарни ювиш воситалари

Чорвачилик ускуналари ва эҳтиёт қисмлари

Озуқа тайёрлаш ва тарқатиш техникалари

Сигир соғиш ускунаси ва заллари

Тошкент ш., Аҳмад Дониш 22.
тел. (71) 226 65 96; +998 91 192 07 55;
+998 97 444 00 16; +998 94 647 10 03.

E-mail: chorvador@chorvador.uz

www.chorvador.uz

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ ЖАМОАСИ

*Барча олий ва ўрта таълим тизимидаги
кўп минг сонли педагогларни, устозларни
1 октябрь – Ўқитувчи ва мураббийлар куни
ҳамда мамлакатимизнинг қишлоқ ва овулларида
яшаб меҳнат қилиб келаётган хотин-қизларни
15 октябрь – Халқаро қишлоқ аёллари куни
муносабати билан самимий муборакбод этади.
Уларнинг элу юрт хизмати йўлидаги ишларига
ривож, оилаларига хотиржамлик тилаб қолади.*

